

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**BİR KAMU POLİTİKASI AKTÖRÜ OLARAK SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARI VE POLİTİKA OLUŞTURMA SÜRECİNE KATKISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
MERUŞA CESUROĞLU**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. YILDIZ ATMACA**

VAN - 2023

KABUL VE ONAY

Meruşa CESUROĞLU tarafından hazırlanan “Bir Kamu Politikası Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları ve Politika Oluşturma Sürecine Katkısı” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Yıldız ATMACA Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: Doç. Dr. Vedat YILMAZ Uluslararası İşletme Anabilim Dalı, Turgut Özal Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Doç. Dr. Yıldız ATMACA Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Erden KİŞİ Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Dr. Öğr. Üyesi Gaye TUĞ LEVENT Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Doç. Dr. Yahya DEMİRKANOĞLU Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bitlis Eren Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	12/06/2023
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (28/07/2023)

(İmza)
Meruşa CESUROĞLU

İTHAF

Çalışmamı; bugünlerin hayalini birlikte kurduğum ve en derin kaybım olan Sevgili Babam Nejdet Cesuroğlu'na, sürecin başından bugüne dek desteklerini benden hiç esirgemeyen çok kıymetli hocam Fadıl Karakoç'a ve bir ferdi olmaktan onur duyduğum CESUROĞLU ailesine ithaf ediyorum.

Yüksek Lisans Tezi

Meruşı CESUROĞLU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Haziran, 2023

BİR KAMU POLİTİKASI AKTÖRÜ OLARAK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE POLİTİKA OLUŞTURMA SÜRECİNE KATKISI

ÖZET

Kamu politikaları devletlerin sürekliliği için izlenmesi gereken politikalardır. Siyasal sistemlerde kamu politikalarını belirlemek zor ve önemli bir süreçtir. Bu süreci besleyen birbirinden farklı düzeylerde birçok aktör bulunmaktadır. Kamu politikası oluşturma sürecinde baş aktör resmi aktörler olmak üzere sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, gönüllü kuruluşlar, sendikalar ve uluslararası örgütler gibi birçok hükümet dışı organizasyon da sürecin önemli birer parçasıdır. Oluşturulan kamu politikalarının toplumsal beklentiyi karşılayabilmesi için ilgili tüm paydaşların karar alma sürecine katılması gerekir. Bir bakıma yönetimsel bir model hayata geçirilmelidir. Yönetişim, gücünü sivil toplum kuruluşlarıyla (STK) arttırmış bir yönetim anlayışıdır. Gelişmiş bir sivil toplum anlayışı ülkenin demokratik niteliğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda STK'lar kamu politikalarının oluşum sürecine etki eden önemli bir aktördür. STK'ların politikalar üzerindeki etkisi ihtiyaca, zamana, mekâna ve politika türüne göre değişmektedir. Özellikle değişen koşullarla birlikte hükümet kadar hükümet dışı organizasyonların da etkisinin arttığı bir gerçektir. Bu gelişme kamu politikaları oluşturma sürecinde STK'ların karar alma süreçlerine dâhil olmasını gerektirdiği gibi sürecin takipçisi ve denetimcisi rolünü de üstlenmiştir. STK'ların sürece dâhil olmasıyla beraber vatandaş bilinçlenmiş, vatandaşların talepleri doğrultusunda STK'lar politika teklifinde bulunmuştur. Bu çalışmada kamu politikaları oluşturulma sürecinde STK'ların etkisi araştırılmıştır. Kamu politikalarının oluşturulma sürecinin demokratik bir nitelik kazanması için önemli bir aktör olan STK'ların süreçte etkin rol alması gerektiği savunulmuştur. Bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle yerli ve yabancı kaynak taraması yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu politikası, sivil toplum kuruluşları, yönetim, Türkiye

Sayfa Sayısı: XI+87

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yıldız ATMACA

M.Sc. Thesis

Meruşa CESUROĞLU

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June, 2023

**NGO’S ORGANIZATIONS AS A PUBLIC POLICY ACTOR AND ITS
CONTRIBUTION TO THE POLICY FORMING PROCESS**

ABSTRACT

Public policies are the policies that should be followed for the continuity of the states. Determining public policies in political systems is a difficult and important process. There are many actors at different levels that feed this process. Many non-governmental organizations such as non-governmental organizations, pressure groups, voluntary organizations, trade unions and international organizations are also an important part of the process in the public policy-making process. In order for the created public policies to meet the social expectations, all relevant stakeholders should participate in the decision-making process. In a way, a governance model should be implemented. Governance is a management approach that has increased its power with non-governmental organizations (NGOs). A developed understanding of civil society reflects the democratic nature of the country. At the same time, NGOs are an important actor that affects the formation process of public policies. The impact of CSOs on policies varies according to need, time, place and type of policy. It is a fact that the influence of non-governmental organizations has increased as well as the government, especially with the changing conditions. This development required NGOs to be included in the decision-making processes in the process of creating public policies, and also assumed the role of follower and supervisor of the process. With the involvement of NGOs in the process, citizens became conscious and NGOs made policy proposals in line with the demands of the citizens. In this study, the influence of NGOs in the process of creating public policies was investigated. It has been argued that NGOs, which are important actors, should take an active role in the process of creating public policies to gain a democratic quality. This study was carried out by scanning domestic and foreign sources with the qualitative research method.

Key Words: Public policy, non-governmental organizations, governance, Turkish

Quantity of Page: XI+87

Supervisor: Assoc. Dr. Yıldız ATMACA

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGE VE KISALTMALAR.....	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1. KURAMSAL VE KAVRAMSAL BOYUTLARI İLE KAMU POLİTİKASI . 3	
1.1. Kamu Politikası ve Analizi	3
1.2. Kamu Politikası Süreci.....	5
1.3. Kamu Politikası Aktörleri	9
1.3.1. Resmi Aktörler	9
1.3.2. Resmi Olmayan Aktörler	12
1.3.2.1. Siyasi Partiler	12
1.3.2.2. Medya.....	13
1.3.2.3. Uluslararası Kuruluşlar	13
1.3.2.4. Baskı Grupları	14
1.3.2.5. Düşünce Kuruluşları.....	15
1.3.2.6. Vatandaşlar.....	15
1.4. Kamu Politikasında Karar Verme Yaklaşımları	16
1.4.1. Rasyonel Karar Verme Modeli	16
1.4.2. Artırımcı Karar Verme Modeli	17
1.4.3. Karma Tarama Karar Verme Modeli	17
1.5. Kamu Politikası Uygulama Modelleri	18
1.5.1. Yukarıdan Aşağıya Uygulama Modeli (YAUM).....	18
1.5.2. Aşağıdan Yukarıya Uygulama Modeli (AYUM).....	18
1.5.3. Karma Uygulama Modeli.....	19
1.6. Kamu Politikası Oluşturulma Sürecini Etkiyen Yeni Kavramlar	19
1.6.1. Yönetişimin Kamu Politikası Oluşturulma Sürecindeki Rolü	20

1.6.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Kamu Politikası Oluşturulma Sürecindeki Etkisi	21
1.6.3. Bilgi İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Kamu Politikası Oluşturulma Sürecindeki Etkileri.....	22
2. SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....	24
2.1. Sivil Toplum.....	24
2.2. Sivil Toplumun Özellikleri	25
2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri	26
2.3.1. Siyasal İşlevleri	26
2.3.2. Bireysel, Toplumsal ve Kültürel İşlevleri	28
2.4. Sivil Toplum ile İlgili Kavramlar.....	28
2.4.1. Sivil Toplum ve Demokrasi	28
2.4.2. Sivil Toplum ve Devlet	30
2.4.3. Sivil Toplum ve Sivil İtaatsizlik	30
2.5. Sivil Toplumun Tarihçesi.....	32
2.5.1. Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişimi.....	34
2.5.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları.....	34
2.5.1.1.1. Osmanlı Dönemi	34
2.5.1.1.1.1. Vakıflar.....	36
2.5.1.1.1.2. Ahilik Teşkilatı.....	38
2.5.1.1.1.3. Loncalar.....	39
2.5.1.1.1.4. Tarikatlar	39
2.5.1.1.2. Tanzimat Dönemi.....	40
2.5.1.2. Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum Kuruluşları.....	41
2.5.1.2.1. Tek Parti Dönemi	41
2.5.1.2.2. Çok Partili Hayata Geçilmesi.....	42
2.5.1.2.3. 1980 Sonrası Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları.....	43
2.5.1.2.4. Günümüzde Sivil Toplum Kuruluşları.....	44
2.6. Sivil Toplum Örgütlenme Türleri	45
2.6.1. Dernekler.....	45
2.6.2. Vakıflar	47
2.6.3. Sendikalar.....	48

2.6.4. Mesleki Kuruluşlar.....	49
2.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelirleri.....	50
2.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Problemleri	51
2.8.1. Finansal Yetersizlikten Kaynaklanan Sorunlar	51
2.8.2. Toplumsal Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar	52
2.8.3. Örgüt İçinden ve Örgütler Arasında Kaynaklanan Problemler.....	53
3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA KARAR ALMA	55
3.1. Baskı Grupları, Siyasal İktidar ve Sivil Toplum.....	55
3.1.1. Siyasal İktidar	55
3.1.2. Baskı Grupları	56
3.1.3. Sivil Toplum	58
3.2. Türkiye’de Kamu Politikalarını Etkileyen Önemli Sivil Toplum Kuruluşları	59
3.2.1. Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD).....	60
3.2.2. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD).....	63
3.2.3. Türkiye Eğitim Vakfı (TED).....	64
3.2.4. KIZILAY	66
3.2.5. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA).....	67
3.2.6. Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.....	69
3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Karar Alma Sürecini Etkileme Yöntemleri	70
3.3.1. İkna Yöntemi.....	70
3.3.2. Bilgilendirici Yöntemler	71
3.3.3. Tehdit	72
3.3.4. Aleyhte Kampanyalar Oluşturmak.....	73
3.4. Sivil Toplum Kuruluşlarında Gündem Belirleme	73
3.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Kamu Politikası Oluşumu Üzerine Etkileri	74
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	80
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGE VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
MÜSİAD	Müstakil ve Sanayici İş Adamları Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
NGO	Non-Governmental Organization
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TED	Türk Eğitim Derneği
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
TÜSİAD	Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Türkiye’de dernek istatistiği (2023).	46
Tablo 2.2. Bölgelere göre faal dernek sayısı (2023).	46

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Politika üretim süreci.	7
Şekil 1.2. Yeni kamu politikası aktörleri.	11

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tez çalışmam süresince bilgi birikimi ve cesaretlendirici tavrıyla bana yol gösteren ve her zaman öğrencisi olmaktan gurur duyacağım değerli danışman hocam Doç. Dr. Yıldız Atmaca'ya teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte değerli katkıları ve rehber niteliğindeki geri bildirimleriyle Doç. Dr. Vedat Yılmaz ve Dr. Öğr. Üyesi Erden Kişi'ye teşekkür ederim. Ayrıca öğrenim hayatım boyunca bilgi ve tecrübelerinden faydalandığım tüm öğretmenlerime ve bir an olsun yanımdan ayrılmayan ailem ve dostlarıma yürekten teşekkür ederim.

GİRİŞ

Günümüz modern dünyasında hızlı ve devamlı bir değişim içerisinde köklü bir değişim süreci yaşanmakta ve bu değişimler ile beraber değişimin yapısı dahi değişmektedir. Yönetimde kendi içerisinde farklı parametreler barındırdığından bu değişimler doğrudan veya dolaylı biçimde kendini göstermektedir. Kamu yönetiminde kendini gösteren değişimler; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmesi, globalleşen dünya, yeni yönetsel değerlerin oluşumu ve uluslararası kuruluşların yönetim üzerindeki ağırlığının artması ile oluşmuştur.

Nitekim yönetimde yaşanan değişimler ile devletin rolü de değişmiştir. Devlet, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisine girmiştir. Sivil toplum kavramı farklı ülkelerden ve disiplinlerden çoğu araştırmacının katkılarıyla genişleyen ve tartışılan bir konu haline gelmiştir. Sivil toplum odaklı yapılan tartışmaların temeli sivil toplum ve devlet ilişkilerine dayanmaktadır. Bu anlamda öne çıkan hususlar içerisinde sivil toplumu oluşturan temel unsurların kamu politikaları üzerindeki konumları ve kamusal karar alma üzerindeki etkileri önemlidir. Son dönemlerde özellikle sivil toplum kuruluşları, hükümet dışı organizasyonlar olma niteliğine sahip sosyal organizasyonlar ön plana çıkmıştır. Politik bakımdan yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonra beşinci güç olarak, iktisadi bakımdan oluşturduğu hizmet ve istihdam açısından kamu ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak sınırlarını aşan bir aktör olmuştur.

Toplumun sorun ve taleplerini topluma iletmekle birlikte, gerek siyasal iktidarın aldığı kararlar ve gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse sosyal yarardan uzak uygulamalara karşı muhalefet görevini yerine getirir. Bundan dolayı bazı olumsuz politikalar sivil toplum kuruluşlarının baskıları ile kaldırılmakta veya yumuşatılmaktadır. Bu açıdan sivil toplum kuruluşları devlet ve vatandaş arasında tampon görevi gör görmektedir.

Türkiye’de kamu politikası çalışmalarında hükümet dışı organizasyonlar olarak sivil toplum kuruluşları toplumun tümünü ilgilendiren çevre politikaları, eğitim politikaları, sağlık politikaları, yoksullukla mücadele politikaları, etnik haklar, insan hakları, dini haklar ve kadın hakları gibi birçok konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Sivil toplum kuruluşları ilgili politikalarda hedefe ulaşmak için ortak hareket etme

ihtiyacı duymuşlardır. Zira ilgili konularda hedefe ulaşmak için kamuoyu oluşturmaktadırlar. Kapsamlı çalışmalar hazırlamak, ortak eylemler organize etmek, kitle iletişim araçlarından faydalanmak, ilgili konuda imza toplamak, aleyhte kampanyalar oluşturmak, bildiri yayınlamak, lobicilik faaliyetlerinde bulunmak, seminer, konferans, gösteri ve yürüyüş gibi yöntemlere başvurarak halkı ilgili politika hakkında aydınlatmak ve iktidar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yapılan baskılar sonucunda alınan kararlar pek çok sayıda özel ve resmi kuruluş, kişi ve grupları etkilemektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kamu politikası analizi, kamu politikası süreci, kamu politikası aktörleri, kamu politikası yaklaşımları, kamu politikası uygulama modelleri ve kamu politikası oluşturulma sürecini etkileyen yeni kavramlar üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sivil toplum ve sivil topluma ilişkin kavramlar, sivil toplum kuruluşlarının özellikleri, sivil toplum kuruluşlarının işlevleri, sivil toplumun tarihsel süreci ve kazandığı anlamı detaylı şekilde incelenecektir. Sivil toplum örgütlenme türleri olarak vakıflar, dernekler, loncalar ve ahilik teşkilatlarına yer verilecektir. Son olarak sivil toplum kuruluşlarının gelir kaynakları ve sivil toplum kuruluşlarının mevcut problemleri üzerinde yoğunlaşacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde siyasal iktidar, baskı grupları ve sivil toplum kavramları açıklanacaktır. Sivil toplum kuruluşlarında karar alma süreci kapsamlı şekilde analiz edilecektir. Türkiye’de kamu politikası oluşturulma sürecini etkileyen önemli kuruluşlardan olan Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD), Kızılay, Türk Eğitim Derneği (TED), Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) ve Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nin karar alma süreçleri üzerinde etkisi incelenecektir. Sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerini etkilemekte kullanmış olduğu ikna yöntemleri, bilgilendirici yöntemler, aleyhte kampanyalar oluşturmak, baskı ve tehdit yöntemleri gibi yöntemler karar alma sürecini etkileme doğrultusunda incelenecektir.

1. KURAMSAL VE KAVRAMSAL BOYUTLARI İLE KAMU POLİTİKASI

Çalışmanın bu bölümünde kamu politikasının kavramsal çerçevesi, kamu politikası süreci, kamu politikası aktörleri ve kamu politikası analizi incelenecektir.

1.1. Kamu Politikası ve Analizi

Kamu politikası olgusu, birbiri ile anlamlı ve ilişkili olan iki önemli kavramın bir araya gelmesi ile bütünlük kazanmıştır. Bu iki önemli kavram, “kamu” ve “politika” kavramlarıdır. Türk Dil Kurumu (TDK), “kamu” kavramını ‘halk hizmeti gören devlet organlarının tümü’ olarak ve ‘Bir ülkedeki halkın bütünü, amme, halk’ olarak tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], t.y.c). “Politika” ise “Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset ve siyasa, davranış biçimi ve bir hedefe varmak için karşıdakinin duygularını okşama, zayıf noktalarından veya aralarındaki uyumsuzlıklardan faydalanma” olarak tarif edilmiştir (TDK, t.y.d).

Politika, Türkiye’de anlam karmaşasına sebep olan kavramlardan biridir. Bunun temel sebebi politika kavramının siyaset kavramı ile aynı anlamda kullanılmasıdır. Nitekim siyaset ve politika kavramları eş anlamlı olarak kullanılsa bile her iki kavram farklı kültür ve kökenlerden gelmektedir. Yunanca kökenli politika kavramı ile Arapça kökenli siyaset kavramının Türkçe’ye aynı alanda girmesiyle birtakım sorunlar oluşmuştur. Türkçe’de Arapça kökenli siyaset kelimesi Arapça da bulunan seyis kelimesinden türetilmiştir. At eğitimi anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle siyaset kelimesi ülkeyi yönetmek anlamına gelmektedir (Göçoğlu, 2014: 5). Ayrıca politika kavramı önüne getirilebilecek herhangi bir alan, karar ve tasarımı temsil edebilir. Eğitim politikası, sağlık politikası, ekonomi politikası ve kamu politikası bu duruma örnek gösterilebilir. Kamu politikası belirtilen bu politikaların tamamını kapsayan bir özellik taşımaktadır. Kamu politikası, temelinde devlete dair işlere yönelik gerçekleştirilen bütün politik faaliyetleri kapsamaktadır.

Özerk ve örgütlenmiş her topluluk, amaçlarını gerçekleştirmek ve faaliyette bulunmak için çeşitli kararlar almak zorundadır. Devlet de örgütlü bir yapı olarak çok sayıda karar almaktadır. Alınan bütün bu kararlar literatürde kamu politikaları olarak adlandırılmaktadır (Usta, 2013: 79). Kamu politikası ihtiyacı 19. yüzyılın sonlarında özgürlük fikrinin geniş bir alana yayılmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır çünkü toplum kendini özgürce düşünen bireyler temelinde düzenleme ihtiyacı hissetmiştir. Marx, Hegel ve Burke gibi önemli düşünürler bu düşünceye karşı çıkmış ve soyut özgürlük düşüncesini savunarak yeni bir tür kamu müdahalesinin gerekliliğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca yeni medeniyet algısının etkileri, kentsel yapılaşma ve sanayinin etkileri 19. yüzyılda yaşanan hızlı değişim çeşitli endişelere neden olmuştur (Wagner, 2007: 31). Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı öncesi kamu politikası siyaset bilimi, hukuk, kamu yönetimi, sosyoloji, maliye, iktisat ve işletme gibi birçok alanın ilgilendiği bir alan iken savaş sonrası ayrı bir bilim olarak ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın son çeyreği ve 21. yüzyılın başlarında artan değişim süreci ile beraber toplumsal hayatın birçok alanında köklü ve sürekli bir değişim süreci yaşanmıştır. Bundan dolayı kamu politikalarına olan ihtiyaç artmış ve özerk bir alan haline gelmiştir (Demir, 2018: 2).

Kamu politikası kavramının en genel ve en bilinen tanımı; “Hükümetin yapmayı ya da yapmamayı tercih ettiği eylemlerdir (Dye, 1972: 2). Böylelikle, bu tanım hükümetin tüm faaliyetlerini kapsadığı gibi yapmadığı, sessiz kaldığı alanları da içerisine almaktadır. Kamu politikası genel olarak, toplumsal bir sorunu veya ihtiyacı gündeme getirerek, sorunu çözmek ve ihtiyacı gidermek için ilgili aktörlerle planlı ve düzenli kararların alındığı süreçtir.

Kamu politikalarının temel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Yasal dayanağı olan bir süreçtir.
- Kamu yararına uygun belirli amaçları gerçekleştirmeyi hedefler.
- Vatandaşların ihtiyaçlarını giderir ve sorunları çözer.
- Kamu politikası doğrudan devletin çalışanları ve örgütleri ile yapılabileceği gibi hizmetlerin finansmanı devlet tarafından karşılanmak suretiyle özel sektörde üstlenebilir.
- Kamu politikası bir amacı gerçekleştirmek için doğrudan veya dolaylı eylemleri oluşturabileceği gibi bir eylemin yokluğunu da kapsayabilir.

Kamu politikası çok yönlü bir süreçtir. Birçok türü bulunmaktadır. Bunlardan belli başlıları şöyle sıralanabilir: Çevre politikası, maliye politikası, para politikası, sosyal politika, sosyal güvenlik politikası, tarım politikası, sağlık politikası, konut politikası, enerji politikası, yoksullukla mücadele politikası, ekonomik kalkınma ve istikrar politikası, kentsel dönüşüm politikası, bilim ve teknoloji politikası, istihdam politikası, dış politika, ulusal güvenlik politikası, özelleştirme politikası, eğitim politikası, kırsal kalkınma politikası vb. Bu bağlamda kamu politikası, yaşamın her alanıyla ilgilidir demek mümkündür (Akman, 2019: 35).

Vatandaşın devletten beklentisi her zaman fazla olmuştur. Bu anlamda devletin oluşturduğu kamu politikaları ile yoksulluğun yok edileceği, doğru kentleşmenin sağlanacağı, suçların önlenilebileceği, huzur ve güvenin tesis edileceği gibi birçok beklentisi bulunmaktadır. Devletin ilgili alanlarda etkin ve doğru politikalar oluşturabilmesi kullandığı yöntem ve tekniklere bağlıdır. Bu amaçla kamu politikası analizi bu etkinliği en doğru şekilde bilimsel olarak üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir. Günümüz kamu politikası anlayışı bilimsel verilere dayanarak toplumsal problemleri çözme iddiasındadır. Kamu politikası analizi ile hükümet faaliyetleri incelenir, sonuçlara bakılır ve aktörlerin kamu politikası sürecine etkileri incelenir böylelikle kamu politikası analizi siyaset bilimi ve kamu yönetimi alanına farklı bir perspektif çizer (Usta, 2013: 80). Politika yapıcılara ve karar vericilere de aynı zamanda topladığı verileri sunarak yürütülen politikaların gözden geçirilmesini sağlar. Böylelikle daha etkin, ekonomik ve adil biçimde vatandaşların ihtiyaçlarına yönelik politikaların oluşturulmasına olanak sağlar. Nicel ve nitel birçok yöntem ve teknik kullanılır. Sayısal verilerden faydalanmayı esas alır. Test, anket, deney, ikincil veri analizi, istatistiksel araştırmalardan veriler toplanır. Toplanan veriler ışığında öngöründe bulunan, genellemeler yapar ve nedensellik ilişkileri daha net belli olur. Birden fazla teknik ve araştırma yöntemini kullanmayı tercih eder. Fayda, maliyet, performans, değerler, ilişkiler, ölçütler, inançlar, aktörler, inançlar, çıktılar ve ilkeler üzerine odaklanır (Gül, 2015: 10-13).

1.2. Kamu Politikası Süreci

Demokratik ülkelerde kamu politikası oluşturulma süreci anayasa ve kanunlarla belirlenmiştir. Bu ülkelerde karar alma sürecinde vatandaşlar tarafından

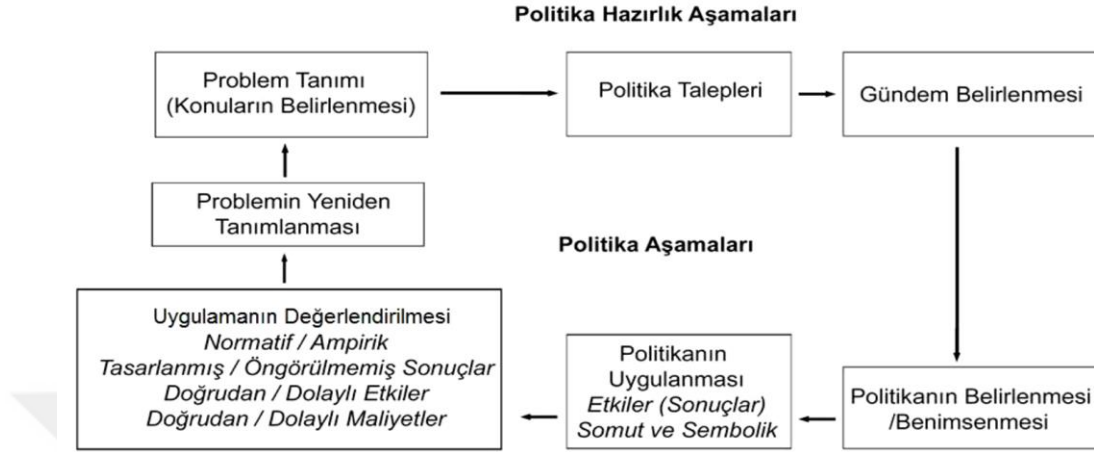
seçilmiş kişiler vardır. Bu yönüyle yasama ve yürütme organları politika oluşturulma sürecinin ilk örgütlerindendir. Bu temel örgütlerin yanı sıra toplumun örgütlü bir kısmını oluşturan sivil toplum kuruluşları da rol almaktadır. Genel olarak bir tarafta seçmenler, sivil toplum kuruluşları ve medya rol alırken diğer tarafta bürokrasi, siyasi partiler, hükümet ve parlamento yer almaktadır. Bazen uluslararası kuruluşlarda bu süreçte önemli örgütler olmuşlardır (Biçer ve Yılmaz, 2009: 52).

Kamu politikası yapımı, tek bir eylemden ziyade farklı taleplerin uzlaşımını ve etkileşimini içeren bir süreçtir. Bu etkileşim kararların alındığı, programların oluşturulduğu ve uygulandığı, organizasyonlar arasında etkileşimin olduğu ağlar arasında oluşur. Böylelikle politika yapımı çok yönlü bir süreç olup, farklı gruplar arasındaki farklı talepler ile bir dizi eylem ve eylemsizlik sürecini ifade eden dinamik ve karmaşık bir süreçtir. Diğer çok karıştırılan husus ise kamu politikası yapımı sadece kamu kurumları ve kamu çalışanlarını içermediğidir. Yasama, yürütme ve yargı organları dışındaki gruplarda sürecin önemli bir parçasıdır. Devlet kurumları, toplumsal kurumlar ve uluslararası kuruluşlar tarafından oluşturulmaktadır (Akman, 2019: 93-94).

Günümüzde modern siyasal sistemler ile kamu politikası süreci karmaşık ve düzensiz bir süreçtir. Resmi olan ve olmayan pek çok tarafın politika sürecine katılımı söz konusudur. Kamu politikası süreci kamu problemlerine ilişkin ilgili tarafların objektif, nesnel çözümler bulma arayışının tersine, çıkarların ve çatışmaların mücadelesi şeklinde kendini göstermiştir. Politika kendi içerisinde birçok parametreyi barındırmaktadır. Dolayısıyla değişen dünyada politikaya ilişkin parametrelerin kendisinin de değişimi söz konusudur. Ayrıca politika yapım süreci politikası yapılan yer, alan ve sektöre göre değişim göstermektedir. Ülkenin ekonomik, siyasal ve toplumsal durumu kamu politikaları üzerinde belirleyici rol almaktadır (Tamzok, 2007: 15).

Kamu politikası yapma süreci, farklı aşamalardan oluşan, çok boyutlu, döngüsel bir süreçtir. Kamu politikası alan incelenmesinde akademisyenlerin kamu politikası aşamalarını farklı şekilde isimlendirildikleri görülmüştür. Bu çalışmada kamu politikası oluşturulma sürecinde dört temel aşamadan bahsedilebilir. Bunlar problemin tanımlanması, gündem oluşturma, politikanın oluşturulması, uygulama ve

değerlendirme aşamalarıdır. Politika üretim sürecini şema halinde görmek faydalı olacaktır.

Şekil 1.1. Politika üretim süreci.

Kaynak: Cochran vd., 2009: 9'dan Aktaran: Göçoğlu, 2014: 20.

Toplumsal problemlerin tanımlanması, kamu politikası sürecinin en temel ve en önemli safhalarından biridir. Anderson politika problemini “insanlar arasında ihtiyaçları ya da hoşnutsuzlukları üreten ve bu nedenle bir çare ve düzelmenin arandığı bir durum” olarak tanımlamaktadır. Politika problemine ilişkin bazı özellikleri şöyle sıralamıştır:

- Herhangi bir durumun politika sürecine dâhil olabilmesi için kamu yönetimini harekete geçiren bir konu olmalı ve kamu yönetimi tarafından bir çözüm üretilebilir olmalı.
- Süreklilik arz eden problemler zaman içerisinde toplumsal değişikliklerle farklılaşabilir.
- Bir dönem içerisinde normal normal karşılaşılan konular, toplumsal değişikliklerden dolayı başka bir dönemde problem olabilir.
- Problem tanımlama süreci genellikle uygun çözümleri belirlemeye yardımcı olan bir süreçtir (Anderson, 1994: 5).

Politika tanımlama sürecinde problemin tanımlanması ve probleme neden olan faktörlerin araştırılması önemlidir. Problemden etkilenen grubun, problemin

olduğu çevresel faktörler, problemin çözümünün kabul edilebilirliği problemin ortaya konulması açısından önemlidir.

Politikanın gündem haline gelmesi toplumsal sorunların, taleplerin ve alternatif çözümlerin vatandaşlar ve yönetim nezdinde önem kazanması veya kaybetmesi sürecidir. Bu sürecin önemli bir ayrıntısı gündem kavramıdır. Kastedilen gündem kavramı ile devlet yetkilileri ve onlarla ilişkili kişilerin dikkatlerinin yönelttikleri problem ve konuların bütünüdür. Böylelikle kamu politikasında gündem oluşturma aşaması, belirli toplumsal sorunların nasıl ve ne zaman hükümetlerin dikkatini çekeceği ile ilgili bir aşamadır. Günümüzde toplumsal sorunlar ve ihtiyaçlar çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Bu sorunların birçoğu az veya çok kamuoyu gündemini meşgul etmektedir. Politika üretilmesi için ise bu sorunların hükümetin gündemine yerleşmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle toplumsal sorunlar farklı seviyelerde gündem oluşturmaktadır ve söz konusu sorunlar hükümetin sorunu görüp, kabul etmesine bağlıdır (Yıldız ve Sobacı, 2013: 24). Bir kamu politikası konusunun kamu politikası aktörü açısından ne kadar önemli olduğunun incelenmesine gündem oluşturma denilmektedir (Akdoğan, 2013: 211). Gündemi oluşturma sürecinde medya ve sivil toplum kuruluşları büyük rol oynamaktadır.

Kamu politikası oluşturulma süreci düşünme ve karar verme açısından yoğun olan bir evredir. Gündem belirleme safhasında etkili olan güçler bu aşamada da oldukça etkilidir. Politika oluşumu karşıt politikanın yarıştığı ikili bir süreçtir. Böylelikle hangi aktörün problem tanımı kabul görüyor ise aynı zamanda onun çözüm önerileri kabul görülecektir (Cobb ve Rocheford'tan Aktaran: Durna, 2015: 57).

Oluşturulan bir kamu politikasının sorumlu ve ilgili kurumlar tarafından *uygulanması aşamasıdır*. İyi bir uygulama aşaması politikanın detaylarının belirlenmesi, kaynak tahsisi ve kararlar olmak üzere ana unsurlardan oluşur (Jann ve Wegrich, 2007: 52) Bununla birlikte uygulama aşaması her zaman için bu çerçevede ilerleyememektedir. Politikanın uygulanmasında güçlü olan bürokrasi çok önemli bir rol oynamakta ve bu yüzden programları yeniden yorumlayabilir, değiştirebilir hatta geciktirebilmektedir.

Politika *değerlendirme aşamasında* hükümet tarafından oluşturulan ve yaşama geçirilen politikanın ilgili soruna cevap vermesi, etki oluşturmaları, toplumsal ihtiyaç karşılamaları beklenir.

Yeniden Değerlendirme aşaması, kamu politikasının etkisinin ölçüldüğü ve analiz edildiği süreçtir. Başka bir ifadeyle öngörülen amacın gerçekleşip gerçekleşmediğini hesaplamaktır. Değerlendirme aşamasının etkili olabilmesi için şeffaflık, aktörler arası iş birliği ve iyi bir geri-bildirim anlayışının olmasına ihtiyaç vardır. Kamu politikası değerlendirilmesinden sonra tamamen başarısız veya kısmen başarısız olan politikaların sürdürülmesi, yeniden tasarlanması ya da terk edilmesi kararlarından birinin alındığı aşamadır (Yıldız ve Sobacı, 2013: 25).

1.3. Kamu Politikası Aktörleri

Toplumsal sorunlara çözüm üretmek ve vatandaşların ihtiyacını gidermek amacıyla oluşturulan, kamu politikalarının uygulanması ve değerlendirilmesi sürecine politikacılar uluslararası örgütlere kadar birçok aktör dâhil olmaktadır. Bu aktörlerden bazıları doğrudan benimsenecek politikaya tercihte bulunurken, diğer kısmı sadece dolaylı olarak tercihi etkileyebilmektedir. Başka bir deyişle devlet gibi siyasal organizasyonun içinde yer alan aktörler gibi vatandaşlar, düşünce kuruluşları ve medya gibi devlet dışı aktörler de süreçte etkin olmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca 20. yüzyılın sonlarından itibaren ulus-devletler kendi iç mekanizmalarıyla çözemedikleri küresel çapta tüm insanlığı ilgilendiren konularla karşı karşıya kalmışlardır. Terör, siber suçlar, AIDS, Küresel ısınma gibi problemler bunlara örnektir. Bu ortak sorunlar devletlerin iş birliği içerisinde olmasını ve kamu politikaları sürecine dâhil olmasını gündeme getirmiştir. Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası örgütler etkin konumdadır (Yıldız ve Sobacı, 2013: 19). Bu noktadan hareketle kamu politikası sürecine dâhil olan aktörler resmi aktörler, gayri- resmi aktörler ve uluslararası aktörler olarak üç başlık altında değerlendirilmelidir.

1.3.1. Resmi Aktörler

Resmi politika yapıcılarını kamu politikası yapım sürecinde meşru yetkiyi kullanan kişilerdir. Bunlar; yöneticiler, milletvekilleri, idareciler ve yargı

mensuplarıdır. Resmi politika yapıcılar kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkisi olan kimseleri ifade etmektedir (Akman, 2019: 49). Bunlar da yasama, yürütme, yargı ile bürokrasi ve teknokrasi olarak ifade edilmektedir.

Kamu politikası sürecinin en önemli organı halk tarafından seçilmiş temsilcilerden oluşan parlamentodur. Parlamento, demokrasinin olmazsa olmaz kurumudur. Özellikle güçler ayrılığı ilkesini benimseyen ülkelerde yasama ve yürütme organı önemli aktörlerdendir (Biçer ve Yılmaz, 2009: 45).

Parlamentolar toplumu düzenleyen kuralları kabul etmekte, farklı toplumsal kesimleri temsil eden, vatandaşların ihtiyaçlarını tartışan, kanunları kabul eden, değiştiren veyahut ortadan kaldırma gücüne sahip olan, ülkenin sahip olduğu kaynakları vatandaşların ihtiyaçları için kullanan önemli bir aktördür. Parlamentonun kamu politikası sürecinde oynadığı önemli rol bir kanun yapıcı olarak politikanın ve politika çerçevesini belirlemek, meşruiyet zemini tesis etmektir (Yıldız ve Sobacı, 2013: 20). Çünkü yasa yapma yetkisi sadece meclis tarafından kullanılabilecek bir yetkidir. Yasal düzenleme gerektiren bütün kamu politikalarında parlamentolar, sürecin doğal ve en önemli aktörlerinden birisidir (Nacak, 2015: 96). Aynı zamanda bu süreç kamu politikasının oluşturulduğu ülkenin ekonomik ve siyasal yapısına göre değişiklik gösterebilmektedir.

Parlamente ve yarı başkanlık sistemlerinde yürütme organı kamu politikası sürecinin temel aktörlerindendir. Kamu politikası sürecinin oluşumu ve uygulanmasında birçok aktör rol alsa da en önemli konumdaki aktör yürütme organıdır. Yürütme, hükümet başkanı ve bakanlardan oluşmaktadır. Hükümet başkanı, bakanlar ve diğer üyeler ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir. Halkın iradesiyle seçilen ve kamu politikalarının uygulayıcısı konumunda olan yürütme organı, parlamente sistemde daha etkili olsa da başkanlık sisteminde de önemli bir güce sahiptir. Türkiye 9 Temmuz 2018 tarihinde yapmış olduğu değişiklik ile beraber Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir. Başbakanlık ve bakanlar kurulu kaldırılarak yalnızca Cumhurbaşkanının olduğu tekli bir sisteme geçilmiştir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı sahip olduğu yetki ve sorumlulukları Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile hayata geçirmektedir. Kamu politikalarının belirlenmesinde kararnameler önemli bir yer tutmaktadır. Kararnamelerin hazırlanma aşamasında yeni aktörlerden politika kurullarının da katkıları bulunmaktadır. Hukuk

Politika Kurulları, Ekonomi Politika Kurulları, Yerel Yönetim Politika Kurulları, Hukuk Politika Kurulları, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politika Kurulu, Kültür ve Sanat Politika Kurulları ve Sosyal Politikalar Kurulu politika yapımının yeni aktörleridir (Akman, 2019: 51; Dinç ve Atmaca, 2023: 131).

Şekil 1.2. Yeni kamu politikası aktörleri.

Kaynak: Akman, 2019: 664.

Kamu politikası oluşturulma sürecinin bir diğer önemli aktörü şüphesiz yargı organıdır. Yargı, yasama ve yürütme organlarının aldığı kararları ve oluşturduğu politikaları geçici veya sürekli durdurabilme yetkisine sahip bir organdır. Bu nedenle yasama ve yürütme organları karşısında bir denge görevi görür. Ayrıca 1982 Anayasasının 125. maddesinde “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” ifadesi yargının önemini kanıtlar niteliktedir (Nacak, 2015: 103). Bağımsız mahkemeler meclisin kararlarını ve bürokrasi uygulamalarının kanunlara uygunluğunu inceler ve uygulamaya geçirilmesinde ilgili düzenlemeyi değiştirebilir veyahut iptal edebilir. Nitekim Türkiye’de bunun sayısız örnekleri vardır. Türkiye’nin önemli doğal ve kültürel yapılarından birisi olan Hasankeyf’in sular altında kalmaması adına Danıştay 14.dairesi Ilısu Baraj ve Hes Projesinde yürütmeyi durdurma kararı almıştır. Yargı verdiği kararlar ile olumlu ya da olumsuz kamu politikalarını etkilemekte veya seyrini değiştirmektedir.

Devletin üstlenmiş olduğu hizmetleri yerine getiren alt düzeyden üst düzeye kadar hiyerarşik şekilde örgütlenen uzman memurlardan oluşur. Bu topluluğa genel olarak ‘Bürokrasi’ adı verilmektedir. Bürokrasi siyasi iktidarın karar verdiği politikaların uygulayıcısı olması gerekirken sahip olduğu güç ile zaman zaman belirlenen politikaya ortak olur veya belli noktalarda iktidarı etkileyebilmektedir. Özellikle kamu politikası oluşturulma sürecinde daha çok yaşanan bir durumdur. Siyasi iktidar ve bürokrasinin birbirleriyle yakın ilişkileri bulunmaktadır. Bürokrasinin yönetimdeki tecrübesi kamu politikası oluşturma sürecinde etkinliğini arttırmaktadır. Bir kamu politikası belirlenirken her anlamda desteğe ihtiyaç duyan siyasilerin en büyük yardımcıları uzmanlar yani bürokratlardır (Göküş, 2000: 37).

Teknokrasi ise hükümetin uzmanlar tarafından kontrol edildiği bir teori veya sistemdir. Kamu politikası oluşturma sürecinde siyasetçiler ve bürokratlardan sonra teknokratlar söz sahibi olmaktadır. Toplumsal ihtiyaçları belirleyerek çözüm üreten bir sistemdir. Böylelikle toplumu kendisine bağlı kılar. Bürokratlar ve siyasetçilere nazaran daha tarafsız ve bağımsız bir yapıdır. Teknokratlar, kamu politikası oluşturma sürecinin amacını ve hızını etkilemektedir (Akman, 2019: 56).

1.3.2. Resmi Olmayan Aktörler

Politika yapım sürecinde resmi politika yapıcılarının yanı sıra resmi olmayan politika yapıcıları da yer almaktadır. Siyasal partiler, medya, baskı ve çıkar grupları, sendikalar, iş dünyası, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşlar gibi birçok katılımcı süreç içerisinde aktif rol oynar. Yasal olarak yaptırım gücüne sahip değildirler fakat bilgi ve uzmanlık açısından önemli bir rolleri vardır. Bu sebeple sahip oldukları rolleri ve temel özelliklerini kısaca açıklamak gerekmektedir.

1.3.2.1. Siyasi Partiler

Siyasal partiler, belli bir ideolojiyi ya da programı hayata geçirmek ve demokratik yollarla iktidarı ele geçirmek amacıyla örgütlenmiş kuruluşlardır (Aliefendioğlu, 1999: 95). Günümüzde ulus devletler iktidarı belli bir süre için seçimle gelen siyasi parti temsilcilerine vermektedir. Siyasi partilerin iktidara gelmek dışında birçok önemli işlevi vardır. Bunlardan en önemlisi kamu politikaları belirleyebilmesidir. Bu yüzden siyasi partiler halk ve iktidar arasında köprü görevi gören önemli bir yapıdır. Toplumun taleplerini gündeme getirir. Bu açıdan bir baskı

grubu görevi gördüğü gibi gücü ele geçirdiğinde kamu yönetiminin kendisi olabilmektedir (Akman, 2019: 63). Özellikle demokratik ülkelerde vazgeçilmezdir. Devleti yönetmeye talip olan demokratik kurumlardan olduğu için parlamentoda bulunurlar. Kamu politikası oluşturma sürecinde rolleri çok kıymetlidir çünkü hem muhalefet hem de iktidar olarak sürecin bizzat içerisindeyler.

1.3.2.2. Medya

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana ihtiyaçlarını gidermek amacıyla iletişim kurma gereksinimi duymuştur. Nüfusun artışı, toplumsallaşma ve farklı kültürlerin ortaya çıkması sebebiyle bireysel ve toplumsal ilişkiler iletişimi daha da önemli bir hale getirmiştir. Medya perspektifinden bakıldığında hemen her alanda yaşanan teknolojik gelişmeler dijital devrim niteliğindedir. Ticari alandan sosyal ilişkilere, sosyal ilişkilerden siyasal ilişkilere kadar tüm alanlarda değişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir. Nitekim demokratik toplumlarda vatandaşlar her konuda bilgilendirilmelidir. Bu amaçla medya siyasal iletişim açısından oldukça önemlidir. Günümüzde gerek yazılı ve gerek görsel tüm kitle iletişim araçları hayatımızın oldukça büyük bir kısmını kapsamaktadır. Böylelikle kamu politikasının belirlenmesi ve kararların alınması sürecinde de medyanın rolü yadsınamaz bir gerçektir. Medya toplum ve devlet arasında çift yönlü bir ilişki görevi görür. Alınan kamu politikası kararı hakkında halkı bilgilendirir ve halkın toplumsal talep ve ihtiyaçlarını medya yoluyla devletin ilgili birimlerine aktarır. Bu süreç içerisinde en önemli koşul medyanın tarafsızlığıdır. Medya, eğitim, sağlık, ekonomi, ulaştırma, dış ilişkiler vs. gibi birçok alanda kamu politikası oluşturulma sürecinde aktif rol almaktadır (Nacak, 2015: 113). Kamu politikası oluşturulma sürecinde medya, yasama, yürütme ve yargıdan sonra etkili olan dördüncü kuvvettir. İktidarlar çoğu kez oluşturacakları politikalar için medyadan destek almışlardır.

1.3.2.3. Uluslararası Kuruluşlar

20. yüzyılın ortasında başlayan ve günümüzde halen etkisini gösteren küreselleşme süreci ile ulus-devletlerin belirlediği kamu politikalarına birtakım uluslararası aktörlerinde dâhil olmasını gerektirmiştir. Küreselleşme ile bir yandan ekonomik refah, insan hakları ve özgürlük, siyasal özgürlükler, bilginin dolaşımı gibi olumlu durumlar yaşanırken bir yandan da küresel ısınma, terör, uyuşturucu, yoksulluk ve açlık, bürokrasi, adalet sorunu, merkezi ve yerel kurumlarda yetki

çatışması, siyasal istikrarsızlıklar, kurumsal işleyişte tıkanmalar gibi birçok sorun ortaya çıkmıştır. Söz konusu sorunları çözmek adına politikacılardan uluslararası örgütlere kadar uzanan birçok iç ve dış aktör dâhil olmuştur (Bimay ve Kaypak, 2019: 25). Bu aktörlerin başında üye devlet veya aday ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası örgütler gelmektedir. IMF, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Birliği önemli uluslararası aktörlerdendir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kamu politikası oluştururken uluslararası aktörler dikkate alınmaktadır. Örneğin, yakın geçmişte IMF sağladığı kredilerle Türkiye ekonomisini etkilemiş ve yönlendirmiştir (Akman, 2019: 72). Türkiye, kamu politikası oluşturma, yöntem ve tekniklerinin gelişmesi 2000’li yıllarla mümkün olmuştur. 2000’li yıllarda Avrupa Birliği ile müzakereler başlamış ve 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ile AB merkezli birçok politika ve iş birliği gerçekleştirilmiştir.

1.3.2.4. Baskı Grupları

Küreselleşme ile insanlar örgütlü ve organize bir şekilde toplumsal ihtiyaçlarını ve taleplerini gidermeye çalışmışlardır. Bu anlamda, baskı grupları iktidarı bir konuda ikna etmek için bir araya gelen bir grup insan topluluğundan oluşur. Farklı bir ifadeyle üyelerin ortak çıkarlarını gerçekleştirmek ve korumak için bir araya gelen organize bir topluluktur. Baskı grupları her kesim ve gruptan oluşabilir. Genellikle kamu alanlarında faaliyette bulunurlar. Bu sayede siyasette etkin konumdadırlar. Baskı grupları, sorun, çözüm ve taleplerini yöneticilere sunar ve yöneticilere psikolojik ve politik baskı uygular (Sevük ve Akın, 2019: 175). Nitekim Türkiye’de baskı grupları parlamento ve idareler üzerinde oldukça etkilidir. Özellikle seçim dönemlerinde parlamenterleri desteklemeyeceği yönünde tehdit edebilmektedir. Baskı gruplarının bu davranışları grev, lokavt veya öğrenci hareketleri şeklinde kendini göstermektedir (Sakal, 1998: 215-216). Ayrıca kamu politikası oluşturulma sürecinde gündem belirleme de başat bir güç haline gelmiştir. İşçi sendikaları, Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Türkiye’de öne çıkan baskı gruplarındandır (Nacak, 2015: 113).

1.3.2.5. Düşünce Kuruluşları

İngilizce de ‘Think Tank’ teriminin karşılığıdır. Türkçeye ‘düşünce kuruluşu’ olarak geçmiştir. Aynı zamanda gündemde olan politika veya konu hakkında ilgili araştırmacılar tarafından halkı bilinçlendiren bir kuruluştur. Genel olarak kâr amacı gütmeyen, ideolojik kaygılardan uzak, objektif ve bağımsız kuruluşlardır. Akademik camia ve devlet arasında köprü vazifesi görür (Zariç, 2012: 3).

Son yıllarda düşünce kuruluşları kamu politikası sürecinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Türkiye gibi henüz gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş olan ülkeleri kendisine örnek alarak ve gelişmiş ülkelerin uygulamalarını kendi iç dinamiklerine uygun olacak şekilde düşünce kuruluşlarını kamu politikası sürecine dâhil etmiştir. Bu sebeple düşünce kuruluşlarının teşvik edilmesi, toplum tarafından saygı görmeleri, sürece dâhil olmalarını hızlandırmıştır (Kutlu ve Karabulut, 2021: 103).

Ayrıca düşünce kuruluşları demokrasi açısından da gelişmişliğe katkı sunar. Özellikle Türkiye’nin Avrupa birliğine üyeliği ile birlikte Avrupa değerlerinin benimsenmesiyle düşünce kuruluşları yaygınlaşmıştır fakat ABD ve Batılı ülkelere nazaran niteliksel ve niceliksel olarak zayıf kalmıştır (Zariç, 2012: 9).

Elbette ki bunun sebebi ekonomik sosyal ve kültürel etkenlerdir. Ancak bir diğer önemli nedeni ise düşünce kuruluşlarının öneminin henüz anlaşılmamış olmasıdır. Bugün neredeyse her ülkede faaliyet gösteren düşünce kuruluşları, kamusal sorunlarını çözmek için raporlar, anketler, seminer ve konferanslar yaparak toplumu bilgilendirir, toplumun dikkatini ilgili konuya çekmesini sağlar, kamuoyu tartışması yaratır ve hükümeti etkilemeye çalışır. Uzmanlık ve bilgisi sayesinde sürecin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bürokratlar, akademisyenler, politika yapıcılar ve ilgili paydaşlar ile bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunurlar (Durna, 2019: 203). Türkiye’de şu an 71 tane düşünce kuruluşu bulunmaktadır (Wikipedia, 2023b).

1.3.2.6. Vatandaşlar

Değişen yönetim anlayışı ile kamu politikası oluşturulurken sürece dâhil edilen yeni aktörlerden biri vatandaşlardır. Demokratik rejimlerde önemli bir aktördür. Keza vatandaşlar kamu politikasının aynı zamanda birer alıcısıdır. Devletlerin var oluş ve meşruiyetlerinin önemli bir kaynağıdır. Bu anlamda hükümetler aldıkları kararları vatandaşların rızasını esas alarak yapmalıdır.

Vatandaşların doğrudan veya dolaylı olarak karar alma sürecine dâhil olması demokrasinin de vazgeçilmez bir unsurudur. Bu durum ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Kamu politikası sürecinde tüm aktörler eşit şekilde etkili olamamaktadır ama aktörlerinin etkilerinin bir karışımı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda vatandaşlar seçimle veya katılımcı mekanizmalarla demokratik süreçler ile kamu politikalarını belirleme ve etkileme gücüne sahiptir (Yıldız ve Sobacı, 2013: 21).

1.4. Kamu Politikasında Karar Verme Yaklaşımları

Karar verme süreci kamu politikası yapım sürecinin kritik aşamalarındandır. Bu aşama da sorunun çözümü için alternatifler arasından seçim yapılır ve alınan karar uygulanmaya konulur. Uygulayan kişiler tarafından karar ve kamu politikası kavramları teoride aynı anlamda kullanılsa da karar verme süreci kamu politikasının bir aşamadır. Kamu politikası süreci bu aşamayı da kapsayan geniş bir içeriğe sahiptir. (Köseoğlu, 2013: 245). Bu başlıkta kamu politikası oluşturulma sürecinde karar vermede yaygın yaklaşımlar ele alınacaktır.

1.4.1. Rasyonel Karar Verme Modeli

Rasyonel karar verme modeli klasik karar verme modeli olarak adlandırılır. Rasyonalite esaslı bir karar verme şeklidir. Rasyonel esaslı karar verme modeline göre bireyler her zaman rasyonel tercihlere sahiptir (Zengin, 2021: 84).

Alman sosyolog Max Weber'in düşünceleriyle önemli ölçüde etkilenmiştir. Herbert Simon bu geleneği önemli ölçüde geliştirerek devam ettirmiştir. Modelin kökenleri ise 'ekonomik insan' yaklaşımına dayanmaktadır. Ekonomik insan modeline göre; bireyler karar alırken ihtiyacı olan tüm bilgileri toplamak, farklı seçeneklere sahip bilginin karşılaştırılması, amaç ve çıkar bakımından uygun bilginin seçilmesi gibi süreç sonucunda karara ulaşmasıdır. Bu model kamu politikaları ekseninde ele alındığında ilk olarak problemi ele almaktadır. Problem tanımlandıktan sonra çözümler ve alternatif bir liste oluşturulmaktadır. Liste sonrasında her alternatif seçeneğin olası sonuçları araştırılır. Böylelikle karar verici en uygun alternatifi seçer. Son olarak ise ampirik yöntemler ile karar verilen seçeneğin sonuçları hesaplanır ve elde edilen sonuçlar ile politikanın sürdürülmesine veya ortadan kaldırılmasına karar

verilir. Bu modele göre en düşük maliyetle olabildiğince en yüksek fayda elde etmek istenmektedir (Köseoğlu, 2013: 245-246).

Simon rasyonel karar vermenin bazı sınırlılıkları olduğunu savunmaktadır. Gerçek ve uygulamanın birbirinden farklı olduğunu ve tüm alternatifleri rasyonel şekilde değerlendirmenin sınırlı bir eylem olduğunu savunmaktadır (Tozlu, 2016: 31).

İlerleyen zamanlarda Simon bu düşüncelerini değiştirmiştir. Daha akılcı bir süreç için uzmanlar, programlar, organizasyonlar, yasal yöntemler ve sistem analizlerinden faydalanılması gerektiğini savunmuştur. Simon'un rasyonalite kavramının sınırlılığına vurgu yapması başka modellerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Artırımcı karar verme modeli buna bir örnektir (Köseoğlu, 2013: 249-250).

1.4.2. Artırımcı Karar Verme Modeli

Rasyonel karar verme modelinin eleştirilmesi üzerine Charles Lindbom ve James March tarafından oluşturulmuştur. Kamu politikası alan yazınında esas alınması Lindbom'un çalışmaları ile gerçekleştirmiştir. Artırımcı karar verme modeline göre insanlar, büyük ataklardan ziyade küçük adımlar ile aşamalı artışları tercih etmektedir. Dolayısıyla Artırımcı karar verme modeli mevcut politikalara sınırlı sayıda eklemeler ve değişiklikler yapmaktadır. Kamu politikalarına dair alınan kararlar; yavaş ve adım adım uygulamaya geçirilmekte ve kısa dönemli olarak uygulamada kalmaktadır (Zengin, 2021: 88).

1.4.3. Karma Tarama Karar Verme Modeli

Amitai Etzioni tarafından oluşturulan bu model rasyonel ve artırımcı karar verme modelleri arasında denge kurmayı amaçlamıştır. Etzioni, bu modelin ne rasyonel karar verme modeli kadar ütöpik ne de artırımcı karar verme modeli kadar tutucu olduğunu ifade etmektedir. İki modelin öğeleri birleştirilerek oluşturulmuştur. Bilginin toplanması ve kaynakların dağıtımı için stratejik hedeflerde bulunur ve stratejiler arasındaki bağlantıları düzenlemek için birtakım ilkeler oluşturur (Erat ve Kaçer, 2014: 63).

1.5. Kamu Politikası Uygulama Modelleri

Politika uygulama aşamaları ‘yukardan’ yani hükümet, siyasi liderler ve kabinelerden olabileceği gibi ‘aşağıdan’ kamuoyu, medya, sivil toplum kuruluşları ve benzer kuruluşlarının talep ve baskılarıyla da oluşabilir. Aynı zamanda üçüncü uygulama türü olarak her iki uygulamayı içinde barındıran karma/melez bir uygulama şekli de oluşmaktadır.

1.5.1. Yukarıdan Aşağıya Uygulama Modeli (YAUM)

Jeffrey Pressman ve Aaron Wildavsky yukarıdan aşağıya uygulama modelinin kurucularıdır. Van Meter, Van Horn, Bardach, Mazmanian ve Sabatier bu yaklaşımda olana diğer yazarlardandır. Bu uygulama anlayışını savunanlar politika uygulamanın karar verici olan merkezi hükümetin verdiği bir kararla başladığını savunurlar (Demir, 2018: 111). Politika hedefleri politikacılar tarafından belirlenir ve başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Uygulanmasında tepe yöneticiler bir uygulama zinciri oluşturur. Kamu politikasını oluşturan yöneticilerin bilgi kapasitesi ve arzusu uygulanma aşamasında önemlidir. Eleştirilen noktalardan biri hedeflerin talep, beklenti ve ihtiyaçlara göre belirlenme durumunun muğlaklığıdır (Akman, 2019: 123).

1.5.2. Aşağıdan Yukarıya Uygulama Modeli (AYUM)

1970 ve 1980’lerde yukarıdan aşağıya uygulama modelinin bir eleştirisi olarak varlık bulmuştur. Politikaların merkezi düzeyde tepe yöneticileri ile belirlenmesi sürecini reddetmişlerdir. Merkezi hükümetin aksine yerel bürokratların halkın problemlerine daha yakın olduğu fikrini savunmuşlardır. Lipsky, Porter, Hjern, Elmore ve Hull savunan yazarlardandır. Tepe yöneticilerine karşı kamu hizmetlerini sunan alt düzeyde bulunan bürokratların ve uygulayıcıların davranışları incelenmiştir. Bu modelle politikaların kabul görme sürecinde bireyler süreç içerisinde yer alan sonucu ve birebir etkileyen önemli bir role sahiptir. Süreç içerisinde karşılaştıkları problemleri daha hızlı görme imkânına sahiptirler. Polisler, sosyal hizmet uzmanları, doktorlar, öğretmenler ve diğer ilgili kamu hizmeti paydaşları halkla doğrudan ilişki kuran kesimdir. Elmore, bu açıdan merkezi konumda olan politika yapıcılarının problem çözücü olmadığını aksine halka en

yakınındaki kesimin problem çözücü olduğunu savunmaktadır. Demokrasi açısından ise aşağıdan yukarıya çoğulcu bir yapı her zaman daha kıymetlidir. O sistemin demokratik ve çoğulcu oluşunun en büyük ispatıdır (Akman, 2019: 124-127). Diğer yandan uygulamanın aldığı eleştirilerde bulunmaktadır. Alt düzey bürokratları kamu hizmetini yerine getiren kamu görevlileridir bu yüzden merkezi yönetimin emir ve talimatlarına uymak zorunda kalmaktadırlar. Bir diğer eleştiri ise alt düzey bürokratların yerel temsilcileri şahsi hesaplarını ve siyasi hedeflerinden dolayı farklı hesaplara girebilmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen yukarıdan aşağı uygulama modeliyle kıyaslanılacak olursa aşağıdan yukarı uygulama modeli daha tutarlı bir modeldir.

1.5.3. Karma Uygulama Modeli

Her iki modelin birleştirilmesiyle ortaya konulan uygulama modelidir. Ayrıca iki modelin fikir babaları ve yazarları karma modele katkı sunan öncü isimlerdir. Elmore, Goggin, Sabatier, Winter, Franklin, Ripley, Wildavsky, Majone, Scharpf, Mayntz, Windhoff-Heritier önemli isimlerdendir. Bu yeni model yukarıdan aşağıya uygulama modeli ile aşağıdan yukarıya uygulama modelinin bir sentezidir. İki uygulamanın zayıf taraflarını gidermeyi hedeflemektedir. Karma modelde yukarıdan aşağıya modelin merkezi politika yapıcılarını başlangıç notası olarak görür aynı zamanda aşağıdan yukarıya olan modelin de farklı unsurları sürece dâhil edilmiştir. İki modeli birleştirici bir tutum sergilenmiştir (Akman, 2019: 131).

1.6. Kamu Politikası Oluşturulma Sürecini Etkiyen Yeni Kavramlar

1980’li yıllarda büyük çaplı ve radikal değişimler yaşanmıştır. Refah devleti anlayışı yerini minimal devlet anlayışına, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmesi, küreselleşmeyle yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel değişimler, moderniteden post-moderniteye geçilmesi, bilgi iletişiminde yaşanan gelişmeler gibi pek çok değişiklik kamu yönetimini oldukça etkilemiştir. Bu bağlamda ciddi bir değişim sürecine girmiştir. Kamu yönetiminin etkin ve verimli çalışabilmesi için yapılanması ihtiyacı doğmuştur. Kamu Yönetimi yapılanma sürecini etkileyen koşullar şüphesiz ki kamu politikası oluşturulma sürecinde de oldukça etkilidir.

Yönetişim, yeni kamu yönetimi anlayışı, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi, bilgi teknolojileri ve sivil toplum kuruluşları bu süreci etkileyen önemli faktörlerdir.

1.6.1. Yönetişimin Kamu Politikası Oluşturulma Sürecindeki Rolü

Demokrasi bir yönetim biçimi olarak Sümerlerde örneklerine rastlanılan fakat ilk olarak Avrupa’da kullanılmaya başlanılan bir kavramdır. İktidarın meşruiyet kaynağı ve iktidarın işleyiş biçimini temsil etmektedir. Yönetme biçimi olarak farklı kategorilere ayrılabilir. Ülke ve kültür farklılığından dolayı değişim gösterebilmektedir. Keza ideolojiler doğrultusunda da değişim göstermektedir. Sosyalist, liberal, muhafazakâr, anarşizm ve faşizm gibi ideolojilerin uygulamalarıyla farklı demokrasi tanımları yapılmaktadır (Çelik, 2015: 146). Küreselleşmenin de önemli bir hedefi olan demokrasi ve insan hakları ulusal ve uluslararası tüm kamu yönetimlerinin odağı haline gelmiştir. Katılımcı demokrasi anlayışıyla oluşan çok aktörlü bir yapıya dönüşmüştür. Demokratik yönetim politika oluşturulurken halkın ihtiyaçlarına öncelik vererek ve tüm karar alıcıları sürece dâhil ederek tarafsız ve adil bir karar inşa eder. Esnek, hesap verilebilir, dinamik, iyi iletişim kurulabilen, farklı fikirlere açık bir ortam oluştur. Böylelikle halk oylaması, referandumlar, meclis toplantıları, kent konseyleri, konferanslar, çalıştaylar, anketler gibi birçok yöntemle hayata geçirilmektedir. 2010 yılında Türkiye’de yapılan referandum bunun en güzel örneklerindendir. Bu yüzden kamu politikası oluşturulma sürecinin vazgeçilmez unsurlarından biridir.

13. yüzyılda “gouvernance” ismiyle kullanılan yönetim, yönetme sanatı anlamını taşımaktadır. Yönetişim demokratik yönetim anlayışının geliştirilmiş uygulamadaki görünümüdür. Yönetişim, yönetme kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılsa da yönetim kavramından daha kapsamlı bir kavramdır. Yönetişim, yönetimden farklı olarak merkezi yönetimin diğer aktörlerle eşit olduğunu savunmaktadır. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE)’nin Kamu Yönetimi Sözlüğü yönetişimi, “bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili tüm aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen” olarak ifade etmektedir. Yönetişim, toplumsal sorumluluklar üstlenebilecek yeni aktörlerin ortaya çıkması, bunların yeni demokratik ve katılımcı mekanizmalarla, mevcut aktörlerle birlikte yeni bir ortaklık kurmalarıdır. Burada yönetişim, merkezi

yönetim, yerel yönetim kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi geniş bir aktör yelpazesine işaret etmektedir. Yönetişim, vatandaş yönetmek ve yönlendirmek konusunda yönetimi devletten sivil topluma doğru kaydırmaktadır (Ökmen, Baştan ve Yılmaz, 2004: 23-80). Bu çerçevede yönetişim, esnek, şeffaf, katılımcı, demokratik, hukukun üstünlüğüne dayalı, yönetim ahlakına önem veren, dijital devrime uyumlu, etkin bir yönetimi esas almaktadır (Bütün, 2016: 9-18). Yönetişim kavramı kamu politikaları oluşturulma sürecini derinden etkilemektedir. Çünkü çok aktörlü bir yapı oluşturmaktadır. Geleneksel yönetim anlayışındaki merkezi yapının aksine tüm paydaşların fikirlerinin dikkate alındığı bir süreç olmuştur. Bu durum devletin tekel konumunu sonlandırdığı gibi tek merkezden kamu politikası oluşturulmasının önüne geçmiştir. Böylelikle kamu politikası sürecine sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, medya, üniversiteler, özel kuruluşlar, şirketler ve vatandaşlar gibi diğer aktörlerde rol almıştır. Türkiye 2000’li yıllarda yönetişim kavramı üzerinde daha çok yoğunlaşmıştır.

1.6.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Kamu Politikası Oluşturulma Sürecindeki Etkisi

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi kendisiyle beraber birçok radikal değişimi getiren yeniliklerden biridir. En çok etkilediği alanlardan bir tanesi şüphesiz kamu yönetimidir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni yönetim biçimi Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanan başkanlık sisteminden esinlenilen fakat Türkiye’ye özgü kendine has birtakım özellikler taşıyan bir sistemdir. Türkiye 1876 yılından beri parlamenter sistemle yönetilmektedir. Başkanlık sistemine geçiş için 16 Nisan 2017’de halk oylamasına sunulmuştur. Halk oylamasının ardından yapılan anayasa değişiklikleri sonrasında 24 Haziran 2018’de Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. Halk oylamasında yasal olarak başlayan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi seçimler sonucunda fiilen yürürlüğe girmiştir (Akgün, 2019). Türkiye’de kamu yönetimine ilişkin değişimler Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar devam etmiştir. Nüfus artışı, kentleşme, teknolojik gelişmeler, siyasal ve sosyal ilişkiler, işçi, memur, genç, yaşlı, gibi farklı toplumsal kesimlerin var oluşu yönetim anlayışını etkilemiştir. Günümüzde daha etkin, verimli, şeffaf, demokratik, hesap verilebilir, katılımcı yönetim anlayışına

doğru evirilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tüm kamu yönetimini ve yerel yönetimleri keskin bir değişim ve dönüşüme uğratmıştır. Belediye, İl özel idaresi ve Köy konusunda çok önemli değişimler gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemine geçilmesiyle beraber yürütmenin daha hızlı ve güçlü olması, ABD'deki yapıya benzer ofis ve politika kurullarının oluşumu klasik kamu yönetimi anlayışında büyük değişimlere uğratmıştır. Yeni sistemde yönetim (Kamu, STK, Akademi) ile iş birliğini esas alan daha rasyonel kuruluşlar kurulmuştur. Toplumun çeşitli kesimlerinde yürütmenin tek elde toplanması endişesi oluştursa da yerel yönetimler alanında siyaset- bürokrasi sürtüşmesine son vermiştir. Merkezdeki dönüşüm yerele de yansımıştır. Yerel yönetim politika kurulu, yerel yönetimlerde makro politika geliştirme konusunda önemli roller üstlenmiştir. Kentleşme, çevre, göç gibi alanlarda adeta bir araç görevi üstlenmiştir. Bu sebeple daha yönetişimci, hızlı kararlar alınan bir kamu politikası oluşturulma sürecine zemin hazırlamıştır.

1.6.3. Bilgi İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Kamu Politikası Oluşturulma Sürecindeki Etkileri

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde hammadde ve emeğin yerini bilgi almıştır. Bu sebeple dünya hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bilgi toplumu ile beraber bilginin oluşturulması, işlenmesi ve dağıtılması süreci bilgi ve iletişim teknolojilerini önemli bir araç haline getirmiştir. Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri hayatın her alanında yaygınlaşmaktadır. Son yaşanan gelişmeler ile e-ticaret, e-devlet, e-demokrasi, sanal topluluklar gibi birçok gelişme yaşanmıştır. Böylelikle mekân kavramı anlamını yitirmiş olup, bilgi başat güç haline gelmiştir. Bu bağlamda kamu politikası oluşturulma sürecinde bilgi ve uzmanlık kadar bilgi ve iletişim teknolojileri de önemli hale gelmiştir. İyi bir kamu politikasının oluşturulması, vatandaşların talep ve beklentilerini bilmek, alternatif fırsatlara hâkim olmak, süreci sistematik olarak yönetmek ve strateji geliştirme ile mümkündür. Bunun sağlanması bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimli kullanılması ile ilgilidir. Özellikle e-devlet uygulaması ile kamu hizmetleri etkin şekilde, az maliyetle, doğru zamanda ve doğru kişiye ulaştırılmıştır. E-devlet bir kamu politikası aracı olarak kamuya bir kolaylık ve derinlik sağlamıştır. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma hedefi açısından kıymetlidir. Sonuç olarak bilgi ve iletişim teknolojileri kamu politikası

oluşturulma sürecini daha şeffaf, katılımcı, kamu yönetimin verimliliğini arttıran, daha az maliyetli, karar verme sürecini kısaltan, nitelikli bilgilere dayalı bir hale getirmiştir.

Kamu Politikası, Kamu Politikası Oluşturulma Süreci, Kamu Politikası Aktörleri, Kamu Politikası Analizi ve Kamu Politikasını Etkileyen Faktörler temelinde literatürün incelenmesi, sivil toplum kuruluşlarının süreç ile ilişkisinin anlaşılması açısından önemlidir. Sivil toplum kuruluşları politika tasarımı, politika analizi ve aktörler arası diyalog gibi konularda önemli rol sahibi olacak bir yapıdır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde sivil toplum kuruluşları detaylı işlenecek ve son bölümde bir kamu politikası aktörü olarak sivil toplum kuruluşları ve politika oluşturma sürecine katkısı anlaşılacaktır.

2. SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

2.1. Sivil Toplum

Sivil toplum kavramı ‘*civil society*’ kavramının karşılığı olarak Türk diline yerleşmiş sosyolojik bir olgudur. ‘*Civil*’ sözcüğü Fransızca-Latince kökenli olarak görgü kurallarını bilen ve medeni anlamında Türkçeye sivil telaffuzuyla geçmiştir (Yazıcı, 2017: 17).

Sivil toplum kavramını Adam Ferguson ‘Sivil Toplum Üzerine Bir Deneme’ adlı çalışmasında modern anlamıyla ilk kez kullanan kişidir. Ferguson bu çalışmasında sivil toplumu barbarlığın karşıtı olarak ifade etmiştir (Şahin ve Öztürk, 2008: 12). Bir dönem üniforma giymeyen, askeri sınıftan olmayan kişileri nitelemek için kullanılmıştır (Özalp, 2008: 1).

Ayrıca sivil toplumu askeri toplumun karşıtı olarak açıklamanın doğru olmadığını Şerif Mardin özellikle belirtmektedir. Mardin’e göre sivil toplum ‘medeni’ şehirli olan anlamında kullanıldığını aksini ise ‘gayrı medenilik’ olarak açıklamıştır (Mardin, 2008: 9).

Avrupa Ülkelerinde ise ‘non governmental organizations’ olarak kullanılan devlet dışı örgütlenmeleri kastetmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise ‘public voluntary organizations’ gönüllü kamu kuruluşları olarak kullanılmaktadır. Ayrıca sivil toplumla ilişkili olarak Community Based Organizations (CBO) terimi yerel düzeyde komşuluk ilişkilerini ifade etmek için kullanılır (Tosun, 2007: 4).

Günümüzde ise modern anlamıyla sivil toplum, gönüllülük esaslı, özel alan ve devlet arasında aracı olan, kendi kendini yönetebilen, katılımcı, devletten özerk ve devletin meşruiyetinin kaynaklarını ifade eden bir yapıdır. Devletten özerk olması devletten yabancı bir kuruluş olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine devleti tamamlayıcı nitelikte bir kuruluştur. Özellikle son zamanlarda devletin oluşturmuş olduğu politikalara yön verecek bir alanı ve kurumsal ilişkileri de ifade eder. Bu bağlamda sivil toplum, toplumsal farklılaşmaya önem veren, devlete karşı dikkatli ve saygılı, devlet dışı alanı temsil eden, aynı zamanda temel hak ve yükümlülükleri yaygınlaştıran, sosyal örgütlenmelerin yolunu açan toplum ve devlet için önemli bir yapıdır. Sivil toplum örgütleri küresel dünyanın önemli aktörlerindedir. Toplumu

şekillendiren önemli aktörlerden olduğu için sivil toplum kuruluşları üzerine yapılmış tüm çalışmalar oldukça önemlidir. Bu çalışma da bu bakış açısının bir ürünüdür.

2.2. Sivil Toplumun Özellikleri

- Sivil toplum merkezi ve mahalli idarelerden bağımsız fakat onlarla ilişkileri olan toplumsal bir alanda faaliyetlerini yönetir. Ancak siyasi partilerden de farklıdır.
- Kişisel çıkar ve menfaatten bahsedilemez. Amaç topluma faydalı olmaktır.
- Katılımcı temelli bir anlayışa sahiptir. Demokrasinin bir gereğidir.
- Kâr amacı gütmaz. Gelir getirici faaliyette bulunabilir fakat elde edilen kazanç amaçlar doğrultusunda topluma harcanmaktadır.
- Şeffaflık ve hesap verilebilirliğe sahip olmak zorundadır.
- Bürokratik bir yapıya sahip değildir. Esnek bir yapıda çalışmalarını sürdürür.
- Kamusal alandaki tüm vatandaşların katılımına açıktır. Gönüllülük esastır.
- Özerk bir yapıdır. Bu durum siyasal iktidar karşısında bağımsız olması için elzemdir.
- Hoşgörü, karşılıklı dayanışma, birlik ve beraberlik duyguları ile hareket eder. Kutuplaşmaları engeller.
- Demokrasinin gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayan kuruluşlardır.
- STK'lar siyasal iradeyi hedefleri doğrultusunda kamuoyu oluşturarak etkisi altına alabilmektedir.
- Devleti denetleyebilen ve adeta toplumu devlet karşısında koruyan kuruluşlardır.
- Kamuoyu oluşturarak vatandaşların talebini dile getirebilmeleri için uygun ortamı hazırlamaktadır.
- Devlet ve toplum arasında denge görevi görür aynı zamanda çoğulcu toplum yapısını oluştururlar.
- Esnek ve katılımcı yapılarından dolayı mevcut sorunlara işlevsel çözümler sunmaktadırlar.

- Eğitim, istihdam ve sosyal refah gibi konularda hükümet politikalarına katkıda bulunarak yaşam kalitesini arttırmayı hedeflemektedirler (Karakurt, 2011: 10).
- Uluslararası kuruluşlardan maddi destek almak için ilişkiler yürütmek.
- Araştırma ve geliştirme merkezleri kurmak.
- Kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilgili alanlarda proje yürütmek, halkı aydınlatmak için aktivitelerde bulunmak.
- Olağan üstü koşullara hazır olmak ve kaynakları gerekli anda sağlamak (Özalp, 2008: 31).
- Kirlilik, küresel ısınma ve çevreye dair tüm sorunlarda örgütlenerek çözümler bulmak.
- Olağanüstü durumlarda halka en kısa zamanda gerekli yardımlarda bulunmak.

2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Sivil toplum örgütleri etkinlik alanları ve örgütlenme biçimi bakımından farklılık gösterebilen yapılardır. Yerel düzeyde olduğu gibi ulusal ve uluslararası düzeylerde de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları çevre, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, kentsel-kırsal kalkınma, toplum huzurunun sağlanması ve insan haklarının korunması gibi geniş ölçüde alanlara sahiptir. Sivil toplum örgütlerinin etkinlik alanları esas alındığında vatandaşların taleplerini kamuoyu oluşturma yoluyla dile getirmek, gündem belirlemek ve devlet ile vatandaş arasında köprü görevi görmektir. Bu sebeple STK'ların üstlendiği roller oldukça fazladır. Bu bakımdan üstlendiği roller siyasal, sosyal, kültürel ve toplumsal olmak üzere sınıflandırılmalıdır.

2.3.1. Siyasal İşlevleri

Devlet toplumun refahı için var olan bir yapıdır. Bu sebeple tüm faaliyetlerinde vatandaşlarının hak ve taleplerini gözetmek zorundadır. Vatandaş bir nesne olarak değil aksine özne konumunda olmalıdır. Sivil toplum kuruluşları ise devlet ve vatandaş arasında tampon görevi görmektedir. Bireylerin göz ardı edildiği durumlarda varlığını hissettirmektedir. Siyasal bağlamda kamu politikası oluşturma,

gündem belirleme ve vatandaşların taleplerini kamuoyu oluşturarak dile getirmektedir. Toplum içerisinde özgüven kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadırlar. Yasama ve yürütme organları, siyasal partiler ve kamuoyu süreç içerisinde siyasal işlev açısından önemli roller üstlenmektedir.

Yasama devletin esas işlevlerinden biridir. Devletin temel siyasetini belirleyen merciidir. STK'lar İstedikleri kanunu kabul ettirmek veya engellemenin mücadelesini verebilmektedirler. Yasama organını vekiller aracılığıyla ve farklı yöntemlerde kullanarak etkilemeye çalışmaktadırlar. En fazla başvurdukları yöntemlerden biri lobiciliktir. İnadıkları bir talep dolayısıyla iletişim kurarak inandırma çabalarına girmektedirler. Bazen de ilgili komisyonla etkileşim içerisine girerek kabul ettirmeye çalışmaktadırlar (Akay, 2012: 37-39).

Yürütme alanında yani kanunların uygulanması konusunda da tıpkı yasama organında bulunduğu gibi etkileyebilmektedir. Kanunların toplum tarafından benimsenmesini kolaylaştırdığı gibi muhalefet ettiği zaman kaldırılmasına da sebep olabilmektedir. Fakat yürütme organı da belli konularda esnek davranmakta ve sürece sivil toplum örgütlerinin katılmasına izin vermektedir (Akay, 2012: 40).

Siyasi partiler, sürece demokrasinin önemli bir yapı taşı olarak vatandaşlarla etkileşim halinde oldukları gibi sivil toplum kuruluşları ile de diyalog içerisindeyler. Sivil toplum örgütleri ise siyasal işlevler bakımından en etkin yöntem olarak siyasal partileri tercih etmektedirler (Akay, 2012: 42).

Kamuoyu, belli bir zamanda belli bir sorun hakkında sorunla ilgili taraflara hâkim olan yargı ve kanaattir. Sivil toplum kuruluşları da bir konu hakkında insanları toplayarak kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadır. Kamuoyu oluşturma yasama ve yürütme organları içinde önemli bir süreçtir. Kamuoyu sadece bir örgütün değil farklı örgütlerinde üzerinde çalıştığı bir alandır. Esasen sivil toplum vatandaşların talep ve beklentilerini kamuoyu oluşturarak dile getirmektedir. Kamuoyunu bilgilendirmek ve etkiye bırakmak için çeşitli yöntemleri etkin kullanmaktadırlar. Broşür, konferans, dergi, kitap, televizyon ve kitle iletişim araçlarını aktif kullanarak hem vatandaşları bilgilendirmekte hem de kamuoyu oluşturmaktadır. Kitle iletişim araçlarını aktif kullanmanın yanı sıra bireylerle bire bir temasta bulunurlar. Toplumdaki farklılıkları devlete iletmenin etkin yollarından biri sivil toplum kuruluşlarıdır. Böylelikle daha demokratik katılım mekanizmaları oluşmaktadır. Sivil

toplum kuruluşları ile meşru bir zeminde dilek ve şikâyetler esas alınmaktadır (Akay, 2012: 44).

2.3.2. Bireysel, Toplumsal ve Kültürel İşlevleri

Modern dünya bireyi toplum içerisinde yalnızlığa itmiştir. Sivil toplum kuruluşları ise bu yalnızlığı insanları grup haline getirerek gidermektedir. Esasen toplumdan kopuk vatandaşları sosyal hayatın içerisine katmayı amaçlamaktadır. Bu sayede bireyler bir araya gelerek insan ilişkileri gelişmekte ve çoğulculuk kültürü toplumda yer bulmaktadır. İnsanların bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmaları fikir birliğine varmaları, karar almaları, ortak hareket etmeleri demokrasi kültürünün gelişmesini sağlamaktadır. Özellikle STK'lar ile bireyler organizasyonda bulunarak çoğulcu bakış açısına sahip olmanın yanı sıra yönetim tecrübesine de sahip olmaktadır. Bireylerin kapasitelerini arttırmaya yardımcı olmaktadır. Sorumluluk alma bilinçleri gelişmektedir. Toplumsal fayda esaslı sorumluluk alınmaktadır. Üyelik gönüllülük esaslıdır. Baş edemediği sorunlarda devletle birlikte hareket etmektedir. Halkın yaşam standartlarını yükseltmek ve iyileştirmek amacıyla çeşitli programları faaliyete koyabilir (Kıymaz, 2013: 60).

2.4. Sivil Toplum ile İlgili Kavramlar

Sivil toplum kavramının daha iyi anlaşılması için geçmişten günümüze ilişkili olduğu kavramlar incelenmelidir.

2.4.1. Sivil Toplum ve Demokrasi

Demokrasi etimolojik olarak Grekçede halk anlamına gelen *demos* ve yönetmeyi ifade eden *kratos* kelimelerinden oluşmaktadır. Genel olarak net bir ifadeyle demokrasi 'halkın iktidarı' anlamına gelmektedir. Demokrasi, tüm üye ve vatandaşların eşit olduğu yönetim biçimidir. Genellikle devlet yönetim biçimi olarak değerlendirilse de birçok organizasyon, üniversite ve sivil toplum kuruluşları da demokrasi ile yönetilir. Bireylerin yalnız haklarını değil başkalarının haklarına da saygılı oldukları yönetim biçimidir. Sivil toplum kuruluşları demokrasi ile var olmamış fakat demokrasi ile değer kazanmışlardır (Özalp, 2008: 3-4).

Sosyal ilişkiler ve sosyal organizasyonlar ağı olan toplumların devamlılığı toplumları oluşturan birey ve grupların asgari müşterekte buluşmaları ile mümkündür (Bayhan, 2002: 10). Çağdaş demokrasilerde çoğulcu ve katılımcı bir toplum özgür örgütlenme ile mümkündür. Bu anlamda demokrasinin gelişmesi sivil toplumun esas koşuludur. Aynı zamanda toplumların devamını sağlayabilmeleri ortak paydada birleşmeleri ve birbirlerine saygı duymaları ile mümkündür. Bu yönüyle sivil toplum ve demokrasi açısından sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Halkın katılımının artması ve çoğulcu demokrasinin gelişmesiyle demokrasi kültürü pekişmiştir. Demokrasi kültürü ile bezenmiş bir devlet iyi bir sivil toplumunda kaynağıdır. Zamanla yaygın ve gelişmiş bir sivil toplum demokrasinin önemli bir kaynağı olacaktır (Aksoy, 2018: 21). Fakat sivil toplum farklılıklara izin verdiği ve kendisini demokratikleştirdiği ölçüde demokrasiye katkı sunabilecektir.

Siyasal sistemlerin demokratik ölçütler doğrultusunda değerlendirildiği toplumlarda sivil toplum kuruluşları da demokratik bir zeminde hayat bulmuştur. Otoriter ve baskıcı devletlerde sivil toplum gelişmemiş ya da etkisiz kalmıştır. Elbette devletin tek başına demokratikleşmesi yetmez sivil toplum da demokratikleşmesine katkıda bulunmalıdır. Sivil toplum farklılıklar temelinde örgütlenmeli ve örgütlenemeyen bir sivil toplumun, iktidarı karar alma süreçlerinde etkilemesi zordur (Uluç, 2013: 403).

Sivil toplum tarafsız bir anlayış temelinde kurulmalıdır. Tarafsız ve demokratik olmayan bir ülkede gerçek anlamda bir sivil toplumun oluşması mümkün görünmemektedir. Devletin tarafsızlığıyla hayat bulan sivil toplum, demokrasiye önemli ölçüde etki edecektir (Gümüş, 2014: 530).

Devlet, sivil topluma karşı hukuk devleti ilkesi ile hareket etmelidir fakat bunun yanı sıra sivil topluma özerk bir alan tanımalı ve ekonomik olarak da bağımsızlık sağlayabilmelidir. Böylelikle daha özgür hareket edebilir ve faaliyetlerini gerçekleştirebilirler. Sivil toplum özerkliğini kaybetmeden devlet ile ilişkisini devam ettirmelidir. Bu bakımdan sivil toplum idari uyumsuzlukları devlet ve vatandaş arasındaki sorunları çözmeye devletin gücünü kullanmadan kontrol edebilecek aracı bir kurumdur (Keser ve Hışım, 2016: 213-215).

Demokrasinin içerisinde barındırdığı katılımcılık ve hoşgörü sivil toplumun önemli kriterlerindendir. Bağımsız bir sivil toplum sağlıklı bir demokrasiyle

mümkündür Dolayısıyla sivil ve demokratik bir toplum güçlü bir ekosistem içerisinde ancak kendine yer bulabilir.

2.4.2. Sivil Toplum ve Devlet

Devlet, siyasal kurumlar içerisinde en çok gelişen, örgütlenen ve en kapsayıcı yapıdır. İçinde birçok farklı kuruluşu barındırmaktadır. Bu sebeple devlete kurumların kurumu denmektedir. Devlet ve organlarının büyüklüğü ve genişliği sebebiyle idari düzenlemeler ve kanunların her yönü kapsadığı açıktır. Öte yandan devlet, birey ve toplumun özgürlüğünü kısıtlayabilmektedir. Bunu önleyebilmek sivil toplum ve devlet ilişkisinin en tartışmalı konusudur. Türkiye’de ise sivil toplum, devlet dışında özerk bir yapı olarak görülmüş ve devletin baskısından uzak ve vatandaşların zorbalığı hissetmedikleri bir alan olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla sivil toplum devlete alternatif bir alan açmaktadır fakat sivil topluma devlete ve demokrasiye kazandırdıklarından dolayı ahlaki ve siyasi değerleri fazlaca yüklediğimizde birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Çünkü sivil toplum devlet dışındaki alanı bazen belirsiz hale getirebilmektedir. Türkiye’de sivil toplum ve devlet ilişkilerin devletin güçlü olduğu fakat zayıf sivil toplumu varlığı ile şekillenmiştir. Bunun temel nedeni demokratikleşmeye dair talep ve düzenlemelerin devlet esaslı olmasıdır. Dolayısıyla sivil toplumun zayıf olduğu toplumlarda devleti denetlemek de yetersizdir. Bu yetersizlik zaman zaman ordu ile doldurulmaya çalışılmıştır. Özellikle, 1980 sonrasında yapılan düzenlemeler ile sivil toplumun kısıtlandığı görülmektedir. 1990 sonrası sivil toplum açısından canlanmalar yaşanmıştır (Özalp, 2008: 6-7).

2.4.3. Sivil Toplum ve Sivil İtaatsizlik

Muhalefet ve düşünce ayrılıkları insanoğlunun var olduğu günden bugüne dek süregelmiştir. İnsanlar otoritenin olduğu alanlarda her zaman farklı şekillerde otoriteyi sorgulama düşüncesi içerisine girmişlerdir. Bu bakımdan Sivil itaatsizlik kavramı önemli bir yere sahiptir. Şiddete dayanmayan toplumsal bir eylem şeklidir. Bu eylem biçimi ile vatandaşlar, doğrudan veya dolaylı olarak yasa koyucu ve siyasal iktidar üzerinde baskı kurarak, yürürlükteki birçok yasayı açıkça ve kasıtlı olarak ihlal eder. Eylemsel ve teorik açıdan Sivil itaatsizlik kavramı, Almanca ’da

“Ziviler Ungerhorsam”, İngilizce ’de ise “Civil Disobedience” olarak geçmektedir (Eser, 2008: 1).

Sivil itaatsizlik kavramını kullanan ilk düşünür Henry David Thoreau’dur. Genel hatlarıyla sivil itaatsizlik adil ilişkilerin hâkim olduğu demokratik sistemlerde ortaya çıkan adaletsizliklere karşı, yasal imkânların tükendiği durumlarda başvurulmuş, kendisine anayasayı ya da toplumsal sözleşmeyi esas alan, şiddeti yok sayan politik bir eylemdir (Candan ve Bilgin, 2011: 59).

20.yy siyaset felsefesinde önemli bir yeri olan John Rawls’a göre sivil itaatsizlik ‘yasaların ya da iktidar politikalarının değiştirilmesini hedefleyen, kamuoyu içerisinde gerçekleştirilen, şiddet içermeyen, vicdani ancak yasal olmayan politik eylemdir.’ Jürgen Habermas’ın yapmış olduğu tanımda ise yalnızca bireye ait inançların ve çıkarların esas alınmayacağı ahlaki bir protestodur (Karaibrahim, 2016).

Bir eylemin sivil itaatsizliğe örnek teşkil etmesi için taşıması gereken unsurlar şu haldedir (Özalp, 2008: 8):

- Haksız bir uygulamaya karşı tüm yasal yollar denendikten sonra girilen yasadışı bir eylem olması gerekir,
- Açık ve aleni bir eylem olmalıdır,
- Eylemin sonuçları hesap edilmelidir,
- Hukuki ve politik tüm sorumluluklarının üstlenilmesi,
- Şiddetin yok sayılması,
- Kamu vicdanına ve ortak adalet duygusuna uygun nitelikte olması,
- Sistemin geneline değil tekil haksızlıklara karşı olması,
- Haksızlıklara karşı çifte standart uygulanmaması gerekir.

Sivil toplum açısından ise sivil toplum demokratik ekseninde oluşan devletle ilişkilerinin yasalar ile belirlendiği bir çerçevededir. Siyasal iktidarın belirlemiş olduğu yasalar bazen sivil toplumun alanını daraltmakta ve faaliyetlerini kısıtlayabilmektedir. Bu bakımdan söz konusu yasaları eleştiri niteliğinde ve üçüncü kişilere zarar vermeden birtakım eylemlerde bulunulabilir. Sivil itaatsizlikle ilişkisi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sivil itaatsizlik içerisinde çoğunluğun görüşünü ve tercihini yok sayma tehlikesi barındırdığı gibi demokrasiyi uyarıcı nitelikte de olabilmektedir.

Sivil itaatsizlik denince akla gelen ilk isimlerden biri Mohandas K. Gandhi'dir. Gandhi yaşadığı dönemde Hindistan'ı İngiliz egemenliğinden kurtarmak için çabalayan ve sosyal haksızlıklara karşı direnen biridir. İngiliz Yönetiminin kazançlı bir tekel oluşturmak adına tuz üretimini yasaklamasıyla Gandhi ve arkadaşları deniz suyunu buharlaştırma gibi farklı yöntemler sonucunda tuz elde etmiştir. Dolayısıyla yasayı simgesel açıdan çiğnemıştır. Bu ihlalden sonra hapse atılmıştır. Gandhi'nin sergilediği tavır ve duruştan etkilenen milyonlarca insan cezaevine girmiştir. Gandhi başlattığı açlık grevinden sonra serbest bırakılmıştır. En sonunda Hindistan Gandhi'nin başlatmış olduğu sivil itaatsizlik yöntemlerinden dolayı bağımsızlığına kavuşmuştur. Amerika'da ırkçılık karşıtı görüşleriyle Martin Luther King, 'İş ve Özgürlük İçin Washington'a Yürüyüş' eyleminde 'Bir rüya var' diye başlayan konuşmasından sonra siyahiler, siyasal haklarına kavuşmuştur. Bu bağlamda farklı toplumlarda farklı şekillerde görülen sivil itaatsizlik olgusu şiddetsizlik, siyasi ve hukuki sorumluluğun üstlenilmesi, yasaya aykırılık, ortak adalet anlayışı ve kamu vicdanına seslenme paydalarında buluşulduğu görülmektedir. Sivil İtaatsizlik, demokratik düzende oluşabilecek her türlü haksızlığa karşı bireyi barışçıl yöntemlerle savunma ve koruma yöntemidir (Karaibrahim, 2016).

2.5. Sivil Toplumun Tarihçesi

Sivil toplum kavramının modern anlamına kavuşması uzun ve tarihsel bir sürecin sonucudur. Batı toplumlarının yaşadığı süreç, özgürlük, demokrasi ve değerler doğrultusunda gelişmiştir. Günümüz sivil toplum kavramının felsefi kökeni Antik Yunana dayanmaktadır. Geleneksel anlamıyla ilk kullanan filozof Aristoteles "*Koinonia Politike*" ismiyle "*Politika*" adlı eserinde kullanmıştır. Latinceye ise Ciceron tarafından çevrilmiştir (Aslan, 2010a: 190).

Antik Yunandan sonra 16. yüzyılda Macchiavelli'nin başlattığı modern düşünce ve ulus devlet anlayışı ile yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem 17.yüzyılda Hobbes ile 19. yüzyılda ise Hegel ile devam etmiştir. 17. yüzyıldan sonra devlet-eksenli Machiavelli, Bodin, Hobbes, J.J. Rousseau ve Hegel gibi düşünürler ile birey-eksenli A. Smith, J. S. Mill ve F. Hayek gibi düşünürler tarafından şekillenmiştir. Sonrasında kavram yeniden şekillenmeye başlamıştır. Hobbes ve Rousseau başlangıç olarak mutlak ve kapsayıcı bir devlet anlayışına ulaşan

düşünürlerdir. Hobbes ‘insan insanın kurdudur’ derken bireyin çatışmacı yönüne dikkat çekmiştir. Locke ise Hobbes’tan farklı olarak devletin sınırlanması gerektiğini düşünen ve sivil toplum kavramını birey ve serbest pazar kavramıyla ele alan düşünürlerdendir. 19. yüzyıl siyaset düşüncesinin önemli ismi Hegel ise liberal düşünceye karşı bir düşünürdür. Aile, sivil toplum ve devleti üç ayrı yapı olarak ayırmaktadır. Sivil toplumu ise aile ve devlet arasında bir yerde konumlandırır. Sivil toplum içerisinde çatışmacı bir ruha sahip ve burjuva toplumundan farksızdır bu nedenle korunması devlete bırakılmalıdır fikrini savunmaktadır. Hegel’ den sonra sivil toplum üzerine farklı bakış açıları ile önemli iki düşünür Karl Marx ve Gramsci’dir. Hegel devleti savunurken Karl Marx ve Gramsci sivil toplumu savunur. Marx, kendi teorisinde sivil toplumun devlete engaje olarak görülmesinin aksine devletin sivil topluma bağlı olduğu düşüncesini savunmuştur. Marx’a göre sivil toplum alt yapıya dâhildir. Alt yapı ülkenin iktisadi ve sosyal temelini şekillendirmektedir. Gramsci ise devlet- sivil toplum ayırımında devletin politik yönetme ve zorlama bir aygıt olduğunu, sivil toplumun ise ikna ve kültür işlevi ile oluştuğunu belirtmektedir. Fakat Gramsci, Marx ve Hegel’den farklı olarak sivil toplum ve devleti barıştırmayı amaçlayan bir düşünceye sahiptir (Tamer, 2010: 97-99).

Alexis De Tocqueville göre örgüt, bireylerin somut düşüncelerini yüceltmek ve yaymak için bir araya gelen topluluklardır. Bir düşünce örgüt tarafından temsil edilirse daha açık ve doğru bir biçim aldığı varsayılmaktadır. Örgüt, davayı kendi üyelerine benimsetir ve etkileşim içerisinde olmayı sağlar. Sayıları arttıkça çabalarının da artacağı düşüncesine sahiptir. Aynı zamanda örgüt farklı düşüncelerde olanları bir araya getirerek belli bir noktaya ulaşmayı hedefler. Örgütlenme eyleminin ikinci aşaması ise toplanma gücüdür. Ülkenin önemli merkezlerinde şube açma yetkisi verildiğinde faaliyetleri artar ve etkisi çoğalır. Politik örgütlenmelerin son aşaması ise benzer fikirlere sahip üyelerin seçim organlarında bir araya gelerek onları merkezi mecliste temsil edecek temsilcileri seçmektir. Bu olgu ile temsil sistemi partilere uygulanmaktadır. Dolayısıyla yasa yapma gücüne sahip değiller ama yürürlükteki yasaları eleştirmekte ve çıkarılacak yasalar üzerinde söz sahibi olmaktadır (Tocqueville, 1994: 83).

Alexis De Tocqueville ayrıca Amerikalıların var olan sorunlar ile mücadele biçimi olarak vakıf veya dernekler kurarak aşmaya çalıştıklarını gözlemlemektedir. Bu bilinç insanların eşit olmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle devlete daha az bağlı bir toplum oluşmaktadır. De Tocqueville göre bireysel özgürlükler kadar örgütlenme özgürlüğü de önemlidir. Devlet, örgütlenme özgürlüğü ile sivil toplum kuruluşlarının oluşmasına elverişli bir zemin oluşturmalıdır. Örgütlenme özgürlüğüne yapılan en ufak müdahale toplum için oldukça zararlı bir durumdur. Ayrıca sivil toplumun demokrasinin olmazsa olmaz kurumlarından olduğunu ve siyasal partiler ve yerel yönetimler gibi ayrı bir yapı olduğunu savunmaktadır (Tümay ve Okatan, 2015: 327-328).

Sivil toplum kavramı tarih boyunca birçok düşünürün üzerinde çalışma yaptığı ve kuramlar oluşturduğu önemli bir kavram olmuştur. Bu nedenle sivil toplum kavramı bugün zengin ve çok yönlü bir hal almıştır.

2.5.1. Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişimi

2.5.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları

2.5.1.1.1. Osmanlı Dönemi

İnsanlık tarihi boyunca insanların her zaman sosyal yardım, sosyal dayanışma ve sosyal güvenlik gibi ihtiyaçları var olmuştur ve var olacaktır. Bu insan tabiatının vazgeçilmez bir özelliğidir. Sivil toplum ise bu ihtiyaçları gidermek ve sosyal refahı sağlamak gayesiyle toplumsal birçok konuda var olmaya çalışan gönüllü ve özerk kuruluşlardır. Türkiye’de sivil toplum gelişmelerini anlayabilmek için tarihsel süreçte Osmanlıda sivil toplum adına yapılan gelişmeler yakından incelenmelidir. Türkiye dayandığı toplumsal kültür ve tarih boyunca güçlü kökleri olan bir toplumdur. Geçmişten günümüze gelen birçok kuruma sahiptir. Sivil dayanışma anlamında tanrı sevgisiyle yoksul ve düşkünlere el uzatmak, çıplakları giydirmek ve açları doyurmak gibi alışkanların olduğuna Türk destanlarında dahi rastlanılmıştır. Hatta bu durum Bey olmanın bir gereği olarak görülmüştür. Daha sonraları İslamiyet’in kabulü ile beraber bu süreç daha da pekişmiştir. Fitre, zekât ve sadaka bunların bir örneğidir. Bugün var olan sosyal hizmet ve sosyal dayanışma kurumu Selçuklular döneminde Sivas’ta Dar’ül Hera (Huzurevi) olarak yapılmıştır. Sivil toplum benzeri sivil dayanışma kurumlarıdır (Özalp, 2008: 10). Ancak bu gelişmeleri

yanı sıra Osmanlı devleti güçlü Bürokratik-merkezli bir devlettir. Bu durum sivil toplum kuruluşlarının oluşmasını güç kılarsa da sivil toplum kuruluşları mahiyetinde vakıflar, loncalar, Ahi teşkilatları ve tarikatlar vardır.

Çaha'ya göre (1994: 49), Osmanlı sivil toplum kuruluşları bakımında üç dönem şeklinde izah edilebilir. İlk dönem yükseliş dönemi olarak adlandırıldığı 16.yüzyıl alınabilir. Bu dönem Osmanlı'nın en görkemli ve sivil toplum kuruluşları bakımından en önemli dönemidir. Hoşgörü ve sosyal yardımlaşma had safhadadır. İkinci dönem ise 16 ve 19. yüzyılları arasındadır. Sivil toplum kuruluşlarının otonom özelliklerini yitirdikleri, öncelikle devletin toplumun önüne geçtiği, vakıflar, medreseler, loncalar, tarikatlar merkezi vesayetin altına girmişlerdir. Son dönem ise 19. yüzyıldan Cumhuriyetin ilanına dek süren batılılaşma dönemidir. Bu dönemde sivil toplum kuruluşları bir yandan modern etkenlerle canlanırken diğer yandan bürokratik rejimin ağırlığının altında kalmıştır.

Tüm bu dönemlere rağmen 19. yüzyıl batılılaşma hareketleriyle bir sivil-aydın kitlesi oluşturmuştur. Bu sivil-aydın-bürokrat kitle aynı zamanda kurtuluş savaşının önemli isimlerindedir. 19. yüzyıl sivil toplum örgütlenmelerinin yoğun olduğu bir yüzyıldır. Fakat süreç içerisinde oluşan birtakım durumlar vardır. Batılılaşma hareketleri hukuk, sosyal, idare, ekonomi ve eğitim alanlarında sivil toplumu canlandırırken diğer yandan batıdan alınan hazır politikalar getirilmiş ve Osmanlı devletinin siyasi, sosyal yapısına uygun olmadığı için sivil toplumu yok etme tehlikesi yaşanmıştır (Çaha, 1997: 35).

İlk Türk anayasası olan Kanuni Esasi 1876'da kabul edilmiştir. Kanuni Esasi her ne kadar örgütlenme özgürlüğüne ilişkin hükümleri barındırmasa da Osmanlı devletinin geri dönüşü olmayan bir yerde olduğunun göstergesidir. 1908 yılında yapılan anayasal değişiklikler ile basın-grev hakkı, toplantı yapma hakkı ve cemiyetleri düzenleyen yasalar düzenlenmiştir. Artık sivil hareketler ile iktidarın gücü sınırlanmıştır. Bu durum derneklerin oluşmasının önünü açmıştır. Böylelikle Hükümet 1901 tarihli Fransız Kanununu temel alarak 1909'da Cemiyetler Kanununu çıkarmıştır. Dernekler için ilk kanuni dayanaktır. Tanınan bu özgürlükler çerçevesinde sivil toplumun önü açılmış ve kanunileşmiş olsa da batılı anlamda sivil toplum mahiyetinde olmamıştır (Akçeşme, 2013: 211). 1909 tarihli cemiyetler

kanunu, 1938'e dek bu kanun sivil toplum örgütlerinin temel yasası olmuştur (Arslan, 2010: 4).

2.5.1.1.1.1. Vakıflar

Osmanlı medeniyeti içerisinde dikkate değer bir yere sahip olan vakıflar çok uzun bir dönem medeniyetin önemli yapı taşlarını oluşturmuştur. Osmanlı ordu, bürokrasi, ulema ve askeri sınıftan oluşan yöneten kesim ile köylü ve esnaftan oluşan yönetilen kesim olarak iki sınıftan oluştuğundan dolayı ve devletin temel kaygısı vergi kaynaklarını korumak olduğu için diğer hizmetler ile ilgilenmemiştir. Bu hizmetler sivil toplum kuruluşları sayılan vakıflara bırakılmıştır. Osmanlı mimarisi ve toplumsal yapısını derinden etkilemiştir. Vakıf, bir mülkü kamuya ebedi olarak tahsis etmek anlamında kullanılmıştır (Pakalın, 1993: 577).

Vakfı oluşturan üç temel özellik bulunmaktadır. Vâkıf; vakfeden kişi, mevkuf; vakfedilen şey ve mevkufun aleyh veya meşrutun leh; vakfin menfaatleri kendilerine tahsis olunanlar olarak tarif edilmektedir. Vakıf kurumu bu üç unsuru taşımak zorundadır. Üç unsur birbirinden ayrılamaz. Ayrıca vakfedilen şey ne ölçüde kamu menfaatini sağlıyorsa o denli toplumsal nitelik taşımaktadır. Vakıflar, yukarıdan aşağıya bir gelir ve servet dağılımı gerçekleştirir. Bahsedilen üç unsurun dışında vakıf müessesinin hukuki bir boyutu da vardır. Vakfetme iradesinden vazgeçilememesi, temlik ve temellük boyutu, vakfin sürekliliği ve tüzel kişiliğe sahip olmasıdır (Ertem, 2011: 27-28).

Vakıf sistemi İslamiyet'in kabulünden sonra Selçuklular döneminde Türk toplum yapısını kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlılarda ise Orhan Gazi İznik'te ilk medreseyi yaptırırken gayrimenkul vakfederek kısa sürede değerli birçok ilim adamının yetişmesini sağlamıştır. Orhan Gazi'den itibaren vakıf sistemi bir devlet politikası haline gelerek teşvik edilmiş, kısa sürede yayılmıştır. Özellikle padişahlar olmak üzere sadrazamlar, devlet adamları mallarını vakfetmeye başlamıştır. Büyük bir şevkle vakıfları oluşturmak ve geliştirme gayretinde olmuşlardır. Padişah ve saray erkânının kurduğu vakıflar 'Mazbut Vakıflar' olarak nitelendirilmiştir (Bayartan, 2008: 159).

Özel şahıslar tarafından kurulan vakıflarda olmak üzere kadılar tarafından denetlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir insanın beşikten mezara kadar olan tüm ihtiyaçlarını kapsayan önemli bir müessese olmuştur. Hatta kent yapısını ve

ticari hayatı da belli ölçülerde etkileyebilmiştir. Vakıflar; şehri ve vatandaşları ilgilendiren okul, cami, hastane, han, kütüphane, su işleri, sebiller, imaret ve mezarlıklar gibi her türlü hizmetle ilgilenmiştir. Vakıfların sağladığı hizmetleri, iktisadi, sosyo-kültürel ve idari hizmetler olmak üzere üç sınıfta sınıflandıran Bayartan’a göre;

İktisadi hizmetler; ekonomik hayatın canlanmasına, servet ve gelir dağılımına olumlu etkileri olmaktadır. Şehirlerarası yollar, hanlar ve kervansaraylar yaptırmıştır. Yolculara konaklama ve yol güvenliği sağlanmıştır. Kervansaraylara gelen misafirler kadın-erkek, hür-köle, yaşlı-genç, gayrimüslim-müslüman bakılmaksızın tüm ihtiyaçlarını giderecek niteliktedirler. İnsanların ücretsiz yıkanabileceği hamamlar, hastaneler, sebiller ve abdesthaneler yaptırılmıştır. Yol ve köprü yapımını vakıflar sağlamıştır. Bekçilerin maaşı vakıflar tarafından ödenmiştir. Vakfedenlerin bağışları ile yüzyıllar boyu bu fonksiyonunu sürdürmüşlerdir. İktisadi işlevine bakıldığında mal varlıkları toplum yararına kullanılmıştır (Bayartan, 2008: 162-170).

Sosyal-kültürel hizmetler, toplumun ihtiyaç duyduğu her alanda sosyal hizmet işlevi gören vakıflar, insanlara faydalı olabilecek her türlü sosyal ve kültürel faaliyetleri yapmaya çalışmıştır. Fakat bu hizmetler bulunan bölgeye, zamana ve vakfa göre değişkenlik göstermiştir. Yapılan sosyal kültürel faaliyetler içerisinde camiler önemli bir mekân olarak görülmüştür. Camiler ibadet yeri olmanın ötesinde devlet hükümlerinin halka açıklandığı, eğitim ve öğretimin yapıldığı, adaletin sağlandığı, kültür hizmetlerinde, askeri işlerde ve kamu yönetiminde hizmetler için kullanılan yerlerdir. Eğitim için Sıbyan mektepleri, dar’ül-kurra ve dar’ül-hadis ve medreselerde vakıflar tarafından yapılmıştır. Vakıflar sadece eğitim, sosyal, kültürel faaliyetleri gidermek için kurulmamıştır aynı zamanda sel, deprem, yoksulluk gibi zaruri durumlarda insanların ihtiyaçlarının giderilmesi için ‘Avarız Vakıfları’ kurmuştur. Avarız vakıfları sosyal hizmetin güzel örneklerinden biridir. Osmanlı da vakıflar; cami, türbe, kabir, tekke ve zaviye, medrese, namazgâh, kütüphane, kervansaray, han, hamam, sebiller, hastane, aş evi, tıp medresesi, sığınak, gölgelik gibi yerleri açmanın yanı sıra öksüz kızlara çeyiz, dul kadınlara ve yetimlere yardım, yaşlılara kıyafet desteği, deniz feneri açma, çocuklar ile etkinlikler yapmak, fakir ve kimsesizlerin cenaze işleri, bayramlar da muhtaç kimselerin mutlu edilmesi gibi toplumda gerekli olan birçok şeyi yerine getirmiştir (Bayartan, 2008: 162-170).

İdari hizmetler; vakıflar idari açıdan adaleti tesis etmek, kamu yönetimi hizmetlerini sağlamak, emniyet ve asayişini korumak ve ordunun gücünün korunmasını sağlamıştır (Bayartan, 2008: 162-170).

2.5.1.1.1.2. Ahilik Teşkilatı

Tarihin her döneminde iktisadi ilişkiler önemli olmuştur. Bu ilişkilerin Doğu'daki yansıması ahilik olarak karşılanırken ve Batı'daki karşılığı burjuvazidir. Ahilik zihniyeti ahlak ve toplumsal dayanışmayı esas alırken burjuvazi zihniyeti bireyi ve materyalizmi esas alır (Yılmaz Aslantürk, 2021: 37).

Ahiliğin ortaya çıkışı dönemin şartlarından dolayı bir zorunluluk olmuştur. Moğol istilasından dolayı kaçan esnafların yerli Anadolu esnafı ile kaynaşmasını sağlamak için fütüvvetnamelerden faydalanmışlardır. Ahi etimolojik olarak Arapça'da 'kardeşim' demektir (Andaç, 1994: 2).

Ahilik ise 1236 yılında doğan Ahi Evran'dan esinlenen ve onun öğretilerini esas alan fütüvvet teşkilatından etkilenen bir yapıdır. Fakat ahilik fütüvvet teşkilatından farklı olarak Türklere özgü oluşturulan bir teşkilattır (Tunçer, 2022: 353-354). Fütüvvet, şahsi erdemlere ve askeri özelliklere önem verirken ahilik 13. yüzyılın başlarında askeri ve idari kurumları önemser. Ardından esnaf ve zanaatkar birlikleri, idari ve askeri durumları da kapsayacak şekilde 13.yüzyıldan 20. yüzyıla kadar devam eden bir yapılanmadır. Bunun en büyük örneği yeniçeri ocağının kurulmasında yaptığı katkılardır. Ahilik teşkilatı başlangıçta ekonomik olarak kurulmuştur. Amaçlarından biri de kaliteli üretim ve ahlaklı işçiler yetiştirmektir. Ayrıca gençlerin bir iş ile uğraşmasını sağlamak ve kötü alışkanlıklardan koruyarak askeri güce katmak amacıyla kurulan çok yönlü bir kuruluştur. Ahilik, çırak-kalfa-usta ilişkisini önemser fakat arada rekabetten ziyade baba-evlat ilişkisine benzer samimi bağlar kurmayı sağlayan bir geleneğe sahiptir. Böylelikle sağlam bağlar oluşturmuştur. Sonrasında Anadolu'nun her köşesinde konaklama yeri olarak zaviyeler açmıştır. Ahiler, maddi imkânları yüksek kişilerdi bu yüzden sanat camiasından birçok kişiyi bir kuruluştaki toplar ahlaki ve manevi gelişimi sağlardı. Oluşturulan zaviyelerde her akşam esnaf toplantıları, eğlenceler, dini sohbetler, ilahi dinletileri, kitap okumaları gerçekleştirilirdi. Sanat ve ticaret ahlakını oluşturan üreticileri yetiştiren ve tüketicilerin haklarını koruyan Anadolu'ya büyük katkıları olmuştur (Andaç, 1994: 1-3). Osmanlı devletinin kurulmasında katkıları olan bir

kuruluştur. Fakat Osmanlının genişlemesi, gayrimüslimlerin ticaret hayatında bulunması ve iktisadi yapısının değişmesi ile ahilik teşkilatı yetersiz kalmıştır (Yılmaz Aslantürk, 2021: 42).

2.5.1.1.1.3. Loncalar

Loncalar, esnaf ve yönetim arasında köprü görevi gören aracı kurumlardır. Esnaf dayanışmasını sağlamak amacıyla kurulmuşlardır. Devlet denetimine tabiidirler. Anadolu'da üretimi teşvik eden kurumlar olarak ortaya çıkan, üretimi arttırmak, iş ve ticaret ahlakını geliştirmek, işçileri korumak ve kalifiye eleman yetiştirmek gibi görevlere sahiptir. Ahilik teşkilatıyla bütünleşen loncalar, bir grup tarafından yönetilmekte gerektiğinde cezaya tabi tutulabilmekteydiler. Kurul tarafından ceza alan kişi falakaya yatırılır veya iş yeri kapatılabilirdi. Merkezi yönetimin yereldeki ayağı olan sivil bir kuruluştur. Kethüda ve şeyh loncaların başıydı. Lonca üyeleri arasından seçilirdi fakat bu seçimin onaylanması merkezi idareye bağlıydı. Kethüdanın konumu böyle kesinleşmekteydi. Yani bir yönüyle sivil olduğu kadar bir yönüyle de devlete bağlı olmuştur (Çaha, 1994: 91).

2.5.1.1.1.4. Tarikatlar

Sivil toplum kavramı doğuşundan günümüze dek tartışmalı bir kavram olarak gelişmiştir. Sivil toplum uzun bir dönem devlet ile iç içe olarak görülmüştür. Tarikatlar ise din olgusundan dolayı diğer ilişkili olduğu alanlardandır. Sözlük anlamı olarak Arapça'da tarik (yol) kökünden gelen tarikat kavramı yollar anlamına gelmektedir. Allah'a yakınlaştıran ve birtakım kuralları olan yol, aşk ve irfan olarak tanımlanmaktadır (Ulu, 2021: 800).

İnsanların birbirleriyle daha kolay ilişki kurabilmeleri amacıyla oluşturulan toplumsal gruplar belli alanlarda oluşmuştur. Oluşan bu gruplar siyasi, dini, ailevi, kültürel etkinliklerde bulunmak ve bireylerle ilişki kurmak amacıyla oluşur. Dini gruplar ise benzer din ve ibadet anlayışına sahip, ortak hassasiyetlere sahip insanlar tarafından oluşturulur. Tüm evrensel dinlerde yaygın olan bir durumdur (Budak, 2020: 265).

İslam ise din ve devlet ayrımını net olarak yapmaz. Hatta katı merkeziyetçi bir devlet anlayışının aksine sivil bir din anlayışına sahiptir. Osmanlı'da din kurumu sivil toplum kuruluşu mahiyetinde büyük bir varlık gösterememiştir. Osmanlı hükümdarları İslam ile kimliklerini pekiştiren siyasal iktidarlardan oluşmaktadır.

Siyasal iktidarı, halka tanıtmak ve meşruiyetini sağlama noktasında ulemaya ihtiyaç duyulmaktaydı. Çünkü ulema taşrada bulunan en yaygın örgütlenmeye sahip, halkın gözünde etkili bir temsilciydi. Özellikle halk ve devlet arasında bulunan ve halkı itaatkâr olmaya ikna ettiği müddetçe devlet açısından faydalıydı. Oysa batı Avrupa tarihinde oluşan aristokrasi sınıfı olarak kilise, devleti üstten kontrol eden ve sınırlayan özelliklere sahiptir. Kilise etkinliğini yitirdikten sonra devletin dışında sivil toplum niteliğinde faaliyetler yürütmeye çalışmıştır. İslam'ın kuşatıcı yönünün olmasıyla beraber Osmanlı'da din devletle özümşenen ve devleti destekleyici farklı bir siyasi kültür oluşturmuştur (Çaha, 1994: 92).

2.5.1.1.2. Tanzimat Dönemi

17. ve 18. yüzyılda Osmanlı Devleti gerileme ve çökme dönemine girmiştir. Toprak sisteminin bozulması ve devletin merkezi gücünü kaybetmesi bunun göstergelerindendir. Kaybettiği gücüne ulaşmak ve batıdaki gelişmeleri yakalamak için yoğun bir reform sürecine girmiştir. 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane Parkı'nda okunan Hattı Hümayun ile Tanzimat dönemine girmişlerdir. Batılılaşma hareketleri ile kaybettiği gücünü tekrar kazanmak, merkezi otoriteyi güçlendirmek, ordu ve savunma sistemlerini geliştirmek, hukuk, eğitim ve kültürel alana dair birçok yeniliği içinde barındırmaktadır (Lale ve Kaymaz, 2019: 6392).

Osmanlı Devleti, Tanzimat öncesi dönemde katı ve bürokratik yapısından dolayı sivil toplum kuruluşlarına bir alan açmamıştır. Gücünü sürdürebilmek ve karşı hareketler ile karşılamamak için Osmanlı devleti kendisi dışındaki toplumsal yapılanmalara imkân tanımamıştır. Tanzimat ve sonrası dönemde ise modern ve batılılaşmaya yönelik yenilikler yaşanmıştır. Senedi İttifak, Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet gibi hareketler sivil toplum açısından faydalı gelişmelerdir. Bu hareketler ile devletin varlığı daralmış sivil alanın genişlemesini sağlamıştır. Özellikle kanun-i esasinin ikinci kez uygulanmaya başlanması ile toplumsal yaşamda önemli değişiklikler olmuştur. Sivil toplumu ilgilendiren birçok yasa mecliste kabul edilmiştir. Toplantı, grev, dernek ve basın gibi önemli konuları içeren yasalardır. Ancak beklendiği kadar etkili olamamıştır. Modernleşme hareketleri ile sivil toplumun başlangıç noktasına eş değer bakılabilir. Modernleşme hareketi yukardan aşağıya doğru gerçekleşmiştir. Ayrıca Jön Türkler, İttihat terakki ve belli azınlık grupları süreci etkilemiştir (Özalp, 2008: 12).

Osmanlı Devleti Tanzimat Döneminden itibaren yaptığı yenilikler ile sivil alanın açılmasına, kadınların sorun ve taleplerini dile getirecek yeniliklerde bulunmuştur. Daha önce rastlanmadık şekilde kadın dernekleri kurarak, çeşitli seminer, konferans, panel ve yayın organları düzenleyerek kadının statüsünü değiştirmeye çalışmıştır. İttihat ve terakki kadınları toplumsal alanda desteklemiştir. 1909 yılında dernek kanunun çıkarılması ile 1909 ve 1923 yılları arasında 8 kategori de 40 dernek kurulmuştur. Sivil toplum açısından önemli bir gelişmedir (Lale ve Kaymaz, 2019: 6394).

2.5.1.2. Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum Kuruluşları

2.5.1.2.1. Tek Parti Dönemi

Tek parti dönemi 1923 ve 1945 yıllarını kapsayan dönemdir. Osmanlı'dan az da olsa bir sivil toplum mirası devralmıştır. Osmanlı ardından medrese, tarikat ve vakıflar gibi geleneksel kurumlar bırakmıştır (Aslan, 2010b: 267).

Yeni bir dönem olarak Cumhuriyet dönemi bir rejimin başlangıcı olarak görülür oysa sivil toplum açısından önceki kalıntıları da kendisiyle taşıyan siyasal ve toplumsal kültürün devam ettiği bir dönemdir (Özalp, 2008: 13).

Tek parti döneminin esas anlayışı ise homojen bir insan topluluğu oluşturmaktır. Böylelikle ulus, kültür ve dil bakımından ortak yurttaşlarla oluşan bir grup oluşturmaktadır. Bu anlayış ile dönemin hâkim düşünce sistemi olarak Kemalizm, devlet ile ulusu özdeş olarak görmektedir. Toplumdan ziyade ulusaldı. Elbette ulus egemenliğine dayalı bir yönetimde siyasal iktidarın meşruluk kaynağı da halkın iradesiydi (Doğan, 2007: 8-9).

Cumhuriyetin ilanı ile iktidara gelen tek parti, savaş sonrası sosyo-ekonomik parametrelerin zayıflamasıyla sivil toplumu canlandıracak imkânlar sunamamıştır. Aynı zamanda kendisini destekleyen kurumları desteklerken eski gelenekten kalan vakıf, birlik, dernek gibi grupları kapatmıştır ya da kısıtlayıcı yasaklar getirmiştir. Türk kadınlar birliği, Türk ocakları, mason birliklerini kapatmış ve maddi imkânlarını partiye devretmiştir. Kapatılmasına ilişkin temel sebep olarak ülkenin iç karışıklığa sürüklenmesi gösterilmiştir. Bu dönemde Takrir-ı Sükûn ve Hıyaneti vataniye kanunları çıkarılmıştır. Dolayısıyla sivil toplum tek parti döneminde bir halk hareketi olarak var olamamıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2015: 25).

Tek parti iktidarı bir yandan modern toplumu inşa etmeye çalışırken diğer yandan muhalefete yönelik gösterdiği reaksiyonlar ile sivil toplumun oluşmasına sağlıklı bir zemin oluşturmamıştı (Akçeşme, 2013: 212).

Bu gelişmelerden sonra tek parti toplumu dönüştürme projelerine öncelik vermiştir. Bu projelerin en bilinen iki örneği halk evleri ve Köy enstitülerinin kurulmasıdır. Halk evlerinin kurulmasındaki amaç köylüye rejim ilkelerini anlatmak ve toplumu devlete yakınlaştırmaktır. Bu nedenle halk evleri ülkenin her yerinde örgütlenmiştir. Örgütlenmeler köyleri de kapsamaktadır. Devlet eliyle oluşturulan halk evleri toplumun farklı kademelerini cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda dizayn etmeyi amaçlamanın bir girişimidir. Tek parti döneminin diğer bir uygulaması köy enstitüleridir. Köy enstitülerinde yetiştirilen öğretmenler köyden alınmakta ve öğretmenliğin yanı sıra tarım ve ekonomi konuları da anlatılmaktaydı. Köy enstitüleri ve halk evleri modernleşme açısından önemli uygulamalardı (Doğan, 2007: 13).

2.5.1.2.2. Çok Partili Hayata Geçilmesi

1945 yılı itibariyle Türkiye yeni bir döneme girmiştir. İkinci dünya savaşının bitmesiyle birçok ülkede demokrasi fikri yayılmaya başlamıştır. Özellikle savaş sonrasında barışın tekrar tesisi amacıyla Birleşmiş Milletler Teşkilatı sözleşmesinde çok partili hayata geçiş vurgulanmıştır. Türkiye 1945 yılında çok partili hayata geçmek için girişimlerde bulunmuştur. Sivil toplum gelişmeleri açısından bakıldığında ise 1945 yılından önceki dönemde kayda değer gelişmeler olmamıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2015: 27).

Cumhuriyet döneminde tek partinin merkeziyetçi yönetim anlayışında kendine bir yer bulamayan sivil toplum çok partili dönemin görece özerk ortamında demokrasininde gelişmesiyle varlık bulmuştur. Bu dönemde sendikalar, dernekler, siyasal partiler, basın kuruluşları örgütlenme özgürlüğüne sahiptir (Özalp, 2008: 13).

Daha önceleri siyasi hayatta yer bulamayan toplumsal kesim demokrat parti içerisinde kendine yer bulmuştur ancak bu durum elitlerin devlet tekeline kaybetmesine neden olunca iki grup arasında gerginlikler oluşmuştur. Demokrat parti köylü kesim ve ticaret ile uğraşan kesimden destek almaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi ise bürokrat ve askeri kesim tarafından desteklenmekteydi. Demokrat parti iktidar ve muhalefet ilişkilerinde bir istikrar sağlayamamıştır fakat çok partili hayata

geçiş sürecinde dernek sayıları önemli ölçüde artmıştır.1946 yılında 733 dernek varken zamanla bu sayı artarak devam etmiştir.1950 yılında 2011, 1951 yılında 2470, 1955 yılında 7086,1956 yılında 11368, 1960 yılında 18958'e ulaşmıştır (Özkiraz ve Arslanel, 2015: 33).

2.5.1.2.3. 1980 Sonrası Dönemde Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye'de 1980'li yıllar sivil toplum için yeni bir başlangıçtır. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte toplum-birey tartışmaları başlamıştır.12 Eylül'ün beraberinde getirdiği yasaklar sivil toplumun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Zira faaliyet yürütemeyen siyasal partiler sivil toplum kuruluşları niteliğinde olan sendika ve odalarla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Siyasal sistemin tıkanması katılımcı demokrasinin önünü açtığını söyleyebiliriz (Özalp, 2008: 14).

Sivil toplum dünyadaki gelişmelere paralel olarak da gelişmiştir. Liberal düşüncenin hâkim olduğu Batı Avrupa ülkelerinde sivil toplum ve demokrasi eş zamanlı gelişme göstermiştir. Sosyalist düşüncenin hâkim olduğu doğu bloğunda istenilen ölçüde gelişim gösterememiştir fakat 1980 sonrası gelişme göstermiş ve Marksist çevreler arasında büyük ölçüde tartışılmıştır. Türkiye 24 Ocak 1980 tarihinde '24 Ocak Kararları' olarak adlandırılan kararlar ile mevcut ekonomik sistemden piyasa ekonomisine geçmiştir. Bu kararlar sonucunda ekonomi canlanmıştır. Hatta beraberinde bireyselleşmeyi ve geleneksel toplum kalıplarının çözülmesini de getirmiştir. Böylelikle yaşanan gelişmeler ile sivil toplum bir değer olarak görülmüştür (Keser ve Hışım, 2016: 218).

1983 yılında sivil iktidarın oluşmasıyla birlikte sivil toplum büyümeye başlamıştır. 12 Eylül süreci ile birlikte kapatılan siyasi partiler, sendikalar ve dernekler 1990'lı yıllarda tekrar etkin olarak başlamaktadırlar. 1980 sonrası Çaha'ya göre, küreselleşen dünya ile birlikte Türkiye'de sivil toplum kuruluşları kadın hakları, insan hakları, demokrasi, çevrecilik, dini haklar, eğitim ve turizm gibi alanlarda yoğunlaşmıştır (Çaha, 1997: 48).

Ayrıca 1990'lı yıllarda yaşanan bazı gelişmeler sivil toplum alanında kırılmalara sebep olmuştur. Bunlar 1996 yılında gerçekleşen Habitat kongresi ardından yaşanan iki büyük deprem ile Türkiye'nin Avrupa Birliğine resmen kabul edilmesidir.1996 Habitat Kongresi ile Türkiye'de sivil toplum olgusunun önemi algılanmıştır. İzmit ve Düzce depremleriyle de sivil toplumun ve devlet-sivil toplum

algısını köklü şekilde değiştirmiştir. Sivil toplumun hızlı yardım faaliyetlerinde bulunması toplum içerisinde olumlu bir izlenim bırakmıştır. Sivil toplumun gerekliliği anlaşılmıştır. Son olarak ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığının resmen kabulüyle hem niceliksel hem de niteliksel açıdan önemli bir değişime sebep olmuştur. 1999 Helsinki Zirvesi ve 2002 Kopenhag Zirvesi'nde yaşanan gelişmeler ile hatta Türkiye-AB ilişkileri geliştikçe iktidar çeşitli yeniliklere ve yapısal değişikliklere uygulamak zorunda kalmıştır. Esasen amaç Avrupa standartlarına ulaşmaktır. Devlet- Sivil toplum ilişkileri demokratikleşme sürecine önemli katkılarda bulunmuştur (Akçeşme, 2013: 216).

2.5.1.2.4. Günümüzde Sivil Toplum Kuruluşları

1970'li yılların sonunda kendisini oldukça hissettiren küreselleşme olgusu devletler üzerinde birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Sosyalizmin kapitalizm karşısındaki çöküşü ve yeni sağ olarak adlandırılan Neo-liberal politikaların yükselişi, sınırlar arasında rekabeti arttırarak mal ve hizmet piyasasının dünya genelinde bütünleşmesini sağlamıştır. Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda Neo-liberalizmde bir sonucudur (Şahin ve Öztürk, 2008: 7).

Küreselleşme ve neo-liberal politikalar ile ulus-devlet yetkilerinin kısıtlandığı, devletin küçüldüğü bazı yetkilerin yerel yönetimler ve STK'lara verildiği diğer yetkilerin ise ulus üstü kuruluşlara aktarıldığı görülmüştür. Günümüzde ise demokratikleşmenin önemli bir ölçüsü olarak sivil toplumun geniş bir alana yayıldığı görülmektedir. Demokrasilerde devletler üç sektöre bölünmektedir. Kamu sektörü, özel sektör ve son olarak kamu yararına çalışan kuruluşlardır. Sivil toplum kuruluşları küçük gruplardan yaygın ve profesyonel kuruluşlara kadar birçok farklı gruptan oluşmaktadır (Şahin ve Öztürk, 2008: 15).

Türkiye'de ise sivil toplum kuruluşları vakıflar, dernekler, sendikalar, üniversiteler, odalar, medya ve esnaf birlikleri örnek verilebilir. Ayrıca sivil toplum yapıları incelendiğinde en yaygın kuruluş biçimi derneklerdir. Ardından vakıflar gelmektedir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının Helsinki zirvesi ile beraber öneminin arttığı gerçektir. Böylelikle Avrupa Birliği ile devam eden sürecin sivil toplum açısından katkısı önemlidir. Başlangıçta ekonomik bir topluluk olarak kurulan Avrupa Birliği sonrasında sosyal-kültürel alana da taşınmıştır. Bu yüzden sivil toplum sosyal ve kültürel alanda dayanışma ve iş birliği içerisinde var olmuştur.

Sosyal refah ve adalet için çalışan STK'lar, meslek odaları, dernekler, odalar, sendika, insan hakları savunucuları, işçi örgütlenmeleri ve üniversiteler gibi çok sayıda örgütü bünyesinde barındırmaktadır. Avrupa'da sivil toplum, farklı görüşleri uzlaştırmak, demokratik ve şeffaf bir toplum yaratmak, çağın değişimine ayak uydurmak ve iktidarın yetmediği alanları doldurmaktır. Eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, birey ve grupları topluma kazandırmak gibi doğrudan etkileri vardır. Aday ülkelerinde ise Avrupa Birliği demokrasiye önem verdiği gibi sivil toplumun gelişmesini de önemsemektedir. Güçlü sivil toplum demokrasinin olmazsa olmazıdır anlayışı hâkimdir. Bu yüzden Avrupa birliği, Türkiye'de sivil toplum alanındaki projelere maddi kaynak olarak hibe desteği sağlamaktadır (F. Tutar, E. Tutar ve Erkan, 2012: 447-448).

2.6. Sivil Toplum Örgütlenme Türleri

Toplum içinde idarenin dışında ve sivil toplum alanında faaliyet gösteren, örgütlenen her kuruluş sivil toplum kuruluşlarını oluşturmaktadır. Esnaf ve işçi birlikleri, loncalar, kulüpler, kültür ve sanat dernekleri, dini kuruluşlar, odalar ve birlikler sivil toplum kuruluşları kapsamında yer almaktadır. Günümüz çağdaş sivil toplum örgütlenmesini dört kategoride dernekler, vakıflar, sendikalar ve mesleki kuruluşlar olarak ele almak yeterli olacaktır. Çünkü sivil toplum açısından oldukça önemli bir yere sahiptirler.

2.6.1. Dernekler

Birden çok kişinin belli bir amaç için bir araya gelerek kurdukları gönüllü ve yasal örgütlenmelerdir (Tüsev, 2023). Dernekler kentleşmenin insanları yabancılaştırdığı ve yalnızlaştırdığı toplumlarda daha çok görülen örgütlenmelerdir. Özellikle bireylerin tek başına yapamayacakları amaçları gerçekleştirmek için örgütlenme ihtiyacının bir sonucu olarak doğmuştur. Belirli olan bir gayeyi demokratik şekilde gerçekleştirmeyi hedefleyen sivil toplum kuruluşlarındandır.

Türkiye'de Türk Medeni Kanunu'nun 56. maddesinde ve Dernekler Kanunu'nun 2. maddesinde şöyle izah edilmektedir: "*Gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere,*

bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdıkları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır.”

İlk kez dernek kurma hakkı ve özgürlüğü II. Meşrutiyet ile anayasaya girmiştir. Fakat ilk dernekler 1856'dan sonra olmuştur. 1909 yılında derneklerle ilgili ilk düzenleme ‘Cemiyetler Kanunu’ ile gerçekleştirilmiştir. 2004 tarihli Dernekler Kanunu ile Türkiye’de devletin derneklere bakışını önemli ölçüde değiştirmekle beraber sivil toplumun önünü açmıştır. Ayrıca dernekler ile ilgili işlemlerin takibi sivil kamu görevlilerine devredilerek devlet için bir tehlike olmadığını açıkça göstermiştir. Nitekim bu süreçten sonra dernek sayıları hızlı bir şekilde çoğalmıştır. Dernekler kanunu ile yurt dışında ve yurtdışında kurulan derneklerin faaliyetlerini kolaylıkla yapılması sağlanmıştır (Özalp, 2008: 20).

Bu bakımdan Türkiye’deki dernekleşme istatistiklerine bakmakta fayda var.

Tablo 2.1. Türkiye’de dernek istatistiği (2023).

Faal Dernek Sayısı	101.285
Fesih Dernek Sayısı	208.906
Toplam Dernek Sayısı	310.711

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, t.y.b verilerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2.1’deki verilere göre Türkiye’de şu ana dek kurulan dernek sayısı 310.711 ve faaliyete devam eden 101.285 dernek bulunmaktadır.

Tablo 2.2. Bölgelere göre faal dernek sayısı (2023).

Marmara Bölgesi	37.601
İç Anadolu Bölgesi	19.139
Ege Bölgesi	13.047
Karadeniz Bölgesi	11.830
Akdeniz Bölgesi	9.035
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	6.114
Doğu Anadolu Bölgesi	5.031

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, t.y.a verilerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 2.2'deki verilere göre en yüksek faal dernek sayısı Marmara Bölgesinde olurken en düşük faal dernek sayısı Doğu Anadolu bölgesindedir. Ayrıca 2001 tarihinden bugüne dek demokratik reform süreci ile birlikte sivil topluma eskiye nazaran daha elverişli ve teşvik edici bir ortam hazırlanmıştır.

2.6.2. Vakıflar

Vakıflar üzerinde birçok farklı görüş ve teori bulunsa da bizzat İslam kültürünün eseridir. Batılı kaynaklarda da rastlanılacağı gibi 16. yüzyıl 'vakıf cenneti' olarak adlandırılmıştır. Bu yüzden vakıflar tarih boyunca yardımlaşmanın kurumsal halidir. Ayrıca tarih boyunca İslam ve Türk dünyasında günümüz modern devletinin yaptığı birçok kamusal işlevi vakıflar yerine getirmekteydi. Sosyal adaletin tesisi, barışın kalıcılığı, toplumsal dayanışma, sınıf çatışmalarının engellenmesi ve hizmetlerin karşılanmasına yönelik birçok durumu merkezi yönetim ile birlikte gerçekleştirmiştir. İnsanları, hayvanları ve doğanın haklarını gözeten bir müessesedir. Vakıflar aracılığıyla, servetin ciddi bir bölümü hukuken geri dönüşü olmayacak şekilde fakirlere dağıtılmaktadır. Toplumun üst kesiminden en alt tabakasına ulaşacak şekilde alınırdı. Ayrıca hiçbir zorlama olmadan tamamıyla gönüllü şekilde yapılırdı. Nitekim bu sebeple Osmanlı Devleti 'Vakıf Medeniyeti' olarak anılmıştır (T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, t.y.). Vakıflar, Osmanlı şehirlerinde birçok hizmeti sağlamış, halkın refahı için büyük katkılarda bulunan bir kurumdur. Devletin kurduğu vakıflar sivil toplum niteliğinin aksine kamu politikası aracı olarak görülmekteyken özel şahıslar tarafından kurulan vakıflar sivil toplum kuruluşu olarak sayılabilir. Osmanlıda vakıfların toplumsal ihtiyaçları giderme ve bireye verdiği değer konusunda günümüzde önemli bir kültür oluşturduğu yadsınamaz bir gerçektir fakat tarihsel süreçte yaşanan değişimler ile sisteme ayak uyduramadığı için gücünü belli ölçüde kaybetmiştir.

Vakıflar birkaç kategoriye ayrılabilir. Bunlar (Özalp, 2008: 26):

- **Devlet Vakıfları:** Meclis tarafından yasa ile kurulan vakıflardır. Devlet bütçesinden kaynağını almaktadır.
- **Kamu Vakıfları:** Farklı kesimlerden insanların belli bir amacı gerçekleştirmek için kurmuş oldukları vakıflardır.

- **Özel Vakıflar:** Zengin kişi veyahut aileler tarafından belli bir amaca hizmet için kurulmuş vakıflardır.
- **Kurum Vakıfları:** Özel vakıflara benzer niteliktedirler. Bir kurum veya şirkete bağlı olarak çalışan esasen yan kuruluş gibidirler. Kurumun karından pay alarak hizmetlerini gerçekleştirirler.

2.6.3. Sendikalar

Çalışanların hak ve taleplerini korumak ve geliştirmek amacıyla kurulan örgütlerdir. Sanayi devriminden sonra İngiltere’de doğmuş ve oradan Batı Avrupa’ya yayılmıştır. Sanayi devrimi ile birlikte yaşanan toplumsal değişim ve gelişmeler sonucunda işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Kent nüfusunun artmasıyla kadın, erkek ve çocuk birçok insanın ağır şartlarda çalışmak zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla sendikalar aracılığıyla daha insani şartlarda çalışmak isteyen işçiler, işverenlere karşı örgütlenmişlerdir. Fakat bu insani talepleri zaman zaman zorluklarla ve problemlerle karşılaşmıştır. Özellikle kapitalizmin doğuşu ile birlikte kapitalistler işçileri düşük ücretle çalıştırmak istemişlerdir. İşçi sayısı çok iş alanları pek az olan dönemlerde sermaye grupları kadın ve çocukları kötü koşullarda ve güvencesiz bir şekilde çalıştırmaktaydı. Zira devlette sermaye grubunu korumakla görevli bir örgüt gibiydi. Fakat her şeye rağmen işçiler sefaletlerini sürdürmek yerine isyan etti. İlk işçi ayaklanması olarak geçen Ludizm hareketi ile işçiler makineleri yıkarak adaletsiz bir düzene adeta başkaldırmışlardır. İşçi sınıfının bilinçlenmesini ve dayanışma içerisinde olmalarını sağlamıştır. Başlıca amaçları olası bir iş kazası, hastalık veya ölümünde işçinin geride kalan ailesine yardımcı olmaktır. Başlangıçta bu amaçla kurulan örgütlenmeler zamanla çalışma koşulları ve ücret üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye’de ise sendikalaşma hareketleri batıdan sonra gerçekleşmiştir. Çünkü Türkiye tarıma dayalı bir ülkeydi. 1920’li yıllarda fabrikaların kurulduğuna ve sanayinin oluştuğu gözlemlenmektedir. Osmanlıda da az da olsa fabrika örneği vardır. İlk fabrika 1835 yılında kurulmuştur. İlk işçi hareketi ise 1871 yılında kurulan Amelperver Cemiyeti’dir. Dünyada sendikalaşma açısından yaşanan gelişmelere kayıtsız kalamayan Türkiye’de ise 1947 yılında sendikalar kanunu çıkarıldı. Böylelikle sendikalar yasal olarak tanınmıştır. 1947 yılında 5018 sayılı İşçi Sendikaları ve Sendika Birlikleri Kanunu iki İngiliz uzmanın tavsiyeleri

doğrultusunda hazırlanmıştır. Kanun her ne kadar sendikal hakları tanısa da toplu sözleşme ve grev hakkını tanımamıştır (Taş, 2012: 68-70).

1963 yılında çıkarılan 274 ve 275 sayılı kanunlar ile işçilere toplu sözleşme ve grev hakkı yasal olarak tanınmıştır. 1995 yılında ise siyasi partilerle iş birliğini engelleyen hükümler değiştirilmiştir. Türkiye’de önde gelen sendikalar arasında TİSK, Türk-iş, Hak-iş, DİSK’ten bahsedilebilir.

2.6.4. Mesleki Kuruluşlar

Tarih boyunca insanlar ekonomik, sosyal, dini, kültürel, mesleki birçok konuda bir arada bulunma ve örgütlenme ihtiyacı duymuştur. Keza insanlık tarihi örgütlerin birbiri ile çatışması ile şekillenmiş ve meslek kuruluşları da bu çatışmanın bir parçası olmuştur. Örgütlenme yönetim sürecinin önemli bir parçası olmakla beraber insanlık tarihinin her alanında olmuş ve olmaya devam edecek bir süreçtir. Meslek kuruluşlarının ortaya çıkmasının önemli iki sebebi vardır. İlk olarak mesleği ve çalışanları korumak diğeri ise devlet ve topluma yönelik olarak ihtiyaçların karşılanması ve kamu yararının korunmasıdır (Saatçi, 2021: 214).

Meslek odalarının tarihsel boyutu Osmanlı Devleti’nin modernleşme çabalarına kadar götürülebilir. 1838 Ticaret Anlaşması’yla Osmanlı Devleti ticaretini geliştirmiştir. Ayrıca loncaların bu dönemde işlevini yitirdiği, sanayileşmeye bağlı olarak yeni iş alanlarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Günümüzde var olan birçok meslek kuruluşlarının bu dönemlerde ortaya çıkan mesleklerle ilişkili olduğu gerçektir. Bu meslekleri disiplinli şekilde tek çatı altında toplamak için Ticaret Bakanlığı’na bağlı odalar kurulmuştur. Bu sebeple 1879’da ilk oda olarak ‘Dersaadet Sanayi Odası’ kurulmuştur (Çaha, 2011: 214).

Türkiye’de ise meslek kuruluşları dernek ve oda şeklinde örgütlenmişlerdir. Aralarında belirgin farklar bulunmaktadır. Odalar kamu kurumu niteliğinde kuruluşlardır. Yasalar ile kurulmaktadırlar. İlgili meslek alanını korumak ve gerekli düzenlemeleri yapmakla görevlidir. Odalara üye olmak zorundadırlar. Mesleği icra edebilmenin ilk şartı üye olmaktır. Mesleklerine uymak şartıyla belirli hizmetleri gerçekleştirmek için kurulan özerk kuruluşlardır. Çağdaş anlamda sivil toplum kuruluşları değildir çünkü devlete bağlı ve zorunlu bir üyeliğe sahiptir. Meslek kuruluşları; Barolar, Ziraat odaları, Ticaret odaları, Ticaret borsaları, Esnaf ve

Sanatkâr odaları, Sanayi odaları, Tabip odaları, Eczacı odaları, Mimar odaları, Mühendis odaları ve Veteriner Hekim odaları meslek kuruluşlarıdır (Özalp, 2008: 28-30).

2.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelirleri

Sivil toplum kuruluşları varlığını ve sürekliliğini devam ettirebilmek, toplumsal faaliyetler yapmak, ekipman, kira ve personel masraflarını karşılayabilmek için az veya çok maddi kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Büyük toplumsal faaliyetleri oluşturmak için büyük fonlara sahip olmalıdır. Her STK faaliyette bulunabilmek için uzun vadeli fonlara veya bağışlara sahip olmalıdır. Bu yüzden üye aidatları, şahıs bağışları, holding fonları, devlet ve yerel yönetim fonları ve kendi amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla bedel karşılığı verdiği hizmetler dolayısıyla sağladığı kaynaklar başlıca kaynaklardır.

Şahıslar üyeler ve faaliyeti destekleyenler olarak herkesi kapsamaktadır. Şahısların yapacakları en büyük katkı belli dönemlerde belirlenen aidatlar ve herhangi bir zamanda yapacakları bağışlar ile sivil toplum kuruluşlarını desteklemektir. Bağışlar, nakdi olabileceği gibi gayrimenkul, tahvil ve değerli maden bağışı da yapılabilir. Hatta müzayede ve sergilerin gelirleri bir gelir kaynağı olabilmektedir. Bazı sivil toplum kuruluşları maddi kaynak sağlamak amacıyla üyelerini kapı kapı dolaşmaya yönlendirebilir. Kızılay, Yeşilay, Diyanet Vakfı ve Türk Hava Kurumu gibi kuruluşlar bu konuda oldukça başarılıdır. Özellikle Türkiye’de Dini bayramlarda sivil toplum kuruluşları bağışların yoğun olduğu dönemdir. Büyük şirketler sosyal sorumluluk projeleri kapsamında fon ayırmaktadırlar. İçlerinde Sosyal Sorumluluk departmanı bulunmaktadır. Ancak şirketler çoğu zaman yapılan sosyal sorumluluk projesinin şirket lehine çalışmasını istemektedir. Aksi takdirde sosyal sorumluluk projelerinden uzaklaşabilmektedir. Ayrıca dünya genelinde spor kulüplerinin de sivil toplum kuruluşları olmasından dolayı şirketler bağışlarını spor kulüplerine yapmakta, takım oyuncularının üniformalarına amblemlerini basmakta, billboardlar, reklamlar ile sponsor olmaktadır. Böylelikle karşılıklı karlı bir ilişki kurulmaktadır. STK’larla devlet ilişkileri ise giderek artmaktadır. Nitekim çalışılan alana bağlı olarak hükümet veya yerel yönetimlerden ayrılmış bir fon bulunabilmektedir. Bu alan ile ilgili pek çok

proje üretilmesine rağmen çok az sayıda proje desteklenmektedir. Yerel yönetimler ise mevcut siyasal ideolojik yakınlığına göre bazı projeleri desteklemektedir. Hükümet ve yerel yönetimlerin bu tutumu sorun oluşturmaktadır (Dinçay, 2015: 337-338).

Sivil toplum kuruluşları, faaliyetlerini gerçekleştirmek için gelir kaynağı oluşturmak zorundadır. Bu yüzden kendi verdiği hizmetleri maliyetlerini karşılamak için bedel karşılığı yapabilmektedir. Buradaki kilit nokta oluşturduğu gelir kaynağını kar maksimizasyonu için değil toplum için kullanmaktır. İyi değerlendirildiği takdirde amaç ve hedeflerini kolaylıkla gerçekleştirebilecektir.

2.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Problemleri

Türk toplum yapısı bürokratik geleneğe sahip bir yönetim anlayışına sahiptir. Bu yüzden Türkiye’de sivil toplumun önündeki en büyük engellerden biri merkeziyetçi öğelerle donatılan siyasal iktidarın sivil toplumu engelleme çabalarıdır. Osmanlı Devlet geleneğinden Cumhuriyet dönemine aktarılan bir mirastır. Bu miras sivil toplum kuruluşlarının devlete karşı oldukları şeklinde bir algıya da sahip olmuştur. Bu algı kendisiyle beraber birçok soruna sebep olmuştur. Yasal düzenlemelerdeki sorunlar, mali kaynak yetersizliği, altyapı yetersizliği, demokrasi eksikliği, sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişim ve iş birliği eksikliği gibi sorunlar mevcuttur.

2.8.1. Finansal Yetersizlikten Kaynaklanan Sorunlar

Finans problemi sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı önemli sorunlardan biridir. Türkiye’de STK’ların çoğu maddi yetersizlikle mücadele etmektedir. Hatta çoğu STK katkıda bulunmak istediği alana katkı sağlayabilecek koşullara dahi sahip değildir. Kapasitelerini arttırmak için maddi desteklere ihtiyaç duymaktadırlar. Devlet tarafından sınırlandırılan STK’ların kaynak bulma imkânları yasal düzenlemeler ile belli bir ölçüde genişletilmiş olsa dahi hala yetersizdir. STK’ların çoğu personel, büro, ulaşım giderleri, araç ve gereç harcamalarından dolayı sorun yaşamaktadır (Göz, 2022: 47).

Sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu gelirler, geliri elde etme yöntemleri, harcamaları farklı olabilmektedir. Aynı şekilde kimileri amaçlarını gerçekleştirmek

için binlerce çalışana sahipken kimileri tamamen gönüllülük esaslı çalışmaktadırlar. Dünyada ilk sivil toplum kuruluşlarına bakıldığında zaman kilise gibi elinde imkânlar olan ve kutsal amaçlara hizmet eden kurumlar ortaya çıkmaktadır. İslamiyet'te aşevleri, yetimhaneler, imarethaneler ve kervansaraylar bu duruma örnek kurumlardır. Sivil toplum kuruluşlarının esas gelir kaynakları üye aidatları, bağışlar ve hibelerdir. Diğer bir destek türü ise bakanlıklar ve uluslararası kuruluşların desteklediği projeler karşılığında verilen hibe destekleridir (Dinçay, 2015: 332-333).

Herhangi bir mal varlığına sahip olmayan, hisse senedi, kira, bono, tahvil geliri olmayan sivil toplum kuruluşları sosyal ve ekonomik açıdan sağlam bir temel oluşturamamaktadır. Maddi yetersizliklerden kaynaklı yeteri kadar aktif çalışamamaktadırlar. Sonuç olarak STK'ların güçsüz görünmesine sebep olmakta ve büyük faaliyetlerde bulunamamaktadırlar (Sezik, 2019: 122).

Mevcut mali durum sivil toplum kuruluşlarının kamu yararına yönelik amaçlarını gerçekleştirmeyi mümkün kılmamaktadır. STK'ların ekonomik şartları düzeltilmelidir. Devlet ve özel sektör sivil toplum kuruluşlarına destek olmalıdır. STK'lara yapılan her katkı aynı zamanda sosyal refaha da bir katkıdır. Bu bakımdan son dönemde STK'lara verilen desteklerin arttığı görülmektedir. Özellikle STK'ların son dönemde sponsorluk faaliyetleri yeni bir kaynak haline gelmiştir.

2.8.2. Toplumsal Yapıdan Kaynaklanan Sorunlar

Finansal sorunlar kadar önemli bir diğer konu Türkiye toplum yapısından kaynaklı toplumsal sorunlardır. Kurum kültürünün tam olarak oturmayışından kaynaklı sivil toplum kuruluşları genellikle zorlanmıştır. Türk siyasi kültüründe devlet bürokratik ve katı merkeziyetçi güçlü bir yapıdadır hatta güçlü olduğu kadar vatandaşlarda kendisinin tahakkümü altındadır. Bu yüzden ileri bir demokrasinin olmayışı, geleneksel yapı ve devlete yüklenen misyonun fazlalığı sivil toplumun gelişmesini belli ölçüde engellemiştir.

Özellikle, Cumhuriyet döneminde demokratik, özgürlükçü bir ortamın olmayışı ve toplum içerisinde güven duygusunun giderek azalması sağlıklı bir sivil toplum alanının açılmasını engellemiştir. Sivil toplum kuruluşları karşılıklı güven, saygı ve hoşgörünün olduğu bir ortamda kendine yer bulmakta ve gelişebilmektedir.

2.8.3. Örgüt İçinden ve Örgütler Arasında Kaynaklanan Problemler

Sivil toplum örgütleri hükümet dışı organizasyonlar olarak vatandaşların ortak çıkarını koruyan talep ve beklentilerini gerçekleştirebilmek amacıyla bir araya gelen duyarlı yapılardır. Bu yüzden vatandaşlar seçimden seçime salt oy veren seçmenin ötesine geçebilmektedir. STK'lar politika belirleme ve oluşturma süreçlerine katkısı olan önemli kuruluşlardır. STK'ların kurum ve demokrasi bilincinin gelişmesi kendi içyapısına da önemli ölçüde bağlıdır. Dolayısıyla öncelikle kendi iç sorunlarını çözmelidir. Kendi içerisinde çoğulcu bir yapı oluşturamayan STK'ların topluma faydasından bahsedilemeyeceği ve ülke demokrasisine katkıda bulunamayacağı da bir gerçektir. Kamusal alanda sivil toplum örgütlerinin yaygınlığı, ortak bir yaşam alanının kurulması, farklılıkların daha çok yer aldığı bir ortamda sivil toplumda o ölçüde demokratiktir. Bu sebeple sivil toplum kuruluşlarından beklenen demokrasinin içselleştirilmesidir (Göz, 2022: 50-51).

Sivil toplum kuruluşları nasıl ki daha demokratik ve şeffaf bir devlet yapısını talep ediyorsa aynı çabayı kendisi de göstermelidir. Sivil toplum kuruluşlarının önemli sorunlarından biri bilgi eksikliği, üyeler ve yöneticiler arasındaki zayıf bağ, örgüt hantallığı, örgütlerine dair bilgileri paylaşmamaları, örgüt üyelerinin yeterli donanımda olmaması ve şeffaf olmamalarıdır. Aynı zamanda örgüt yöneticisinin bulunduğu makamı bırakmaması, hatta şahsi çıkarlarına yönelik kullanması örgüt içi temel sorunlardır. Bu sorunlar sivil toplumun değerleriyle çelişmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde çoğu sorunun çözümü ve taleplerin karşılanması sivil toplum kuruluşlarını siyaset ile iyi ilişkiler oluşturmaya yöneltmiştir. Ancak STK'ların yöneticilerinin bir yerlere gelebilmek adına sivil toplum kuruluşlarını ön ayak görmemeleri gerekir. Çünkü sivil toplum kuruluşlarının hiçbir parti himayesinde olmaması gerekir. Bu durum sivil toplum kuruluşlarına olan güveni sarsabilmektedir. Siyasi partilerin arka bahçesi olmayan, evrensel ilkelere ve hukukun üstünlüğüne bağlı olan sivil toplum kuruluşları daim olacaktır (Sezik, 2019: 123).

Esasen sivil toplum kuruluşlarından beklenen ülke demokrasisine katkıda bulunmaktır. Bunun için STK'lar birçok yöntemle başvurabilir. İmza toplama, rapor sunma, anketler yapma, kitle iletişim araçlarıyla kamuoyunu bilgilendirmek, gösteriler yapmak, bire bir görüşmelerde bulunmak gibi yöntemleri uygulayabilir. Bu

yöntemlerin etkin şekilde sonuç vermesi etkin üye ve yöneticilere bağlıdır. Zira 1990'lı yıllarda sivil toplum kuruluşlarının siyasallaşmasından kaynaklı örgüt yöneticileri sivil toplum örgüt yöneticiliğini siyasi hayata geçiş için ön basamak olarak görmüşlerdir. Ancak örgütün amaçlarını kendi şahsi amaçlarından üstün tutan, iletişim becerisi kuvvetli, net misyon ve vizyonları olan kuruluşlara ve yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Mali yetersizlik, toplumsal yapıdan ve örgüt içi sorunlardan kaynaklı problemlerin yanı sıra Sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında yaşadığı sorunlarda bulunmaktadır. STK'ların kendi aralarında ortak bir ağ ve platforma sahip olamayışı iş birliği ve iletişimi zorlu hale getirmektedir. Özellikle STK'lar arasındaki hırs ve rekabetin ben-merkezci boyutta olması iş birliği yapma imkânını ortadan kaldıracak düzeye getirmiştir. STK'lar toplum içerisinde farklılıkları birleştiren önemli yapılardır. Ancak birleştirici özelliğini ilk olarak sivil toplum kuruluşları kendi aralarında sağlamalıdır. Kendi aralarında hoşgörü tesis edilmelidir. Türkiye'de maddi ve manevi imkânlardan daha fazla yararlanabilmek amacıyla birbirleriyle rekabet eden örgütler görülmektedir. Bu sebeple hoşgörü ve çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir (Göz, 2022: 52-53).

3. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA KARAR ALMA

3.1. Baskı Grupları, Siyasal İktidar ve Sivil Toplum

3.1.1. Siyasal İktidar

İktidar kavramı insanın varoluşundan bugüne dek gelen önemli bir kavramdır. Yaşamın her alanında sosyal hayatı etkileyebilmektedir. Türkçe 'de iktidar 'bir işi yapabilme gücü, başarısı, yetki ve yeteneği veya bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar' olarak ele alınmaktadır (TDK, t.y.a). İngilizce' de ise karşılığı 'Power' olarak geçmektedir. Power, 'insanları ve olayları kontrol etme gücü' olarak geçmektedir (Cambridge Dictionary, 2023).

Hobbes ve Locke iktidar kavramını birbirinden çok farklı düzeyde açıklamaya çalışmıştır. Hobbes'un Leviathan'da açıklamış olduğu tanım, insanın iktidarını 'gelecekte görünür bir çıkarı elde etmek için şuan ki araçları' olarak açıklamıştır. Locke iktidarın tarafların rızasına dayanan, güç kullanımının kamu yararı amacıyla gerçekleşmesi gerektiğini vurgular. Gerçekte herhangi bir meşru hükümetin iktidarı rızaya dayanmaktadır. Doğrudan veya dolaylı olarak verilebilir. Rıza ve zorlama psikolojik açıdan gerçek güçlerdir. Her ikisi de iktidara vücut verir. Bunlar iktidarı yaratır ve iktidarın faaliyetlerinin bir ahenk içinde oluşmasını sağlar (Friedrich, 1999: 34-35).

Toplu yaşam, sosyal ilişkilerin gelişimini ve etkileşimini zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla sosyal ilişkiler ve etkileşimler örgütlenmenin oluşmasını sağlamaktadır. Özellikle bireyler arasındaki farklılığın sebep olduğu çatışmaları önlemeye çalışan bir yapıdır. Bu yüzden iktidar, toplumun kendisine ihtiyaç duyması ile var olmuştur (Bulut, 2016: 1-2).

İktidarın bu anlamları esasen kişinin kendi hayat becerisinden yönetimin iktisadi büyüme şekline kadar genel olarak her şeyi kapsamaktadır. Siyasal açıdan iktidar ise insanların davranışlarını farklı bir noktaya yöneltebilme gücü ve iradesi olarak açıklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda diğerleri üzerinde hâkimiyet kurabilme anlamını da taşımaktadır (Heywood, 2012: 44).

Tüm siyasal topluluklarda mutlaka bir siyasal iktidar ve iktidarı kullanan, kararlar alan, gerektiğinde bu kararları emir veya zora dayanarak yürüten kişi ve kurumlar olmuştur. Bu durum evrensel bir durumdur. Fakat önemli olan zora ve emre dayanarak yaptırmaya zorlama yetkisini kimden, nasıl ve şekilde aldığıdır. İktidarlar sadece fiziki güç ve emir yetkisiyle salt yönetmezler aynı zamanda halkı yönetme hakkına sahip olduklarına da toplumu inandırırılar. İktidarın rasgele seçilmediği ve belli bir hakka dayanması onu meşru kılmaktadır. Bu inanç vatandaşların belli görevleri yerine getirmesini sağlamaktadır. Halk korku, gelenek ve görenek, alışkanlık, menfaat kaygısı ve zorunluluk gibi çeşitli sebeplerle siyasal iktidara itaat edebilir. Fakat siyasal iktidar açısından en önemli dayanak vatandaşlar tarafından meşruluk inancıdır (Kapani, 2019: 77-78).

Bu bağlamda siyasal iktidar ve meşruiyet birbirini tamamlayan parçalardır. Meşruiyet siyasal iktidarın varlığını açıklayan üst derece anlamlandırmadır. Varlık sebebi ve istikrarının da kaynağıdır. Meşruiyet, siyasal iktidarın emir ve eylemlerinin uygulanmasında toplum ve vatandaşlar nezdinde kabulünü sağlamaktadır. Siyasal İktidar, halkın rıza verdiği şekilde toplumsal rızaya dönüşmediği sürece bir zorbalığı temsil etmektedir. Dolayısıyla siyasal iktidarların ilk arayışı toplumsal rıza ve bireysel kabuldür. Meşruiyet, iddiaların, eylemlerin ve ilişkilerin makul, gerçekçi, ahlaki ve doğal normlara dayandırılmasıdır. Böylelikle inanların ortak bir yasaya göre düşünmeleri ve harekete geçmeleri anlamına gelmektedir. Meşruiyet siyasal iktidarın hareket alanıdır. Siyasal olarak hangi eylem ve uygulamalarının kabul edilebilirliğini belirlemektedir. Özetle meşruiyet siyasal iktidarın toplumu kuşatırken kullandığı dil, söylem, oluşturduğu inançlar, değerler, semboller, mitolojik evren, üretilen toplumsal ve bireysel yaşam alanlarının tümünü kapsamaktadır. Bu durum meşruiyetin tüm topluma yayılmasını ifade etmektedir (Çetin, 2003: 62-68).

3.1.2. Baskı Grupları

Temsili demokrasilerin ayırt edici özelliklerinden biri çoğulculuğa dayanan katılımcı bir model de olmalarıdır. Özellikle gelişmiş ülkelerde uygulanması sebebiyle az gelişmiş veya gelişmede geri kalmış ülkelere örnek olmaktadır. Fransız ve sanayi devrimleri ile egemenliğin toplumun geniş kesimlerine ait olma anlayışı tarihsel süreçte yaygınlaşmıştır. Halkın yönetime ve demokratik karar alma

süreçlerine katılımının kabul edilmesi ile beraber anayasa ile korunma altına alınmıştır. Zaman içerisinde demokratik süreçlere katılım yöntemleri bireysel ve grupsal düzlemde farklı şekillerde uygulanmıştır. Bireysel düzlemde katılımın yanı sıra ortak amaçlar ve menfaatler doğrultusunda bireyler tarafından oluşturulan sendikalar, dernekler, siyasal partiler, vakıflar ve baskı grupları gibi organizasyonlar aracılığıyla karar verme mekanizmaları üzerinde yoğun şekilde etkiye bulunmasını sağlamıştır. Mesleki, kültürel, ideolojik veya ekonomik amaçlar ile ortak paydada buluşan bireylerin ortak çıkarlarını korumak için örgütlenmeleri karar verici mekanizmalar karşısında etkili bir yöntemdir. Baskı grupları bu açıdan demokrasilerde önemli bir örgütlenmedir. Etkileme gücüne sahiptir (Acar, 2019: 236).

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte giderek karmaşık bir yapıya bürünen toplum yapısını ve insanları farklı mücadelelerin içinde bulunmaya yöneltmiştir. Böylelikle siyasal mücadelenin dışında farklı toplum kesimlerinin çıkarlarını koruyan ve hak ve özgürlükler için çalışan, farklı türlerde mücadele yürüten örgütlenmeler oluşmuştur (Şener, 2020: 253).

Baskı grupları kavramı soyut bir kavram olduğundan dolayı farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır. Baskı grupları ortak menfaatler doğrultusunda çalışan ve bunları gerçekleştirmek için siyasal iktidar üzerinde baskı kuran gruplardır. Tanımlamada geçen menfaat kavramından dolayı zaman içerisinde menfaat grubu olarak adlandırılmıştır. Ancak her menfaat grubu baskı grubu değildir. Aradaki fark davranış ve yöntem farklılığından gelmemektedir. Menfaat grupları siyasal iktidarı etkilemeye çalıştığı zaman baskı grubu olabilmektedir. Bu yüzden etkileme durumu baskı grubunun ayırt edici özelliklerindendir (Çomaklı, 2003).

Nitekim baskı grupları yönetimin eylem ve politikalarını etkileme amacı taşıyan örgütlerdir. Amaç iktidarı kazanmak değil iktidara tesir etmektir. Bu noktada siyasi partilerden ayrılmaktadır (Heywood, 2012: 262).

Baskı gruplarının açık veya örtülü olarak desteklediği bir parti olabilir fakat iktidarı ele geçirmek ve yönetmek amacı taşımamaktadırlar. Ayrıca siyasal partilerin ülkedeki genel tüm sorunlar hakkında bilgisi vardır veya bu doğrultuda program hazırlanması beklenir. Ancak baskı gruplarının ilgi alanı daha sınırlıdır (Şener, 2020: 255).

Baskı gruplarının gücünü sahip olduğu üye sayısı, mali kaynaklar, organizasyon, saygınlık, liderlik ve siyasal ve sosyal sitemler büyük ölçüde etkilemektedir. Baskı grupları bu yüzden hedefledikleri amaca ulaşabilmek için üye sayısı açısından büyük bir potansiyele sahip olduklarına dair imaj sergilerler. Sergiledikleri imaj ile seçim dönemlerinde etkili olabileceklerini kanıtlamaya çalışırlar. Bu güce eriştiklerinde siyasal otorite üzerinde etkili olmaktadır. Ancak bazı baskı gruplarının gücü üye sayısına bağlıyken bazı baskı gruplarının gücü farklı bir faktöre bağlı olabilmektedir. Üye sayısından gücünü alan önemli baskı gruplarından biri işçi sendikalarıdır. İşçi sendikalarının üye sayısının niceliksel bakımdan çokluğu ve aynı yönde oy kullanma ihtimali siyasal iktidarı etkilemesi bakımından kaçınılmaz olmaktadır. Baskı grupları mali kaynaklar açısından ise sahip olduğu maddi imkânlar ölçütünde etkili olabilmektedirler. Üye aidatları, bağış ve yardımlar, yapılan sergiler, yayınlar, konferanslar, eğlence ve spor aktivitelerinden sağlanan gelirler ve mal varlığından elde edilen gelirler baskı gruplarının sahip olduğu maddi kaynaklardır. Baskı grupları yaptığı organizasyonlarda özenli olduğu ölçüde yönetim üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca baskı gruplarının toplum içerisinde sahip olduğu kanaat ve yargılarda oldukça önemlidir. Grup içerisinde yer alan kişilerin toplum tarafından tanınması ve itibar sahibi olması baskı grubunun gücünü arttıran faktörlerdendir (Ay, 2003).

3.1.3. Sivil Toplum

Eski çağlardan beri çokça tartışılan kavramlardan biridir. Sivil toplum kavramı 18. yüzyıla dek devletten bağımsız bir yapı olarak ifade edilmezdi. Sonrasında devletten bağımsız ve özerk bir alanı ifade etmeye başlamıştır. Sosyal bilimlerin tartışmalı kavramlarından biri olan sivil toplum, farklı zaman ve koşullarda farklı düşünürler tarafından incelenmiştir. Sivil toplum kuruluşları, insanların belli ihtiyaç ve taleplerini yerine getirmek, belli konularda kamuoyu oluşturmak ve halkı aydınlatmak için kurulan gönüllü kuruluşlardır. Kamu hizmetlerine kalite katan, zaman ve fiyat tasarrufu sağlayan, toplumsal bilinci arttıran, pazarlama ve lobicilik faaliyetleri gibi birçok entelektüel perspektif sunan bir modeldir. Bu çerçevede sivil toplum, ‘maddi menfaat olmaksızın gönüllü bireylerin, toplumsal ihtiyaç ve amaçlar doğrultusunda çalışan örgütlerdir’. Sivil

toplum kuruluşları, toplum ile etkileşim sonucunda şekillenir ve toplumsal ihtiyaçlardaki değişimler itibariyle yeni amaçlar edinebilirler (Ateş ve Nohutçu, 2006: 248-249).

Günümüzde sivil toplum öncelikli olarak çoğulcu esaslı, demokratik bir yönetim tarzını talep etmektedir. Bu sebeple yerel ve uluslararası aktörlerin desteğini de almaktadır. Sivil toplum politik açıdan yasama, yürütme, yargı ve medyadan sonraki önemli beşinci güçtür. Hizmet ve istihdam açısından ise kamu ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak adlandırılmaktadır. Zira siyasal ve kültürel sınırları aşarak dünya çapında bir aktör haline gelmiştir. Küresel bir aktör haline gelen sivil toplum, protestolar, sosyal hareketler ve gösterilerle ortak iyiyi oluşturmayı amaçlamaktadır. Dünya çapında yoksulluk, savaş, doğal afetler ve yıkımları üzerine faaliyetlerde bulunmakta ayrıca eğitim, sağlık ve çevre bilinci konusunda küresel çapta insanlık için faydalı projelere imza atmaktadırlar. Ayrıca insani olmayan ortak iyiye aykırı olan, belli çıkar gruplarına hizmet eden bazı ekonomik, sağlık, eğitim ve politik nitelikli birçok projeye tepki vermekte, imza kampanyaları oluşturmakta veyahut protesto ve gösterilerle toplumu hareket geçirerek kamuoyu oluşturmaktadır (Demirel, 2011: 156-160).

Sivil toplum kuruluşları, toplumsal desteği almak ve kamuoyu oluşturmakta belli roller üstlenen, talepler doğrultusunda hareket eden ve toplum bilincini geliştiren ve demokratik katılımın gerçekleşmesini sağlayan kuruluşlardır. Bazen doğal süreç içerisinde oluşan bazen de bilinçli olarak oluşturulan örgütlenmelerdir. İhtiyaç ve talepleri kamusal alana taşımaktadırlar. 20. yüzyılın sonlarında çoğulculuk ve demokratikleşme önemli bir alanı oluşturmakta ve dengeyi sağlamaktadır. Ülkelerin demokratikleşme sürecine olumlu katkıda bulunmaktadırlar (Yavuz ve Kaynar, 2015: 184).

3.2. Türkiye’de Kamu Politikalarını Etkileyen Önemli Sivil Toplum Kuruluşları

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de kamu politikası oluşturulma sürecinde bir aktör olarak etkili olan sivil toplum kuruluşları üzerinde durulacaktır. Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Türkiye Eğitim Vakfı (TED), Kızılay, Erozyonla Mücadele,

Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) ve Türkiye Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği amaçları ve faaliyetleri açıklanacaktır.

3.2.1. Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD)

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), 1971 yılında Türkiye'nin önde gelen müteşebbisleri ve iş dünyasının tanınan yöneticileri ile Türkiye'de çalışmalar yapmak amacıyla bir sivil toplum kuruluşu olarak kurulmuştur. TÜSİAD Genel Merkezi İstanbul'dadır. Ankara Temsilciliğinin yanı sıra Brüksel, Washington D.C., Berlin, Londra ve Paris'te uluslararası temsilcilikleri bulunmaktadır. Ayrıca Çin, Siklon Vadisi ve Körfez ağları vardır. Öte yandan 1987 yılından beri Avrupa İş Dünyası Konfederasyonu'nun üyesidir. TÜSİAD temsil açısından 4.500'e yakın şirketi bünyesinde barındırmaktadır. Bu şirketler; Kamu dışı milli gelirin yarısını, dış ticaretin %85'ini (enerji ithalatı haricinde), kayıtlı istihdamın yarısını (kamu ve tarım hariç), kurumlar vergisinin ise %80'ini ödemektedir. Yapılanma bakımından TÜSİAD tüm çalışmaları yönetim kurulu üyelerinin başkanlık yaptığı 10 yuvarlak masa ve masaların bünyesinde bulunan çalışma grupları ile yürütmektedir. Bu çalışmaları temsilcilikler, genel sekreterlik ve üniversite forumlarının katkı ve destekleriyle yürütmektedir (TÜSİAD, t.y.).

TÜSİAD, tüzükte amacını şu şekilde açıklamıştır: evrensel ilkelere bağlı, düşünce ve inanç özgürlüklerine saygılı, laik, katılımcı, demokratik hukuk devleti anlayışını savunan, liberal ekonomi ve rekabetçi piyasa ekonomisinin gerekliliğini vurgulayan ve sürdürülebilir çevrenin oluşturulduğu bir toplumsal düzenin oluşması için çalışmayı hedeflemektedir (TÜSİAD, t.y.: md. 2).

Nitekim dernek bu amaçları gerçekleştirmek için farklı birçok faaliyette bulunmaktadır. Eğitim, çevre, sosyal güvenlik, istihdam, iş ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesi, iş dünyasında hareket birliğinin sağlanması, rekabete dayalı istikrarlı büyümenin sağlanması, ürün ve pazarın çeşitlenmesi, dışa açık bir ekonominin oluşturulması, uluslararası yatırımların artması ve Türkiye-AB politikalarının geliştirilmesi doğrultusunda çalışmalar yapar. Ayrıca sürece katkısı olması adına raporlar ve öneriler hazırlar. Ortak ilkeler çerçevesinde iş insanları ile gerekli iletişimleri kurar ve iş birlikleri yapar. Türk iş dünyasının farklı yerlerde temsil edilmesi için yabancı ülkelerde ve uluslararası

platformlarda temsilcilik açar veya üye olur. Amaçlarına yönelik alanlarda ise projelerin tarafı, paydaşı veya katılımcısı olarak eşlik eder. Çalışma komisyonları ve çalışma grupları oluşturur. Türk iş dünyası adına ulusal ve uluslararası düzeyde politikaları belirleme ve karar alma süreçlerine doğrudan katılır ve fikirlerini aktarır. Bu doğrultuda oluşturulan fikir, raporlar ve belgeler kamuoyuna, parlamentoya, iktidara, kamu kurum ve kuruluşlarına aktarmak amacıyla yazılı ve görsel araçları kullanır. Seminerler, konferanslar, kongreler, toplantılar, yurtiçi ve yurtdışı tanıtım çalışmaları düzenler (TÜSİAD, t.y.: md. 3).

TÜSİAD'ın kurulduğu dönem itibariyle 1970'ler gruplar arası çatışmanın yaşandığı, kutuplaşma eğilimlerinin arttığı, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların yaşandığı bir dönemdir. Dönemin sınırlı koşullarında iş adamları ve sermaye sahiplerinin etkinliklerini arttırmak ve korumak için kurulmuştur. 1970-1980 arası sanayicilerin menfaatlerini korumak için çaba göstermiştir. Makro ekonomik raporlar hazırlayarak ekonomi politikalarına etki etmiştir (Tuncay, 2018: 23).

TÜSİAD zaman içerisinde ekonomik gelişmeleri yakından takip eden ve iş adamlarının çıkarlarını koruyan bir yapıdan ziyade daha da öteye giderek etkili bir baskı grubu olmayı tercih etmiştir. 1979 yılı bu dönüşümün yaşandığı bir yıldır. Yaşanan bu dönüşüm ile birlikte TÜSİAD kamuoyunda bir marka haline gelmiştir. Sivil toplum içerisinde yeni ve etkili bir konuma yerleşmiştir. 1980'den sonra yalnız ekonomi üzerine raporlar oluşturma yanı sıra siyasal ve sosyal alanlarda da raporlar hazırlamıştır (Koyuncu, 2006: 130).

Nitekim 1970'lerin sonlarında siyaset kurumu üzerinde etkisini hissettirmeye başlamıştır. Uygulanan politikalardan hoşnut olmadığını gazeteler ve reklam kampanyaları aracılığıyla kamuoyuna sunmuştur. 15 Mayıs 1979'da başlatmış olduğu kampanyalar ile dönemin Bülent Ecevit hükümeti üzerinde etkili olmuştur (Işık, 2018: 161).

ABD, Bretton Woods sisteminin dünyada çökmesiyle liberalizmi tüm dünyaya yayma çabasına girmiştir. IMF ve Dünya Bankası aracılığıyla liberal ekonominin desteklenmesi istenmiştir. TÜSİAD'ın bu açıdan destekleyici yaklaşımını Bülent Ecevit Hükümetini eleştiren tavrında görmek mümkündür (Şekerli ve Akçetin, 2020: 118).

Yaşanan ekonomik krizi takiben siyasi krizde yaşanmıştır. TÜSİAD bu dönemde hareketlerini arttırmış ve çeşitli ilanlar vermiştir. “Ulus Bekliyor, Gerçekçi Çıkış Yolu, Yokluğu Paylaşmak Mı? Bolluğu Saklamak Mı?, Refahın ve Hürriyetlerin Düşmanı: Enflasyon” gibi ilan ve sloganlar ile sorunlar ve çözümler açıklanmıştır. Özel teşebbüs, artan enflasyon, kamu harcamaları, sosyal güvenlik politikaları, bürokratik zihniyet, karşılıksız para basımı, vergi kaçakçılığı, üretim eksikliği, enerji yetersizliği ve döviz darlığı gibi konulara değinilmiştir (TÜSİAD, 1979).

Ayrıca TÜSİAD’ın en önemli amaçlarından biri Türkiye’nin Batı’ya uyum sağlaması için elverişli ortamlar hazırlamasıdır. Batı demokrasisine atıfta bulunan birçok rapor yazmıştır. Hatta en önemli bulunan raporlarından biri 1977 yılında yayınlanan ‘Türkiye Demokratikleşme Perspektifleri’ adlı rapordur. Rapor, Türk Anayasası’nın analizi ve Demokrasinin geliştirilmesi için gerekli koşulları içermektedir. Yayınlandığı dönem içerisinde tartışmalara yol açmıştır. 2000’li yıllarda ise Türkiye-Avrupa Birliği üyeliği üzerinde raporlar hazırlatmıştır. Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği üzerindeki engellerin varlığı üzerinde yoğunlaşmış, demokratikleşme, hukuk ve ekonomik istikrar alanlarında mevcut eksikleri gidermeye yönelik raporları kamuoyunun gündemine getirmiştir (Koyuncu, 2006: 132).

2001 yılında hazırlanan Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasal Kriterleri -Görüşler ve Öncelikler No.1-2 ve Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri ve AB Kopenhag Siyasal Kriterleri -Görüşler ve Öncelikler No.3-4 adlı raporlarda Kopenhag siyasi kriterlerine uyum sağlamak için gerekli adımlar ve reformlar kamuoyuna sunulmuştur. TÜSİAD’ın oluşturduğu raporlar Türkiye’nin AB yolunda eksiksiz adımlar atması amacı taşımaktadır. Bu noktada Kopenhag siyasi kriterleri Türkiye-AB ilişkileri açısından dönüm noktasıdır. TÜSİAD, Kopenhag Siyasi Kriterleri ve kriterlere uyum taahhütlerini kapsayan Ulusal Programın geçmesinde etkin rol oynamıştır. Ayrıca Avrupa Birliği uyum sürecinde özel sektörün önemli olduğunu vurgulayan TÜSİAD, 1996 yılında Brüksel Temsilciliğini açmış keza 1987 yılından beri üye olduğu UNICE aracılığıyla AB uyum süreci hakkında izlenimlerde bulunmuş ve bu süreci doğru adımlarla gerçekleştirmesi için çalışmalar yapmıştır (Işık, 2018: 162-163).

Öte yandan TÜSİAD'ın Türkiye-AB ilişkileri konusundaki önemli faaliyetlerinden biri lobicilik yapmaktır. Avrupa kamuoyuna Türkiye hakkındaki çekinceleri gidermek için Türkiye'yi tanıtmakta veya Türkiye'ye geziler organize etmektedir. TÜSİAD Türkiye hedef gösteren veya aleyhine lobicilik yapan kurumlara karşı mücadele etmektedir (Koyuncu, 2006: 140).

TÜSİAD kuruluş tüzüğünde belirttiği üzere ve yapmış olduğu çalışmalar ile ülkenin geleceği için faydalı çalışmalar yapacağını duyuran bir sivil toplum kuruluşudur. Ülkenin kalkınması için çabalayan ve özel sektörün bütün unsurlarıyla kalkınma süreci içerisinde bulunmasına olanak sağlamıştır. TÜSİAD, hem yönetilen hem de yöneten olarak politika yapım sürecine katkıları olan önemli bir aktördür. Yönetişim anlayışının artmasıyla beraber çok aktörlü bir sisteme geçilmiştir. Bu sebeple sivil toplum kuruluşları karar verme süreçlerinde etkili olmaktadır. Türkiye'nin demokratik düzlemde, toplumsal düzenin oluşturulmasında ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için çalışmalar yapmıştır. Küreselleşme süreci ile beraber Türkiye-AB ilişkilerini destekleyerek bölgesel ve yerel düzeyde gelişmesini sağlamaktadır (Zengin, 2021: 127).

3.2.2. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)

Hakkın ve hukukun üstünlüğüne, adalet ve eşitliğe, barış ve güvenliğe, refah ve huzurun sağlandığı, evrensel değerler ışığında, kendi içinde bütün, bölgede ekonomik ve siyasi alanda aktif, saygın bir Türkiye mevhumuyla yola çıkan hassasiyet sahibi iş adamlarının 9 Mayıs 1990 tarihinde İstanbul'da kurdukları 'İş Adamları Derneği'dir. İş camiasında olduğu kadar toplumun diğer kesimleri için de model olacak örnek bir eğitim, rehberlik ve danışmanlık merkezi olan, uygulama ve çalışmalarını profesyonel düşünce temelleri üzerine oturtan, entelektüel donanımını paylaşan, 'kamu yararı dernek' statüsünde olan bir sivil toplum kuruluşudur. Misyon olarak; Ulusal ve uluslararası alanda bağlantısız ve bağımsız olarak hareket eden bir dernek olarak, ilke ve değerleri doğrultusunda üye sayısını arttırmak, üyeler arasında iş birliğini güçlendirmek ve kendi içinde sağladığı birlik ve beraberliği ülkenin maddi ve manevi gelişimine katkı sunmayı amaçlamaktadır (MÜSİAD, 2023).

MÜSİAD, esas temellerini 1980 ve sonrasında uygulanan politikalar ile atmaya başlamıştır. 1980'li yıllar uluslararası alanda etkili olduğu kadar Türkiye için

siyasi ve ekonomik hayatta da değişimlerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde ekonomideki geleneksel rol sorgulanmaya başlanmış, korumacı ticaret anlayışı terk edilmiş ve dış ticarete önem verilmiştir. Nitekim uygulanan politikalar ile muhafazakâr ve İslamcı kesim desteklenmiş, bu kesimleri temsil eden iş adamları büyümeye başlamış ve iktidar ile ilişkilerini geliştirmiştir. Genel itibariyle derneği var eden iş adamları Özal dönemi ve Neoliberal politikaların sonlanmasıyla ortaya çıkmıştır (Büyüktanır, 2013: 179).

MÜSİAD amaçları bakımından iş insanlarını ve istihdam ettiği kişilerin donanımlarını arttırmayı; onların ticaret ve sanayide daha verimli çalışmasını hedeflemektedir. Küçük, orta ve büyük işletmelerde iş gelişimine önem verir ve insan, para ve bilgi unsurlarının dengede kullanılmasını sağlar. Sektörler açısından ise iç ve dış pazarlar fark etmeksizin pazarların araştırılmasına ve üretici-tüketici arasındaki yolların açılmasına öncelik tanır. Ayrıca ülkede ekonomik ve sosyal sorunların yanı sıra uluslararası sorunlar ile ilgili çalışmalar yapar ve kamuoyuna sunar. 2023 yılı itibariyle 165 şube, 60.000 işletme, 2.000 kişiye istihdam, 84 irtibat noktası ve 13.000 üyeyi temsil etmektedir (MÜSİAD, t.y.).

Dernek, yurtiçi ve yurtdışı gezileri, ülke raporları, fuarlar, forumlar, araştırma raporları, eğitim ve meslek komiteleri çalışmaları, projeler ve insani yardım çalışmaları gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Wikipedia, 2023a).

MÜSİAD, İş dünyasında var olan bir dernek olarak maddi bir amaç gütse de, dini ve muhafazakâr değerleri olan ve kimliğini bu değerler doğrultusunda inşa eden bir dernektir. Bu noktada diğer derneklerden ayrılmaktadır (Büyüktanır, 2013: 176).

Demokrasi, ekonomik ve siyasi beklentiler aynı olmakla beraber MÜSİAD bu beklentilerin gerçekleşmesi için takip edilmesi gereken yolun aile bağları ve manevi değerlerden geçtiğini savunmamaktadır. Bu açıdan Türkiye’de ekonomik ve toplumsal alanlarda etkili olan önemli sivil toplum kuruluşlarından biridir.

3.2.3. Türkiye Eğitim Vakfı (TED)

Mustafa Kemal Atatürk, Türk modernleşmesi için eğitimin vazgeçilmez bir unsur olduğuna inanan bir liderdir. 1 Kasım 1925’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışında yapmış olduğu konuşmada halka eğitimde hedeflenen düzeye ulaşmak için özel girişimlere ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Bu vizyon ile

Atatürk'ün önderliğinde ve Cumhuriyeti kuran öncü kadrolar ile 31 Ocak 1928 tarihinde oluşmuş 12 Aralık 1939 tarihinde bakanlar kurulunun kararıyla kamuya yararlı dernek statüsüne sahip olmuştur. İlk adı 'Türk Maarif Cemiyeti' olan derneğin adı 1946'dan beri Türk Eğitim Derneği olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Köklü bir sivil toplum örneği olarak kurulduğu günden beri eğitim alanında çalışmaktadır. Maddi yetersizliklerle mücadele eden başarılı çocukların eğitimlerini desteklemekte ve Türk eğitim sistemine bilimsel ve maddi kazanımlar sağlamaktadır (Türk Eğitim Derneği [TED], t.y.a).

Derneğin İstanbul, Adana, Kayseri, İzmir, Washington ve Londra'da temsilcilikleri bulunmaktadır. 1949'dan beri Adana'da bir kız öğrenci yurduna sahiptir. TED Karabük, TED Polatlı ve TED İstanbul Kolejleri ve Ankara'da bulunan TED Üniversitesi 'de öğrencilere yurt imkânları sağlamaktadır (TED, t.y.b).

Türkçe ve yabancı dillerde okullar ve yurtlar açmak, nitelikli öğrenciler yetiştirmek, eğitim standartlarını çağdaş seviyelere taşımak, araştırma projeleri ile eğitimin sorunlarını belirlemek ve kamuoyunu çözümler konusunda bilinçlendirmek ve Türk eğitim politikasının oluşturulmasında söz sahibi olmak temel misyonlarından (TED, t.y.a).

Türkiye Eğitim Derneği, eğitim sistemi ve eğitim politikalarıyla ilgilenmesi adına bir düşünce kuruluşu olarak TEDMEM'i kurmuştur. TEDMEM'in amacı nitelikli bir eğitim sisteminin inşa sürecine aracı olmaktır. Yenilikçi eğitim politikaları oluşturmak ve uygulanmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda yayınlar ve etkinlikler düzenlemektedir. Kamuoyu, eğitim ve eğitim bürokrasisi arasında köprü görevi görür. Eğitim politikalarına yön vermek için kamuoyunu aydınlatmak için raporlar hazırlamaktadır. Eğitim politikaları üzerine görüş ve değerlendirmelerde bulunur. Eğitim sorunları ve çözümleri üzerine bilimsel toplantılar, çalıştaylar ve konferanslar düzenler. Kamuoyunda oldukça geniş yankıda bulunan çalışmalara sahiptir. Eğitim gündemini etkilemektedir (TED, t.y.b).

Türk Eğitim Derneği'nin gerçekleştirmiş olduğu bazı faaliyetler:

- 'Sınavların Gölgesinde Eğitim Sistemi' raporuyla ezberci eğitim sistemi eleştirilmiş olup, nitelikli eğitime vurgu yapılmıştır.
- Düzenli olarak Eğitim Değerlendirme Raporları hazırlanmaktadır.

- ‘Ders Saatleri ne kadar az ne kadar fazla?’ adlı çalışma ile OECD ve AB ülkeleri örnek alınarak ders ve süre konusunda görüşler ve öneriler rapor halinde hazırlanmıştır.
- ‘COVID- 19 sürecinde Eğitim: Uzaktan Öğrenme, Sorunlar ve Çözüm Önerileri’ raporu ile okulların güvenle açılması ve eğitimdeki telafinin giderilmesi için öneriler oluşturulmuştur. Zira ardından ‘Türkiye’nin Telafi Eğitimi Yol Haritası’ paylaşılmıştır. Salgın sürecinin ardından hızlı biçimde artan dijitalleşmeden dolayı ‘Dijital Obezite’ raporu oluşturulmuştur.
- ‘Türkiye’nin TIMMS 2019 Performansı Üzerine Değerlendirme ve Öneriler’ raporunda ülke genelinde matematik ve fen bilimleri performansı, öğrenme alanları ve bilişsel beceri durumu analiz edilmeye çalışılmıştır. Gerekli değerlendirmeler sonucunda öneriler hazırlanmıştır.
- ‘Öğretmenlik Meslek Kanunu Öneri Metni’ hazırlanmıştır.
- Sınav sistemine yönelik ‘Hayat=180 dakika mı?’ Kampanyası düzenlenmiş olup kampanya sonrasında ‘Hayat=195 dakika mı?’ Olarak düzenlenmiştir.
- 2023 seçim döneminde ise ‘Seçimlerde Eğitimin Yeri: Siyasi Partilerin Vaatleri ve Seçmenlerin Beklentileri’ üzerine bir kamuoyu çalışması yapılmıştır (TEDMEM, t.y.).

3.2.4. KIZILAY

Kızılay savaş esnasında yaralanan veya hastalanan askerlere herhangi bir ayırım gözetmeksizin yardım etmek ve ulaşmak arzusuyla doğmuştur. 11 Haziran 1868 tarihinde “Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti” adıyla kurulmuştur. 1877’de “Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti”, 1923’te “Türkiye Hilali Ahmer Cemiyeti”, 1935’te “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ve 1947’de “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır. Kuruluşa “KIZILAY” adını Mustafa Kemal Atatürk vermiştir (KIZILAY, t.y.).

1876 Osmanlı-Rus harbinden 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı’na dek geçen süre içinde, Türkiye’nin taraf olduğu savaşlarda, cephede sabit ve seyyar hastaneler, hasta taşıma ekipleri, hastane gemileri, hemşireler ve gönüllü hasta bakıcılar aracılığıyla on binlerce Mehmetçik tedavi edilmiştir. Ayrıca savaştan etkilenen kişilerin düşman

ordusundan olduğuna bakılmaksızın insani duygularla tedavi edilmiştir. Sivil halkın bakımı ve korunması için çalışılmıştır. I. Meşruiyetin ilanından sonra İstanbul'da yayılan kolera salgınından beri ortaya çıkan tüm doğal afetlerde, felaketzedelerin bakımı, beslenmesi ve korunması gibi temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Uluslararası yardım faaliyetleri, hemşirelik ve ilk yardım faaliyetleri, kan alma-verme ile ilgili tüm hizmetler alanında öncülük yapan ve vatandaşların ihtiyaçlarını gideren bir sosyal hizmet kuruluşudur (KIZILAY, t.y.).

1868 yılından beri toplumsal dayanışma ve sosyal refah için çalışan Kızılay, yoksul ve muhtaç insanlara yardımlarda bulunmak, kan, uluslararası yardım, göç ve mülteci hizmetleri, afet, ilk yardım, eğitim, gençlik, sosyal hizmetler ve mineralli su işletmeleri alanında topluma hizmet eder (KIZILAY, t.y.).

3.2.5. Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)

Çevre kavramı, 1972'de Stockholm Konferansı ile dünya literatürüne girmiştir. Ancak çevre ve sürdürülebilirlik kavramlarının topluma kazandırılması, 1992 yılında Rio de Jenerio'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile gerçekleşmiştir. Saygın iki iş adamı olan Hayrettin Karaca ve A. Nihat Gökyiğit bu kavramı Türkiye'ye kazandırmak için 1992 yılında Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'nı kurdu. Halk onları Toprak Dede ve Yaprak Dede olarak tanımaktadır. Hedefleri ülkeyi tehdit eden erozyonla mücadele edilebileceğini göstermektir. Ağaçlandırma yapmak, toprağa sahip çıkmak, tehlikeye dikkat çekmek, doğal varlıkları korumak ve bu mücadeleyi devletinde bir politikası haline getirmeyi gerçekleştirmektir. Nitekim hedeflerine ulaşmak için erozyonun bir kader olmadığını ve erozyonla mücadele edilebileceğini anlatmak ile başlamışlardır. Özellikle 'Türkiye Çöl Olmasın' sloganı toplum içerisinde büyük ölçüde yankı uyandırmıştır. Kısa sürede halk tarafından karşılık bularak gönüllü ve destekçileri artmıştır (TEMA, t.y.).

Destekçiler sayesinde gerçekleştirilen çalışmalar;

- Mera ve Toprak Yasaları çıktı.
- Çevre ile ilgili yaklaşık 100 kitap kamuoyuna kazandırıldı.
- Doğal varlıkları korumak için açılan 305 davanın 179'u kazanıldı.

- Türkiye'nin 81 ilinde en az bir orman oluşturuldu. 43.500 futbol sahası büyüklüğünde yaklaşık 40 milyon fidan dikildi. 22.000 futbol sahası büyüklüğünde 700 milyon meşe palamudu ekildi.
- Eğitim ve farkındalık çalışmaları ile 5 milyondan fazla çocuğa ulaşıldı. Eğitim ve öğretimin her seviyesine modern doğa eğitimleri programları oluşturuldu. Milyonlarca insan eğitim programlarından faydalandı ve ekoloji okur yazarlık kavramıyla insanlar tanıştırıldı.
- Çevre seminerleri ile 35 bini aşkın kamu görevlisi ve 230 bini aşkın öğretmene ulaşıldı.
- 365 kırsal kalkınma, koruma ve ağaçlandırma projesi gerçekleştirildi (TEMA, t.y.).

Ayrıca TEMA Vakfı iklim politikaları üzerinde etkili olan bir sivil toplum kuruluşudur. Mevcut iklim değişikliği üzerinde politikalar geliştirmekte ve bunu ilgili karar vericiler ile paylaşmaktadır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine (UNFCCC) gözlemci olarak katılan ilk sivil toplum kuruluşudur. Süreci yakinen takip etmekte ve diğer sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde. TEMA, İklim değişikliği konusunda çalışan EEB (European Environmental Bureau) ve CAN-E (Climate Action Network Europe) gibi sivil toplum örgütlerinde etkin rol almaktadır. Bu sayede uluslararası iklim değişikliği konusunda politika yapım süreçlerini etkilemekte ve küresel çevre sorumluluğunu yerine getirmektedir. Türkiye'de ise iklim değişikliğine neden olan yatırımları ve iktidar politikalarını yakından takip etmektedir. TEMA, iklim değişikliği ve sera gazlarının azaltılması yönünde çalışmalarını sürdürmektedir. Aynı zamanda ulusal ve uluslararası yönetimler dışında yerel yönetimlerden de destek almaktadır. Bu kapsamda 'iklim elçileri' projesi oluşturulmuştur. Proje ile gönüllüler kentlerde iklim elçiliği yapmakta ve karar vericiler ile diyalog geliştirmektedir. Ayrıca Env.net projesi ile Türkiye ve Batı Balkanlarda bir çevre ağı oluşturulmak amaçlanmaktadır. Çevre ve Şehircilik bakanlığı ile iklim mevzuat çalışmalarına ve ulusal iklim değişikliği stratejilerine katkı sunmak amacıyla ziyaretler gerçekleştirmektedir (TEMA, t.y.).

3.2.6. Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

1996 yılının Ramazan ayında ‘Şehir ve Ramazan’ adlı televizyon programı ile yardım faaliyetlerine başlamıştır. Yardım da bulunmak ve yardım almak talebiyle başvuran kişilerin istekleri doğrultusunda ‘Deniz Feneri’ olarak program haftalık olarak yayınlanmıştır. 1998 yılında aynı isim ile devam ederek dernek olmuştur. Binlerce bağışçı ve gönüllüye sahiptir. Dünya genelinde yüzbinlerce aileye sağlık, gıda, giyim, barınma ve para yardımında bulunmakta ve gün geçtikçe bu sayı artmaktadır. Yaptığı yardımları ve çalışmalarını sistemli ve disiplinli şekilde organize etme kurumsal anlayışına sahiptir. Zira 2002’de özenli çalışmalarından dolayı ISO 9001 Kalite Belgesi ile ödüllendirilmiştir. Dünyanın dört bir yanına kapsamlı düzeyde yardımlar ulaştırmakta ve sosyal sorumluluk anlamında lider bir dernek konumundadır. Yapılan bağışlar yapıldığı andan yardıma dönüştüğü ana kadar her ayrıntı şeffaflıkla kayıt altında tutulmaktadır. 2007’de bu gayretlerinden dolayı TBMM Üstün Hizmet Ödülü’nü almıştır. 2004 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla kamu yararına çalışan ve izin almadan yardım toplayabilen dernek statüsü verilmiştir. Ayrıca İslam Dünyası STK’lar Birliği ve BM Ekonomik ve Sosyal Konsey’ine akredite bir kurumdur (Deniz Feneri, t.y.).

2022 yılında gerçekleştirmiş olduğu bazı faaliyetler;

- 400.000 kişiye gıda kartı yardımında bulunulmuştur.
- 107.000 öğrenciye eğitim yardımları yapılmıştır.
- 18 ülkede 702 su kuyusu açılmıştır.
- 27 farklı ülkeye 455 bin kişiye ramazan yardımları yapılmıştır.
- 28 farklı ülkede 650 bin kişiye kurban dağıtımı yapılmıştır.
- Suriye İdlib bölgesinde 500 aileye ev inşa edilmiştir.
- 16 farklı ülkede 4.514 hisse adak, akika ve şükür kurbanları kesilmiş, ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.
- 8 ülkede 9.115 kişiye Kur’an-ı Kerim hediye edilmiştir.
- 16 ülkede 604.000 aileye gıda yardımı yapılmıştır.
- Suriye’ye 41 tır insani yardım gönderilmiştir (Deniz Feneri, t.y.).

Genel olarak yoksullukla mücadele bakımından STK’lar devletin eksik veya yetersiz olduğu alanları doldurma becerisine sahiptir. Merkezi politikalarla gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluğun giderilememesinden dolayı STK’lar sorumluluk

ve maliyet paylaşımında bulunmuştur. Dolayısıyla STK'lar kısmi olarak yoksulluğu gidermekte yardımcı ve Neoliberal politikaların yeniden yapılandırılmasında rol almaktadır. STK'lardan dolayı devlet alandan kısmen de olsa yavaşça geri çekilmiştir (Tınar, 2022: 144).

3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Karar Alma Sürecini Etkileme Yöntemleri

Sivil toplum kuruluşları belli amaç ve hedefleri gerçekleştirmek amacıyla siyasi iktidarı karar alma süreçlerinde etkilemek için farklı yöntemler kullanmaktadır. İkna yöntemi, bilgilendirici yöntemler, tehdit yöntemi ve karşı kampanyalar sürdürmek gibi yöntemlere başvurmaktadır.

3.3.1. İkna Yöntemi

İkna yönteminin özünde merkezi etkilemek ve haklılığı konusunda inandırmak vardır. Özellikle sivil toplum kuruluşları haklılıklarının ve halkın çıkarlarına yakın olmasına özen gösterirler. Böylelikle ikna yönteminin başarılı olması sağlanır. Taleplerinde haklılıklarını ispatlamak amacıyla gerekli araştırmalar yapılır, halk bilgilendirilir ve raporlar sunulur. Karar verme aşamalarında ise iki yol mümkündür. İlki tasarı ilgili kişiler tarafından hazırlanır örgütlerden görüş alınır ya da tasarı ilgili kişiler ve örgütlerin katılımıyla ortak şekilde hazırlanmaktadır. İkinci yol sivil toplum kuruluşlarının menfaati için daha önemlidir (Ay, 2003).

STK'lar farklı temaslarda da bulunabilir. Mecliste veya kamu yöneticileri ile doğrudan ikna görüşmeler yapabilir. Zira yetkililerle istişare toplantıları ve farklı kesimlerin bir araya geldiği paneller düzenlemekte kamuoyu önünde ilgili konu tartışılmaktadır (Çelik ve Aykanat, 2006: 222). Sivil toplum kuruluşları yapılan anketler, raporlar, akademik çalışmalar, yayınlar ve benzeri araştırmalarla ikna etme çabalarına başlamaktadır.

Sonuç olarak kamu kamu politikalarını etkilemek amacıyla kullanılan bu yöntem farklı kesimleri bir araya getiren ve istişare yollarını açan bir yöntemdir. Sivil toplum kuruluşları bu sayede araştırmalarını, bilgi ve uzmanlıklarını anlatmaktadır. Karşılıklı yardımın söz konusu olduğu bir metottur. Yöntemin işe yaramaması durumunda farklı yöntemlerle kullanılmaktadır (Ay, 2003).

3.3.2. Bilgilendirici Yöntemler

Sivil toplum kuruluşları meclisi, bürokrasiyi ve siyasal partileri etkilemek amacıyla ilgili konularda bilgi paylaşımında bulunmaktadır. İmza toplama, raporlar hazırlama, toplantılar düzenleme, yazılı veya sözlü baskın aracılığıyla kamuoyunu bilgilendirmektedir.

İmza toplama faaliyeti karar alma süreci içerisinde veya alınmış bir karar üzerinden ilgili konumdaki kurum, kuruluş, ya da kişilere yönelik, alınan kararın durdurulması veya ortadan kaldırılması için toplanan imzalardır. İmza toplama faaliyeti yüz yüze görüşme, ilgili raporu sunma ve yapılan kulisçilik faaliyetlerinden sonra yapılmalıdır (Buran, 1993: 87).

Rapor, sivil toplum kuruluşlarının ilgili konu veya sorun olan alanlar üzerinden yapmış olduğu inceleme sonucunda ulaştığı verilerdir. Sorunlu alanlarda araştırmaların yapılması ve raporların hazırlanması demokratik kuruluşların üstlenmesi gereken bir sorumluluktur. Nitekim sivil toplum kuruluşları mevcut yapının iyileştirilmesi için ‘Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri’, ‘Dernekler Kanunu Taslağı’, ‘Memur Yargılaması Hakkında’, ‘Yerel Yönetimler Taslağı’, ‘Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi’, “Yerel Yönetimler Taslağı” şeklinde birçok raporu hazırlayarak kamuoyu gündemine sunmuştur (Çelik ve Aykanat, 2006: 221-222).

Toplantılar düzenleme: Herhangi bir konuda devlet kurumlarını ve örgüt üyelerini bilgilendirmek amacıyla yapılmaktadır. Toplantılar az sayıda kişinin toplanmasıyla oluştuğu için konunun detaylarına yer vermek önemlidir. Toplantı sonucunun basın ve diğer iletişim kanallarıyla paylaşılması halinde ilgili konu daha büyük bir kitleye ulaşmaktadır (Buran, 1993: 88).

Sivil toplum kuruluşları kitle iletişim araçlarını hedefleri doğrultusunda kullanarak karar alma mekanizmalarını ve güç odaklarını etkileyebilmektedir. Ayrıca kamuoyu desteğini almak STK’ların etkinliklerini arttıran önemli bir etkidir. Modern dünya ile birlikte gelişen teknolojilerin kullanılmasıyla ulusal ve yerel düzeyde medya ile sağlıklı ilişkilerin kurulması ilgili politika üzerinden gündem oluşturma açısından önemlidir. Özellikle birçok baskı grubu eş zamanlı olarak hem iktidarı hem de kamuoyunu etkilemek için kitle iletişim araçlarına başvurmaktadır (Acar, 2019: 245).

Gelişmiş demokratik sistemlere sahip olan ülkelerde maddi açıdan güçlü meslek kuruluşları; özel radyo, yüksek tirajlı dergi gibi organlara sahip olma ya da ortak olma veya onlara reklam, tanıtım, program ve haber verme gibi araçlardan yararlanılmaktadır. Türkiye’de ise bazı gazetelere reklam ve ilan verme örtülü destek olma anlayışı uzun süreden beri gelmektedir. Son yıllarda önemli radyo ve TV istasyonları kurulmaya başlanmıştır. Nitekim istasyonların büyük izleyici kitlelerinden dolayı siyasal ve toplumsal hayatta etkilenmektedir (Buran, 1993: 90).

3.3.3. Tehdit

Tehdit, hedeflere ulaşmak doğrultusunda kullanılan bir baskı metodudur. STK’lar yeterince etkili olmadıkları zamanlarda tehdit yöntemine başvurmaktadırlar. Genel olarak yasaların hazırlık veya görüşülme esnasında kullanıldıkları görülür. Tehdit yöntemi, yasal tehditlerden (aleyhinde imza toplama, medya üzerinde eleştiriler, boykot ve gösteri, uyarı mektupları) yasa dışı tehditlere kadar uzanmaktadır. Mantıksız ve çaresiz durumlarda hedefe doğru yapılan bir davranıştır. Yapılan tüm tehditlere rağmen başarılı olamayan kuruluşlar sonrasında da baskılarını sürdürmektedirler (Acar, 2019: 243).

Tehdit; iktidar ve üyelerine, meclise, bürokrasiye, siyasal partilere ve kararların uygulanmasında bulunan diğer kişi, kurum ve kuruluşlara yöneliktir. Yapılan tehditler içerisinde ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara mektup ve dilekçe göndermek, telefonla iletişimi kurmak veya göz korkutmak, aleyhte imza kampanyası başlatmak, bildiri yayınlamak, uluslararası kuruluşlara şikâyet etmek, grev ve lokavta gitmek, yargı yoluna başvurmak, gösteri ve mitingler düzenlemek gibi çeşitli yöntemler uygulanabilmektedir (Özalp, 2008: 49).

STK’lar hoşnut olmadığı yasaların çıkartılması durumunda yasaları yürürlükten kaldırmak için mücadele etmektedirler. Bu noktada yapılan en güçlü tehditlerden biri parlamenterlere gelecek seçimde grup üyelerinin oy vermeyeceklerinin bildirilmesi ve görüşlerini hesaba almayan parlamenterlerin basın yoluyla kamuoyuna şikâyet edilmesidir. İktidarı ise muhalefeti destekleyeceklerini bildirerek tehditte bulunmaktadırlar. Dolayısıyla üye çoğunluğuna sahip grupların iktidar ve muhalefet üzerindeki etkisi de fazla olacaktır (Uçar, 2020: 56).

3.3.4. Aleyhte Kampanyalar Oluşturmak

Aleyhte kampanyalar oluşturma'nın esas amacı karar veya işlemde vazgeçirmektir. Bilgilendirme ve ikna yollarının aksine içerisinde zorlama bulunur. Sürdürülen çalışmanın sonuç vermemesi durumunda aleyhte kampanyaların (kitlesel eylemler, boykot, gösteri, grev ve uluslararası kuruluşlara şikâyet) farklı biçimlerine başvurmaktadır.

Siyasal iktidar ile sivil toplum kuruluşlarının uzlaşmadığı durumlarda sivil toplum kuruluşları kitlesel eylemlere başvurabilmektedir. En son başvuru yöntemlerinden biridir. İyi hazırlanması durumunda iktidar üzerinde etkili olabilmektedir. Bu tür yöntemler kullanılırken şiddet içerebildiği gibi pasif eylemler şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Örneğin, Bergama'da yapılan siyanürlü altın üretimi yerel halkın protestosu ile merkezi hükümetin politikasını değiştirmiştir. Gökova enerji santralinin durdurulması için de aynı mücadele verilmiş ve başarılı olunmuştur (Çelik ve Aykanat, 2006: 223).

Sivil toplum kuruluşları, siyasal iktidarı etkilemek ve belli konulara ilgi çekmek amacıyla gösteriler, yürüyüşler ve mitingler düzenlemektedir. Katılımın yüksek olması iktidar üzerinde etkili olmaktadır fakat şiddet içermesi durumunda farklı yaptırımlarla karşılaşabilmektedirler.

Üyelerin başvurduğu yöntemlerden bir diğeri grevlerdir. Grevler, ücret anlaşmazlıkları, memurların işi bırakması veya yavaşlatması, iş yeri kapatmak, esnafın bazı ürünlerde ithal ve ihracatı durdurması, öğrencilerin derse girmemesi gibi eylemlerdir (Ay, 2003).

Sivil toplum kuruluşları siyasal iktidarın etkili olmadığı konularla ilgili olan etkili uluslararası kurum ve kuruluşlarla etkileşime geçmektedirler. Genellikle bu tarz girişimler BM ve Avrupa Konseyine yapılmaktadır. Nadir olarak yapılan bir durumdur (Buran, 1993: 95).

3.4. Sivil Toplum Kuruluşlarında Gündem Belirleme

Gündem belirleme, sorunların ve çözümlerin halk ve iktidar arasında önem kazanması veya kaybetmesidir. Gündem kavramı, dikkatin yoğunlaştığı konu ve sorunların öncelik listesidir. Dolayısıyla gündem belirleme aşaması belirli toplumsal sorunların iktidarın dikkatini ne zaman ve nasıl çekeceği ile ilgili bir aşamadır.

Toplumsal sorun ve taleplerin politikaya dönüşebilmesi için iktidarın gündeminde yer edinmesi gereklidir. Bu açıdan gündem belirleme süreci iktidarın farklı sorun ve talepler içerisinde tercih yapmasına bağlıdır. Farklı çıkarları temsil eden baskı gruplarından diğer aktörlere kadar birçok aktör kendi menfaatleri doğrultusunda gündem oluşturmak için mücadele etmektedir (Çetin, 2021: 671).

Sivil toplum kuruluşları toplumsal sorunları ve talepleri detaylı şekilde analiz eden, bu tür sorun ve taleplere çözüm yolları sunan örgütlenmeler 20. yüzyılın sonlarından itibaren demokratikleşme açısından önemli bir unsurdur. Toplumların demokratikleşme süreçlerine değerli katkılarda bulunmaktadır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları toplumsal desteğin ve kamuoyunun oluşturulmasında kilit rol oynamaktadır. Nitekim kamuoyu oluşturmak geçmişten günümüze önemli bir faktör olarak devam etmiştir. Her iktidar kendisini ilgilendiren konularda farkındalık oluşturmak için kamuoyunu şekillendirme yoluna başvurmuştur. Bu şekillendirmeyi farklı yöntemlerle yapmıştır. Geçmişte toplumun ileri gelenleri ile bunu yaparken günümüzde kitle iletişim araçlarıyla etkin şekilde yapmaktadır. Esasen bütünleşik pazarlama anlayışı ile birçok araç kullanılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları bu araçlardan biridir. Nitekim kamu bilincinin oluşması ve kitlelerin harekete geçmesinde açısından katkısı oldukça önemlidir (Yavuz ve Kaynar, 2015: 183-184).

Sivil toplum kuruluşları politika belirleme sürecinde kamuoyunu etkilemek için yeni bilgiler ile halkı bilgilendirmek ve aydınlatmak, kendi menfaatleri doğrultusunda elverişli ortamlar hazırlamak aynı zamanda iktidarı etkileme çabalarıdır. Medya yoluyla propaganda yöntemini kullanarak kamuoyunu kendisinde inandırmaya çalışmaktadır. İmza kampanyaları, yürüyüşler, gösteriler ve forumlar gündem oluşturmak ve kamuoyunu etkilemek amacıyla yapılan çalışmalardır (Temür, 2019: 56).

Medya, sivil toplum kuruluşlarının politika gündemini belirlemek için kullandığı araçlardan birisidir.

3.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Kamu Politikası Oluşumu Üzerine Etkileri

Kamu politikaları oluşum sürecinde sadece siyasal iktidarın etkili bir aktör olduğunu varsaymak sınırlı bir yaklaşımdır. Politika oluşturma ve karar alma

süreçlerine ilişkin diğer paydaşların da sürece dâhil olmasına ihtiyaç vardır. Nitekim sivil toplum kuruluşları etkisi her geçen gün artmakta olan bir aktördür.

Yerel ve ulusal bazda kararlar almak ve kararları uygulamak gibi politika belirleme sürecine dâhil olmak ve toplumsal hizmetleri sunma rolleri oldukça önemlidir. Kamu politikası sürecinde vatandaşların taleplerini dile getirmede bu taleplerin dikkate alınmasına ve öncelik verilmesine kamuoyu oluşturma yoluyla katkı sunmaktadır. Kamuoyunu hareke geçirerek iktidar üzerinde bir denetim sağlamakta, isteklerinin kamu politikasında etkili olması için yürütmeyi bilgilendirmekte ve etkilemektedir. Belli bir konuya odaklanmış olan sivil toplum kuruluşları ilgili konu üzerinden görüş, öneri, sorunların çözümü için teklif veya proje geliştirme yoluyla politika süreçlerinde söz sahibi olmaktadır. Ayrıca kendilerini ilgilendiren bir yasanın kabulü veya reddi durumunda parlamenterlerle temasa geçmekte, gerektiği vakit komisyonları etkileyerek süreci yakından takip etmektedir. Keza kendilerini ilgilendiren yasa tasarılarının hazırlanması safhasında gerekli teknik bilgiyi sağlamaktadır. Ulusal alanda politika belirleme süreçlerinde kendi aralarında platformlar kurarak etkileme süreci içerisine girerken uluslararası alanda farklı ülkelerin benzer kuruluşlarıyla ortak projeler yürütmektedir. Böylelikle küresel politikalarda da rol oynamaktadır (Emini, 2013: 47).

STK'lar, kamusal aktörler ve vatandaşlar arasında köprü vazifesi görür. Bu nedenle kamusal talepleri toplumsal ihtiyaçlar ekseninde şekillendirilmesini sağlamaktadır. Kamu politikalarına ilişkin süreçte rapor, öneri, yüz yüze görüşme, lobicilik ve kulisçilik gibi birçok farklı yöntem kullanarak siyasal karar alma organlarını etkilemektedir.

Bu bakımdan sivil toplum kuruluşları, toplumsal iyiyi temsil etme, eğitim, sağlık, ortak yaşam, sivil bir toplum oluşturulma sürecindeki çalışmaları topluma hizmet etmekte ve yaşam standartlarını iyi ve bilinçli bir seviyeye taşımaktadır. Özellikle topluma ve insana hizmet etmeye, sağlık, eğitim, politik, dini, belli grupların çıkarlarına hizmet eden projeleri örgütlü yapısından dolayı engelleyebilmektedir. Toplumu harekete geçirebilmekte ve kamuoyu oluşturmaktadır. İktidarla toplum arasında arabulucu konumundadır. Ayrıca doğal afet, savaş, insan hakları ve çevre, insanlığın ortak iyisi olması hasebiyle yaşanan olaylara tepki koymakta ve tarafını belli etmektedir. Siyasal katılım noktasında ise

toplumsal farkındalığın oluşmasında, demokratik hakların kullanılmasında, bireysel inisiyatifin alınmasında ve rasyonel kararların verilmesi yönünde tutum sergilemektedir (Demirel, 2011:160).

SONUÇ

Sivil toplum kuruluşları, temel hak ve özgürlüklerin korunduğu, gönüllülük esaslı kurulan, devletin rollerini paylaştığı çok aktörlü yönetimin önemli bir paydaşı ve aktörüdür. Halkın siyasi perspektifini, bireylerin yönetme becerilerini, kamuoyunu ilgilendiren sorunların kolay şekilde anlaşılmasını sağlayan ve demokratikleşmeye katkıda bulunan örgütlerdir. Demokratik katılımın önemli bir unsurudur.

Sosyal hayatın birçok alanında faaliyet göstermektedir. Eğitim, sağlık, çevre, insan hakları, yoksullukla mücadele ve göç politikaları faaliyette bulunduğu başlıca alanlardandır. Devletin yetersiz ve eksik kaldığı zamanlarda sivil toplum kuruluşları bu alanlarda etkin rol üstlenmektedir. Kamu ve özel sektörden Üstlendiği rol itibariyle kamu politikalarını destekleyebileceği gibi karşı bir tutumda sergileyebilmektedir.

Politikanın oluşturulması ve siyasi organlar üzerinde baskı kurabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile iş birliği, ortak bildiri yayınlama, imza toplama, iş, moda ve sanat dünyası ile temaslar kurma, üniversiteler ile akademik iş birliği, akademik yayınlar, uzman raporları, siyasi iktidar ve bakanlara lobicilik yapmak, basın toplantıları yapmak gibi yöntemlerle kamuoyu oluşturmakta ve kamu politikalarını önemli ölçüde etkilemektedir.

Nitekim hedeflerine ulaşmak için başka yöntemlerde kullanmaktadır. İkna faaliyetleri, siyasi iktidarı bilgilendirici faaliyetler, tehdit yoluna başvurmak ve aleyhte kampanyalar oluşturmak gibi yöntemlere başvurmaktadır. Sivil toplum kuruluşları mevcut konumu, faaliyetleri, kullandığı araç ve yöntemler bakımından kamu politikaları üzerindeki etkisi oldukça büyüktür.

Önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olan TÜSİAD, Avrupa ile entegrasyon açısından farklı söylemler ve yöntemler kullanarak AB-Türkiye ilişkilerini ve hükümet politikalarını etkilemiştir. Kopenhag siyasi kriterlerin uygulanması için siyasileri etkileyecek şekilde kamuoyu oluşturmuştur. Lobicilik faaliyetleri gereği TÜSİAD, AB ile temas halinde olmuştur.

Ülkenin kalkınması ve refahı için özel teşebbüs, enflasyon, sosyal güvenlik politikaları, kamu harcamaları, vergi kaçakçılığı, bürokratik zihniyet, üretim

eksikliği, karşılıksız para basımı, enerji yetersizliği ve döviz darlığı gibi konularda çalışmalar hazırlamıştır.

Ayrıca eğitime destek veren ve eğitim politikaları ile yakından ilgilenen sivil toplum kuruluşları devletin yüklenmiş olduğu sorumluluğu paylaşmakta ve eğitimin belli standartlara kavuşması için seminerler, raporlar, sisteme dair eleştiriler sunmuştur. Eğitim hizmetlerine destek sunan Türkiye Eğitim Derneği bu bakımdan önemli sivil toplum kuruluşlarından biridir. Eğitim sisteminin eksikliklerini dile getiren, ders süreleri ve sınav sistemini eleştiren birçok çalışma hazırlamıştır.

Sosyal yaşamın önemli bir parçası olan Sağlık ve sağlık politikaları alanında devletin yükünü azalttığı gibi, hastaneler açarak ve yurdun ücra kesimlerine sağlık merkezleri kurarak sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmıştır.

Önemli toplumsal sorunlardan biri olan çevre sorunları, sivil toplum kuruluşlarının çevre politikalarıyla ilgilenmesini bir ihtiyaç haline getirmiştir. Çevre bilincinin geliştirilmesi adına önemli katkıları vardır. TEMA çevre ve sürdürülebilirlik üzerine sayısız projeye imza atmış önemli kuruluşlardandır.

Aynı zamanda toplumun hassas olduğu yoksulluk sorunu sosyal hayatın en sorunlu alanlarından biridir. Yoksulluğun giderilmesi ve vatandaşların yaşam kaliteleri için çalışan birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği yoksullukla mücadele eden önemli sivil toplum örgütlerindendir. Birçok faaliyette bulunmuştur.

Sivil toplum kuruluşları kamu politikası oluşturulma sürecinde farklı alanlarda farklı araç ve yöntemlerle iktidarı ve karar verme sürecini etkilemektedir. Ancak sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’de gelişme dönemi içerisinde olduğu ve mücadele ettiği birtakım sorunlar tespit edilmiştir. Sivil toplum kuruluşları yasal düzenlemelerdeki sorunlar, mali kaynak yetersizliği, altyapı yetersizliği, demokrasi eksikliği ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iletişim ve iş birliği eksikliği gibi sorunlarla mücadele etmektedir. Türkiye’deki STK’ların birçoğunun uluslararası düzeyde işbirliği ve ağlara sahip olmaması gelişmesi açısından büyük kayıplara neden olmuştur. Hedeflerini gerçekleştirmek isteyen her sivil toplum kuruluşu alt yapısını güçlendirmeli, teknoloji ve iletişimi aktif kullanmalı, gelir kaynaklarını iyi yönetmeli ve uluslararası işbirlikleri ve ağlarla bağlantı kurmalıdır. Ayrıca STK’lar bazen kamu kurumları tarafından politika katılım süreçlerine katılma hakkı olan birer

paydaş olarak görülmemektedir. Kamu kurumları bazı sosyal politika alanlarında öncelikli ve yetkin görmediği sivil toplum kuruluşlarını sürece dahil etmek için inisiyatif almamaktadır. Bu sebeple kamu sektörü, sivil toplumu tüm farklılıklarıyla tanımalıdır. Mevcut mevzuatta bulunan tanımlar genişletilmeli ve faaliyetlerini meşru zeminde yapabilmelerini kolaylaştıracak şekilde iyileştirilmelidir. Örgütlenme özgürlüğü önündeki tüm eksiklikler giderilmelidir. Zaman ve teknolojiyle uyumlu farklı katılım yolları geliştirilmelidir. Örgütlenemeyen kesimler kamu politikası sürecine dâhil edilmek için uğraşılmalıdır. Kamu kurumlarının işbirliğinden kaçınması durumları yasal yaptırımlara dayanmalıdır. Demokratik yönetim süreçleri sağlanmalıdır. Sivil toplum kuruluşları yan sektör olarak görülmenin aksine eşit bir paydaş olarak görülmelidir. Kamu kurumları politika oluşturulma süreçlerinde sivil toplum örgütlerine elverişli ortamı geliştirebilmelidir. Birbirlerinin hakları ve çalışma alanları hakkında daha bilgili ve özenli olmaya çalışılmalıdır. Kamu kurumları politika süreçlerinde üretilen veri ve raporları STK'lar ile paylaşmalı STK'larda süreci denetim ve izleme imkânına sahip olabilmelidir. Kamu kurumlarıyla yakın iş birliği içerisinde olmalıdır. STK'ların kamu politikaları oluşturulma sürecinde kamusal kararlar üzerindeki etkisi devletin yönetim ilkesine istinaden büyük önem taşıdığı anlaşılmıştır. Demokrasi ve özgürlükler bakımından da hayati bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Acar, E. (2019). Katılımcı Demokrasilerde Baskı Gruplarının İşlev ve Yöntemleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (61), 235-249.
- Akay, H. (2012). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetim Anlayışındaki Değişime Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Karaman: Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akçeşme, F. (2013). Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyet'ndeki Yeri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2 (4), 202-225.
- Akdoğan, A. A. (2013). Gündem Belirleme. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (Ed.), *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* içinde (210-227). Ankara: Adres Yayınları.
- Akgün, G. (2019). *Yeni Hükümet Sistemi Tartışmaları Çerçevesinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akman, E. (2019). *Kamu Politikası*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aksoy, F. (2018). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsal İtibar Yönetimi: Farklı Alanlarda Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aliefendioğlu, Y. (1999). Siyasal Partiler ve Sivil Toplum Örgütleri. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 16 (1), 95-115.
- Andaç, F. (1994). Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (11), 1-14.
- Arslan, Z. (2010). Osmanlı'da Toplumsal Örgütlenmeye Geçiş ve Cemiyetleşme Faaliyetleri. *Türk Yurdu*, (276), 56-67.
- Aslan, S. (2010a). Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), 188-212.
- Aslan, S. (2010b). Türkiye'de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (31), 260-283.
- Ateş, H. ve Nohutçu, A. (2006). Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet. *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11, 245-276.
- Ay, H. (2003). Baskı Gruplarının Gücü ve Siyasal Karar Alma Sürecine Etkisi. C. C. Aktan, *Yasal Soygun, Çıkar Grupları ve Rant Kollama* içinde (185-229). İstanbul: Zaman Kitap.
- Bayartan, M. (2008). Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 10 (1), 157-175.
- Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (1), 1-13.

- Biçer, M. ve Yılmaz, H. (2009). Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Yasama Dergisi*, (13), 45-84.
- Bimay, M. ve Kaypak, Ş. (2019). Küreselleşme Sürecinde Kamu Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 6 (15), 24-40.
- Budak, A. (2020). Geçmişten Günümüze Dini Gruplar Olarak Tarikatların Siyasi Yapılarla İlişkileri. *Amasya İlahiyat Dergisi*, (14), 259-291.
- Bulut, N. (2016). Siyasal İktidar Tipleri ve Bir Siyasal Tipi Olarak (Modern) Devlet. 1-9. Erişim Adresi: <https://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=si%CC%87yasal-i%CC%87kti%CC%87dar-ti%CC%87pleri%CC%87-ve-bi%CC%87r-si%CC%87yasal-ti%CC%87pi%CC%87-olarak-modern-devlet.pdf> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Buran, H. (1993). *Baskı Grupları, Türkiye'de Dernekleşme ve Balkan Göçmen ve Mülteci Dernekleri Örneği*. (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bütün, M. (2016). *E-Belediye Faaliyetlerinde Sosyal Medya Kullanımının Etkilerinin E-Yönetişim Bağlamında İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Büyüktanır, D. (2013). *Sivil Toplum, Karşılıklı Oluşum ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Süreci: Tüsiad ve Müsiad Örnekleri*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cambridge Dictionary (t.y.). Power. Erişim Adresi: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/power> (Erişim Tarihi: 01.03.2023).
- Candan, K. ve Bilgin, M. (2011). Sivil İtaatsizlik. *Yasama Dergisi*, (19), 57-94.
- Çaha, Ö. (1994). Osmanlı'da Sivil Toplum. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49 (3), 80-99.
- Çaha, Ö. (1997). 1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları. *Yeni Türkiye*, 18, 28-64.
- Çaha, Ö. (2011). Türkiye'de Meslek Odaları: Oligarşinin Merkez Üsleri. *Liberal Düşünce Dergisi*, 16 (63), 213-222.
- Çelik, A. ve Aykanat, Ş. (2006). Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 215-226.
- Çelik, N. (2015). Postbürokratik Kamu Yönetimi ve Demokrasi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 135-152.
- Çetin, F. G. (2021). Türkiye'de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Gündem Belirleme: Sağlıkta Dönüşüm Programına Yönelik Bir İnceleme. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 11 (2), 667-682.
- Çetin, H. (2003). Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti - Meşruiyetin İktidarı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (3), 61-88.

- Çomaklı, Ş. E. (2003). Baskı Gruplarının Siyasal Partilerle İlişkileri. C. C. Aktan, *Yasal Soygun, Çıkar Grupları ve Rant Kollama* içinde. İstanbul: Zaman Kitap.
- Demir, F. (2018). *Kamu Politikasına Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Demirel, N. (2011). Farklı Bir Platformda Sivil Toplum ve Türkiye. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (26), 145-164.
- Deniz Feneri (t.y.). Hakkımızda. Erişim Adresi: https://www.denizfeneri.org.tr/kurumsal/hakkimizda_43/ (Erişim Tarihi: 01.04.2023).
- Dinçay, İ. H. (2015). Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 5 (2), 331-346.
- Doğan, İ. (2007). Türkiye'de Tek Partili Dönemde Sivil Toplum. *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği*, (9), 1-19.
- Durna, T. (2015). Kamu Politikalarında Problem Tanımı ve Gündem Belirleme: Alkollü Araç Kullanımı ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. *Global Politika ve Strateji Dergisi*, 1 (2), 49-69.
- Durna, T. (2019). Kamu Politikası Aktörü Olarak Düşünce Kuruluşları ve Değişen Roller. *Uluslararası İktisadi ve İncelemeler Dergisi*, (25), 199-214.
- Dye, R. T. (1972). *Understanding Public Policy* (13th ed.). United States: Pearson.
- Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: Tüsiad Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36), 43-56.
- Erat, V. ve Kaçer, F. (2014). Siyasal Yapım Sürecinde Müzakereci Yaklaşımlar. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (4), 57-75.
- Ertem, A. (2011). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, (36), 25-66.
- Eser, E. (2008). *Sivil İtaatsizlik*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Çankaya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Friedrich, C. J. (1999). *Sınırlı Devlet*. (Çev. Mehmet Turan). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Göçoğlu, V. (2014). *Kamu Politikası ve Sosyal Medya İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göküş, M. (2000). Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Bürokrasinin Rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 35-44.
- Göz, M. M. (2022). Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştığı Engeller. *Turkish Business Journal*, 3 (5), 44-56.
- Gül, H. (2015). Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri. *Yasama Dergisi*, (29), 5-31.

- Gümüş, A. T. (2014). Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet–Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 529-572.
- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. Ankara: Adres Yayınları.
- Işık, G. (2018). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecine İlişkin TÜSİAD Söylemleri: 2002-2017 Dönemi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53 (1), 148-179.
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (t.y.a). Derneklerin Bölgelere Göre Dağılımı. Erişim Adresi: <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-bolgelere-gore-dagilimi> (Erişim Tarihi: 01.04.2023).
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü (t.y.b). Dernek Sayıları. Erişim Adresi: <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari> (Erişim Tarihi: 01.04.2023).
- Jann, W. ve Wegrich, K. (2007). Theories of the Policy Cycle. F. Fischer, G. J. Miller ve M. S. Sidney (Ed.). *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods* içinde (43-62). New York: CRC Press.
- Kapani, M. (2019). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Serbest Akademi.
- Karaibrahim, E. (2016). Politik Bir Mücadele Yöntemi Olarak Sivil İtaatsizlik. TUIÇ Akademi. Erişim Adresi: <https://www.tuicakademi.org/sivil-itaatsizlik/>
- Karakurt, R. (2011). *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Yapısal ve Yasal Düzenlemeler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Farkındalığı*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keser, H. ve Hışım, S. (2016). Demokrasilerde Sivil Toplumun Rolü. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 201-224.
- Kıymaz, T. (2013). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KIZILAY (t.y.). Tarihçemiz. Erişim Adresi: <https://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Koyuncu, B. (2006). Küreselleşme ve Türk İşadamları Derneği:TÜSİAD Örneği. *Uluslararası İlişkiler*, 3 (9), 125-11-49.
- Köseoğlu, Ö. (2013). Kamu Politikası Sürecinde Karar verme Modelleri. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (Ed.), *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* içinde (244-264). Ankara: Adres Yayınları.
- Kutlu, Ö. ve Karabulut, N. (2021). Türkiye'deki Düşünce Kuruluşlarının Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir İnceleme. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1 (3), 101-113.
- Lale, A. ve Kaymaz, M. (2019). Türk Sivil Toplumunun Tarihi Gelişimi: Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e Mukayeseli Bir Analiz (1839-1950). *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 5 (49), 6390-6399.

- Mardin, Ş. (2008). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder (Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- MÜSİAD (t.y.). MÜSİAD’la Tanışın. Erişim Adresi: <https://www.musiad.org.tr/icerik/musiadla-tanisin-2> (Erişim Tarihi: 01.05.2023).
- Nacak, O. (2015). *Yeni Kamu Yönetimi ve Türkiye’de Kamu Politikalarının Oluşturulması: Aktör Temelli Bir Analiz*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ökmen, M., Baştan, S. ve Yılmaz, A. (2004). *Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Bir Yönetişim Faktörü Olarak Yerel Yönetimler Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özalp, A. (2008). *Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi*. (Yeterlilik Tezi). İçişleri Bakanlığı/Dernekler Dairesi Başkanlığı.
- Özgiraz, A. ve Arslanel, M. (2015). Türkiye’de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 21-42.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Saatçi, S. (2021). Meslek Örgütlenmelerinden Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarına. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 2 (2), 213-232.
- Sakal, M. (1998). Siyasal Karar Alma Sürecinde Yer Alan Aktörler ve Roller. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 13 (1), 211-230.
- Sevük, M. ve Akın, P. (2019). Kamu Politikalarını Etkileyen Resmi, Sivil ve Uluslararası Aktörler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 167-183.
- Sezik M. (2019). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 2 (4), 118-125.
- Şahin, L. ve Öztürk, M. (2008). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye’deki Durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (54), 3-29.
- Şekerli, E. ve Akçetin, E. (2020). 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 Askeri Darbe Dönemlerinde TÜSİAD-Devlet İlişkisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25 (100), 115-135.
- T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü (t.y.). Tarihte Vakıflar. Erişim Adresi: <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- Tamer, M. G. (2010). Tarihsel Süreçte Sivil Toplum. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 89-105.
- Tamzok, N. (2007). *Kamu Politikası Analizi: Elektrik Enerjisi Sektörü*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Taş, H. Y. (2012). Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde, Sendikalar ve Sendikaların Geleceği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1 (1), 60-80.
- TEDMEM (t.y.). Yayınlar. Erişim Adresi: <https://tedmem.org/yayinlar> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- TEMA (t.y.). Kuruluş Öykümüz. Erişim Adresi: <https://www.tema.org.tr/hakkimizda/kurumsal/kurulus-oykumuz> (Erişim Tarihi: 05.05.2023).
- Temür, R. (2019). *Baskı Grupları ve Türkiye'de Bir İşveren Örgütü Olarak MÜSİAD*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tınar, Y. (2022). Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi ve Rolü. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3 (2), 129-151.
- Tocqueville, A. (1994). *Amerika'da Demokrasi*. (Çev. İhsan Sezal ve Fatoş Dilber). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Tosun, E. K. (2007). Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları. *Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 3 (2), 1-16.
- Tozlu, A. (2016). Karar Verme Yaklaşımları Üzerinde Herbert Simon Hegemonyası. *Sayıştay Dergisi*, (102), 27-45.
- Tuncay, M. (2018). *Türkiye'de 2002 Sonrası Sermaye ve İktidar İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tunçer, A. S. (2022). Kamu Yönetimi Geleneği Açısından Osmanlı'da Ahilik Kurumu (Devlet Ana Eseri'nin Ahilik Değini Üzerinden Bir Değerlendirme). *Politik Ekonomik Kuram*, 6 (2), 351-370.
- Tutar, F., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2012). Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 439-459.
- Tümay, M. ve Okatan, F. (2015). Alexis De Tocqueville'e Göre Sivil Toplum. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 321-340.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK) (t.y.a). İktidar. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK) (t.y.b). İtaat. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.05.2023).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK) (t.y.c). Kamu. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.05.2022).
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK) (t.y.d). Politika. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 06.01.2022).
- Türk Eğitim Derneği (TED) (t.y.a). Tarihçe. Erişim Adresi: <https://www.ted.org.tr/ted-hakkinda/tarihce/> (Erişim Tarihi: 10.05.2023).

- Türk Eğitim Derneği (TED) (t.y.b). TED Tanıtım Kataloğu. Erişim Adresi: <https://www.ted.org.tr/ted-hakkinda/ted-tanitim-katalogu/> (Erişim Tarihi: 12.05.2023).
- TÜSİAD (1979). TÜSİAD 1979 Gazete İlanları. Erişim Adresi: <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/9376-tusiad-1979-gazete-ilanlari> (Erişim Tarihi: 12.05.2023).
- TÜSİAD (t.y.). TÜSİAD Hakkında. Erişim Adresi: <https://tusiad.org/tr/tusiad/hakkinda> (Erişim Tarihi: 12.05.2023).
- Uçar, O. (2020). *Baskı Gruplarının Yönetişim Anlayışı Temelinde Kamusal Karar Verme Mekanizmalarına Etkisinin Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulu, M. (2021). IX/XV. Asır Osmanlı Anadolu'sunda Öne Çıkan Tarikatlar ve Temsilcileri. *İslam Araştırmaları ve Dergisi*, 32 (3), 798-815.
- Uluç, A. V. (2013). Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 399-418.
- Usta, A. (2013). Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış. *Yasama Dergisi*, (24), 78-102.
- Wagner, P. (2007). Public Policy, Social Science, and the State: An Historical Perspective. Frank Fisher, Gerald J. Miller ve Mara S. Sidney (Ed.), *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods* içinde (29-42). Boca Raton, Londra ve New York: CRC Press.
- Wikipedia (2023a). Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCstakil_Sanayici_ve_%C4%B0%C5%9Fadamlar%C4%B1_Derne%C4%9Fi (Erişim Tarihi: 15.05.2023).
- Wikipedia (2023b). Türkiye'deki Düşünce Kuruluşları Listesi. Erişim Adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27deki_d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce_kurulu%C5%9Flar%C4%B1_listesi (Erişim Tarihi: 01.03.2023).
- Yavuz, C. ve Kaynar, İ. (2015). Kamuoyu Oluşumunda Stratejik Bir Araç Olarak Sivil Toplum Kuruluşları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (15), 184-196.
- Yazıcı, B. (2017). *Sivil Toplum ve Siyasal İktidar İlişkisinin Karşılaştırmalı Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, M. ve Sobacı, M. (2013). Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi: Genel Bir Çerçeve. M. Yıldız ve M. Z. Sobacı (Ed.), *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* içinde (16-42). Ankara: Adres Yayınları.
- Yılmaz Aslantürk, A. (2021). Osmanlı Şehirlerinde Kapitalizm Kalkanı: Ahilik Zihniyeti ve Loncalar. Ahmet Kazankaya (Ed.). *Ahi Evran International Conference on Scientific Research Full Texts Book*, 30 Kasım- 1-2 Aralık 2021, (36-43). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.
- Zariç, S. (2012). Türkiye'de Think-Tank Kuruluşları ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Akademik Bakış Dergisi*, (31), 1-19.

Zengin, S. (2021). *Küresel Dönemde Kamu Politikalarının Dönüşümü: Tüsiad Etkisi*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Cesuroğlu, Meruşa
Uyruğu : T.C.
ORCID : 0000-0001-9362-088X

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi	-
Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	2019

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018-2019	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş	Satış Yetkilisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Yönetişimden E- Yönetişime: Salgın Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme – 2021

Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Gerçekleştirilen Sosyal Politika Çalışmaları – 2022

Hobiler

Kitap okumak, spor yapmak ve belgesel izlemek

TEZ ORJİNALLİK RAPORU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

29/07/2023

Tez Başlığı / Konusu:

Bir Kamu Politikası Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları ve Politika Oluşturma Sürecine Katkısı

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 92 sayfalık kısmına ilişkin, 29/07/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %9 (dokuz) dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

29/07/2023
Meruşa Cesuroğlu

Adı Soyadı : Meruşa Cesuroğlu
Öğrenci No : 020920010085
Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Programı : Lisansüstü
Statüsü : Y. Lisans ☐ Doktora ☐

DANIŞMAN
Doç. Dr. Yıldız Atmaca
29/07/2023

ENSTİTÜ ONAYI
U Y G U N D U R
29/07/2023

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü